AZ.
FLE III
2

TEOLOGIA
LITURGICA
162
G
45.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
162
G
45
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. AVGVSTI ERNESTI

ANTI MVRATORIVS

SIVE

CONFVTATIO

MVRATORIANAE

DISPVTATIONIS

DE REBVS LITVRGICIS

AD

SALOMONEM DEYLINGIVM

THEOLOGVM PRIMARIVM

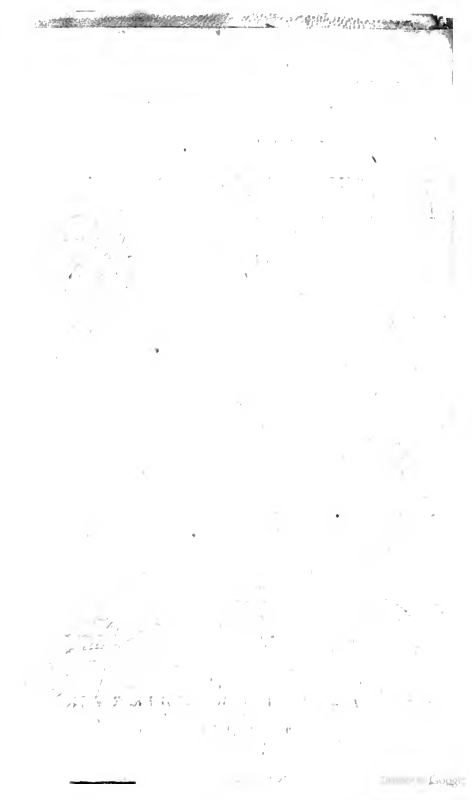
ANNISQVE ET MERITIS VENERANDVM

LIPSIAE

APVD IOANNEM WENDLERVM.

A. MDCCLV.

Digitized by Google

VIRO

MAGNIFICO VENERANDO

ATQVE

EXCELLENTISSIMO

SALOMONI DEYLINGIO

S. THEOLOGIAE PROFESSORI

IN VNIVERSITATE LITERARVM

LIPSIENSI PRIMARIO

CANONICO MISENENSI

LIPS. CONSISTORII ASSESSORI PRIMO

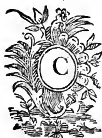
DIOECESEOS SVPERINTENDENTI

ET

ECCLESIAE ANTISTITI PRIMARIO

S.

Cum Vitebergam quondam ſtudiorum cauſſa veniſſem, VENERANDE DEYLINGI, vigebat etiam tum *Io. Guilielmi Iani*, quamquam aliquot annis ante mortui, memoria, & inter iuuenes, ſacrarum literarum ſtudia aemulantes, ſumma cum laude celebrabatur. Etenim qui ſupererant ex eius diſciplina, nihil eo praedicabant excellentius fuiſſe, vel in dogmatis theologicis explicandis, vel in hiſtoria Eccleſiaſtica enarranda: neque enim communia modo illa tradidiſſe, quae ab vnoquoque alio tradi ſolerent, & e quouis compendio vtriusque doctrinae diſci poſſent, ſed multa exquiſitiora e reconditae eruditionis copia protuliſſe, multa de difficilioribus ſacrarum literarum, & veterum Eccleſiae ſcriptorum, locis elegantius obſeruata, multa de monumentis

antiquis, eorumque vel in Theologia vel in historia vsu, multa de libris melioribus ac rarioribus; vt facile intelligi posset, si illi diuturnior vita contigisset, quantam vel vrbi celebritatem, vel studiosis vtilitatem allaturus fuisset Fuit sane vir ille Theologi prope perfecti exemplum. Nam cum dogmatum scientia ea, quae e summis corporibusque doctrinae hauritur, omnium bonarum literarum scientiam coniunxerat. Ab excellenti illa Schurzfleischiana disciplina, in qua TU quoque huius TUAE exquisitae & elegantis doctrinae amorem & initia percepisti, profectus, itineribus per Galliam, Britanniam, Batauosque, matura iam aetate atque doctrina, factis excultus & locupletatus, denique ab historica cathedra, in qua aliquot annis cum laude sederat, ad theologicam adscenderat: studium autem doctrinae, vel legendo vel cogitando augendae, tantum fuerat, vt nec valetudini, nec imbecillitati corporis parsisse diceretur.

Sed illa veteranorum, de qua dixi, praedicatione, vt alios, ita me quoque memini incendi, vt legere cuperem, quae audire non potuissem, vt Dictata in *Neumanni* Aphorismos, in Compendium Historiae Ecclesiasticae Gothanum & alia. Descripsi etiam Lectiones de Vnione Ecclesiastica inter Lutheranos & Reformatos ineunda, quibus nihil plenius & eruditius in illo genere vidi. Atque his legendis fateor tum esse

eſſe mihi vel incenſum vel auctum ſtudium elegantioris doctrinae Theologicae, comparanti hanc felicem & elegantem copiam cum compendiaria aliorum ieiunitate & elementaria paupertate. Sed cum eodem tempore audirem *Bergerum*, in Inſtitutionibus diplomaticis, quas ille vocabat, omnium publicarum literarum vſum, vel in hiſtoriae partibus vniuerſis, vel in doctrina quacunque, etiam in Theologia, demonſtrantem, adfirmantemque, nullam dogmatum publicorum eſſe certam hiſtoriam, niſi quae a Conciliorum & Liturgiarum, Legum etiam fontibus duceretur: aduertere animum in iſtis Ianianae doctrinae reliquiis maxime ea, in quibus eum rationem hanc ſecutum videbam: quod fecerat maxime in loco de Euchariſtia, vbi Liturgiarum veterum auctoritate Eccleſiae noſtrae ſententiam vel illuſtrarat, vel defenderat; quod eum etiam duobus Academicis libellis feciſſe non ignoras. Primum tum mihi cognita ſunt *Bonae*, *Renaldotii*, *Bretti* & aliorum Liturgicorum ſcriptorum nomina, & ſimul ſtudium iniectum Liturgicae rei, quae, vt fere ſolent, quae prima aetate adamantur, ſemper poſtea prope prae ceteris antiquitatis Eccleſiaſticae partibus mihi iucunda fuit. Itaque cum ante aliquot annos L. A. MURATORIUS, clariſſimi vir nominis, duo Sacramentariorum veterum volumina, *Liturgiae Romanae Veteris* nomine, edidiſſet, in quibus eſſent, quibus adhuc caruiſſem, cupide emi opus, prae-

ſertim, cui longa diſputatio, non modo de iſtis Sacramentariis, ſed de re Liturgica vniuerſa adiuncta eſſet: in qua, ſpem faciebat fama viri, multa me inuenturum ante incognita, & alibi vix reperienda. Sed cum abſoluiſſem eam diſputationis partem, quae ad edita ibi ex antiquis libris Sacramentaria, Leonianum, Gelaſianum, & Gregorianum antiquum, pertinerent, ecce beabar alia longe maiori diſputatione, quae *Bingamo* maxime oppoſita, Eccleſiae noſtrae doctrinam diſciplinamque vehementer oppugnaret, telisque vteretur, non modo e Liturgiarum chartis, ſed etiam veterum ſcriptorum libris, depromtis. Multa ibi reperiebam indigna nobis, plura indigna viri fama, etiam humanitate & moderatione, quam ipſe olim libro proprio Theologis ſuaſerat. Quamquam commouebatur indignitate rei animus, & conatus erat, reprimere hominis impetus: tamen, cum alia in manibus haberem, putaremque, e Theologis aliquem, aetate adhuc vigentem, extiturum, qui hic bonae cauſſae defendendae, & laudis quaerendae materiam ſibi datam putaret, continui tum quidem animum, ceterum, cum iam ſex anni praeterierint, nec quisquam, quod ego quidem ſciam, id negotii ſuſceperit, rediit priſtina voluntas, eius libri refellendi.

Atque ego non ignorabam, locum hunc de Euchariſtia, quoad in eo nobis cum Romana Eccleſia intercedit controuerſia, ita eſſe & a noſtris

noſtris Theologis, in his a TE, VIR VENERANDE, & a Geneuenſibus, cum alias, tum per famoſae illius de perpetua Fide diſputationis occaſionem, ita diligenter tractatum, ita omnia excuſſa & cum puluiſculo exhauſta, vt omnis de eo diſputatio conſumta videretur. Itaque ſum admiratus primum, cum eam recoqui a *Muratorio* viderem, ſuſpicatusque, noua, eaque ſubtiliora ac ſpecioſiora argumenta ab eo eſſe inuenta, quibus priuare rem publicam Eccleſiae Romanae nollet Quae quantum me fefellerit opinio, non eſt, vt hic dicam: res ipſa declarabit. Sed tamen huius inſtituti conſilium TIBI, me probaturum confidebam, ſi non alia de cauſſa, certe hac, quod mihi videbatur eſſe verendum, ne ipſum viri, doctrinae veteris laude florentiſſimi, & moderationis ſimulatione probatiſſimi, nomen apud parum peritos veritati officeret, eſſentque, qui defuiſſe magis, qui poſſet, quam, qui vellet ac neceſſarium putaret, Muratorianis reſpondere.

Atque etiam, quicquid moleſtiae habitura erat haec diſputatio apud animum meum, qui mallet vera docere, quam falſa refellere, & laudare recta, quam praua arguere, id omne abſterſit cogitatio TVI, cuius imago identidem ſcribentis occurſans & obuerſans animo, & erectum retinuit ſtudium, & animaduertendi diligentiam acuit, & laetiora mihi omnia & hilariora effecit: praeſertim, cum haec ſcri-

pſerim recenti adhuc gratulatione, quae TIBI facta erat nuper, cum TU annum quinquageſimum expleſſes, ex quo primum ſacerdotii munus obieras. Nondum enim extinctus erat ſenſus laetitiae illius, quam tum, cum TUA priuatim, tum publice rei Lipſienſis Chriſtianae cauſſa, cum bonis omnibus ceperam. Ac TUA quidem cauſſa laetatus eram, quod doctrinae copia & praeſtantia, virtutis integritate, meritorum magnitudine, adde beneuolentia in me, perfeceras dudum, vt TE & omnibus rebus felicibus digniſſimum putarem, & omni parte feliciſſimum cuperem: rei Chriſtianae Lipſienſis autem cauſſa, quod intelligebam, quantas ei tot per annos, vt alia taceam, vel concionandi perſpicuitate & grauitate, vel exempli diſciplinaeque domeſticae ſeueritate & ſanctitate, vtilitates attuliſſes. Illa quoque cogitatio mirifica voluptate repleuit animum, cum vniuerſae rei publicae Lipſienſis in eo genere felicitas occurreret, cui hac noſtra aetate contigit, vt tam diuturnos ex iisdem Viris fructus poſſet percipere. Annus amplius eſt, cum ornare rem publicam literarum in hac vrbe deſiit CHRISTIANVS FRIDERICVS BOERNERVS. Ei ad quinquaginta muneris Profeſſorii, cum magna laude adminiſtrati, annos non niſi tres defuerunt At etiamnum fruitur ciuitas (atque vtinam diu fruatur) ſapientia & prouidentia IACOBI BORNII, CHRISTIANI LVDO-

DOVICI STIGLITII, IOANNIS FLORENTIS RIVINI, Virorum Illustrium, quorum illi quidem breui quinquagesimum senatorii muneris annum, rari exempli felicitatem, gratulabimur, horum alteri iam ante hos quinque annos, alteri ante tres, eundem Doctoratus annum gratulati sumus. TV vero, VIR VENERANDE, nostra pro illis vota precibus TVIS sustentabis: nos interea Deum rogabimus, vt TE quoque per multos adhuc annos nobis concedat, & huic nuperae laetitiae addat aliam maiorem, vt post hos quinque annos diem illum saluus sospesque videas, qui TIBI quinquagesimum Doctoratus Theologici annum expleat: cuius TV nominis, non ad vanitatem, vt fit, sed ad vtilitatem publicam expetiti, dignitatem ita sustinuisti, vt primum probatissimis Obseruationum libris doceres eruditos homines, mox in hanc vrbem vocatus, etiam iuuenes, h. e. futuros rei Christianae antistites, omni parte sacrae disciplinae instructos reddere studeres.

Sed ne TIBI ipsa laudum TVARVM commemoratione molestus sim, qui malis laudes mereri, quam audire: veniam ad id, quod propositum est, disputationis Muratorianae reprehensionem: quam ita moderabimur, vt res, non hominem, praesertim mortuum, & multis nominibus bene de literis meritum, notemus. Lucretur *furores* & *Diaboli disciplinam*, quibus *Lutheri* nomen polluere ausus est, p. 103. 241.

&

& ſimilia. Non quid illo, ſed quid nobis dignum ſit, videbimus. Nec in omnibus acerbum animaduerſorem habebit. Non imputabimus in ſcriptoribus Liturgicis omiſſos, quos ignorare non debuiſſe videatur; in his *Thomam Brettum*, Britannum, qui an. 1723 eruditiſſimum de rebus liturgicis opus, hoc eſt Corpus Liturgiarum, cum diſputatione de Liturgiis Londini edidit: non, quod *Buddeum* Lipſienſem Profeſſorem, & e duabus *Pfaffii*, V. C diſputationibus vnam fecit &c. Leuia iſta eſſe didicimus, iisque captandis notandisque paruas animas delectari.

Etiam primam libri partem, h. e. ſeptem priora capita, mittemus: in quibus nihil eſt, quod pertineat ad eam, quam defendere ſuſcepimus, cauſſam Sunt enim fere hiſtorica, pertinentia ad antiquitatem Liturgiae Romanae, & eorum, quae hic proferuntur, Sacramentariorum, ad libros denique antiquos, vnde haec exempla ducta ſunt: quamquam & in his ſunt coniecturae plures, de quibus facile in vtramque partem diſputes, etiam quae conuelli ac diſſolui poſſint, *Muratorio* ipſo fatente, (pag. 71.) nihil in his certi eſſe. Itaque etiam cum res bene agi videtur, vt cum de Gelaſiano, quod vocant, Sacramentario (p. 55. ſ.) aduerſus *I Basnagium* diſputat, origines iſtius ad decimum ſeculum retrahentem in Hiſtoria Eccleſiae Chriſtianae (T. II. p. 946.) tamen multa dici con-

:ontra possunt: in his illud, quod tamen rede- ınt omnia huc, vt ad interpolationes & addi- :amenta posterioris aetatis confugiendum sit, n vetustate eius asserenda. Quo ipso digni- :as Liturgiae valde minuitur: cum ea res mag- ıam facultatem det, omnia inde ducta argu- ʒenta eludendi, & pro interpolationibus re- pudiandi, quibus in disputando premare

Vnum est caput, de quo, vel exempli :aussa, contra disputare lubeat, *de origine Liturgiae Eucharistiae vniuersa*, quod est in prin- :ipio operis. Et primum quidem, quod ıdfirmat, iam ab Apostolis certum pre- :um ordinem, s. Liturgiam Eucharisticam in- titutam; si ita intellexit, vt ad exemplum Christi, cuius auditores fuerant, preces & υχαϱιςίας fecerint, nihil est, quod contra di- :amus: at si formulam certam ac definitam :ertis statisque verbis intelligit, longe a vero aberrat. Nondum illis temporibus e 'ormula preces factae, neque publice, neque priuatim: formula autem Dominica, velut Compendium quoddam ἐυχαϱιςιῶν & ἐυχῶν, omnium preces, cuiusque ingenio factas, con- :ludebat. (Iustin. M. Apol. ad Antonin. p. 131. ed. Grab.) Sed hoc maxime agitur in hoc :apite, vt refellatur *Petr. Brunus*, nobilis rerum Liturgicarum scriptor, qui defendit, ınte quintum seculum scriptas Liturgiarum formulas non extitisse: non quo neget, cer- tis formulis sacerdotes vsos; non hoc sustine- at

at crimine se obstringere; sed vt memoriter recitasse, & vsu diuturno, h. e. a pueris saepe audiendo, edidicisse, & non omnes statas & constantes fuisse, sed alias ab aliis additas, putet: quam sententiam defendit etiam *Iosephus Pinius* Mosarabicae & aliarum Hispanicarum Liturgiarum editor & illustrator nuperus (*) commemoratis tamen dubitationicus aliorum: cuius libro hic non vsum *Muratorium* miror. Enimucro caussa illa haud bene a *Muratorio* acta est. Et initium quidem facit a mirabili *Iustini Martyris* interpretatione, cuius testimonio *Brunus* erat vsus. Antistitem, ait ille, allatis pane, vino, aqua, εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας ἀναπέμπειν. ὅση δύναμις αὐτῷ. Haec si *pro facultate sua* vertas, vicit *Brunus*, siue nos potius, qui liberas preces fuisse putamus. Quid ergo *Muratorius*? Hanc esse vim clamat. Immo vero ὅση δύναμις αὐτῷ esse Italice, *per la sua parte*, vel *seconde che à lui appartiene*, *pro sua parte*, scilicet postquam populus stans preces fecerit. Hoc est graece scire & interpretari. Non videbat, illud *per la sua parte* esse ὁμοίως? ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχὰς. α. Illa autem ὅση δύναμις, vt κατὰ δύναμιν, εἰς δύναμιν, nunquam aliter accepta sunt, quam *pro modo*

(*) In Tract. hist. Chronol. de Liturgia antiqua Hispan C. I. praefixo primum T. VI. Iul. Act. SS. repetito dein Romae 1740. f. & a. I. BLANCHINO ibid. 1736 in Collectione Liturgiarum Hispanicarum.

modo virium, *pro facultate*, siue etiam, *summa vi*, vbi contextus sinat, qui hic non repugnat, vt ὅσον σθένος & similia, vt paullo ante ap. ipsum *Iustinum*, ὅση δύναμις προτρέψασθαι, *summa ope cohortari*. De quo cum dubitari sine summa inscitia graeci sermonis non possit, clarum est, certam εὐχῶν καὶ εὐχαριστιῶν in Liturgia formulam seculo II. nondum fuisse. Qua vna re concidunt omnia, quae praeterea adferuntur in hanc partem, vt ex Apostolica traditione accepta & seruata sit certa Liturgiae formula; ad quae tamen & ipsa separatim responderi potest. *Cyprianus*, ait, formulam commemorat sacerdotis, *sursum corda*, & populi, *habemus ad Dominum*: laudatque librum *de Oratione*, qui nullus extat, vt hunc locum, sicut alios, id quod modus librorum indicandorum declarat, ex alio sumsisse appareat. De *Oratione Dominica* est *Cypriani* nobilis & veteribus in primis laudatus libellus, in quo est locus n. 22. (p. 316. ed. Pamel.) de hac formula. At ibi de precibus Eucharisticae Liturgiae, quas sacerdos pronuntiat, non est sermo, sed de iis, quas facit concio stans, ante Eucharistiae Liturgiam, auctore eodem *Iustino*, l. c. quibus finitis, initium fit precum ad Liturgiam pertinentium. Ita enim *Cyprianus*: *Quando autem stamus ad orationem, fratres dil. vigilare & incumbere ad preces toto corde debemus - - Ideo sacerdos ante orationem praefatione praemissa parat fratrum mentes, dicen-*

dicendo sursum corda. &c. Non clarum est, hoc pertinere ad illa *Iustini* verba: ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν? Sed tamen facile concesserim, eadem verba & in sacerdotis precibus vsurpata. Nam *Cyrillus*, s. quicunque auctor est, Catech. Mystag V. (pag. 537. ed. *Preuotii*) clare hanc formulam commemorat. At illud certum est, eam in omnibus precibus publicis vsurpatam, neque inde quicquam pro *Muratorii* sententia colligi potest. At *Basilius* (de Spir. S. c. 27.) non contentos Christianos dicit iis, quae commemoret Apostolus, aut Euangelium, verum alia & ante & post consecrationem dicere, quae ex traditione non scripta acceperint. Sed quae necessitas est credere, haec de verbis, & non de rebus, generibus, & capitibus precum & supplicationum, intelligenda esse, quae commemorat *Cyrillus* (l. c. p. 538.) Nam si de Muratoriano arbitrio capias, *Basilius* reprehendetur merito, qui sibi pro Apostolicis illas formulas obtrudi passus sit, quae *Iustini* aetate nullae fuissent. Illud autem plane alienum est, quod iterum *Iustini* verbis abutitur ad Missae certam formulam illi aetati obtrudendam, ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν. Quid inde? *Nisi iam constitutae fuissent sacrificii orationes & preces, quomodo concors in iis recitandis populus perrexisset? Si autem constitutae, scriptis quoque traditae fuerint oportet.* At istae preces nihil coniuncti

ncti habent cum sacrae Coenae Liturgia, milesque sunt his, quae apud nos subiiciuntur oncionibus. Nam lectione librorum sacrorum cta, antistitisque admonitione ad populum fi-ita, surgere populum ait, et precari. Atque hae sae preces si submissa voce factae, nulla forulae certae necessitas intelligitur; sin clara, iod concesserim facile, cum & *Cyprianus* vos mentionem faciat, & precantes vetet *ntilare preces inconditis vocibus* (de Or. Dom. 3.) non tamen necesse est, vt e scripto dissolitas putemus. Quam multos, credibile :, antiquis illis temporibus, cum etiam dos non admodum expeditum esset, scripta gere, quam multos ergo de plebe homines, ilieres in primis, fuisse, qui legere scripta n possent, cum hodie tales inueniantur, in ita docentium frequentia & discendi facilie Viua igitur voce docti, aut vsu longo quotidiano audiendi, edidicere formulas il-, neque vllo modo scriptura opus fuit. Pore etiam Psalmi Dauidici in communibus cibus vsurpari: quod mihi maxime placet: opterea, quod satis constat, iis veterem ecsiam & in canendo & in precando maxime vsam, cum mallent diuinitus scripta in colendo, quam humana, adhibere *Hieymum* quidem, cum sacrorum librorum sionem latinam veterem, quam vulgo Itam, nescio an recte, vocant, corrigeret,

 Psal-

Psalmos intactos reliquisse constat, ne populum conturbaret, qui illi veteri interpretationi adsuetus esset, eaque in supplicationibus publicis vteretur. Laodiceni autem concilii Canone 60 cautum est, ne ψαλμοὶ ἰδιωτικοὶ, in Ecclesia recitarentur (λέγωνται). Sed ne nimis omnia contendamus, concedimus vtique, paullatim, quarto quintoque seculo, formulas cum ceterarum precum communium, tum Eucharisticae Liturgiae factas, a *Basilio*, ab *Hilario* Pictauiensi, aliisque disertis & πνεύματι εὐχῶν large donatis diuinitus viris. Tamen nihil lucratur *Muratorius*. Nam eas aut in suos, aut Ecclesiarum suarum, vsus facere potuere. Quorsum pertinet illud, quod de *Apollinari Sidonio* ex *Gregorio Turonensi* (Hist. II, 22.) adfert, qui, cum per fraudem ipsi ablatus esset libellus, per quem sacra facere consueuisset, ex tempore omnia solennia peregit, cum summa admiratione omnium: quae res adeo non fauet Muratorianae sententiae, vt ei maxime aduersetur. Vt breui complectar, sic rem intelligo. Primis temporibus, cum Spiritus S. suggereret εὐχὰς & εὐχαριστίας, vt Apostolis, eorumque ministris & adiutoribus, antistibus item Ecclesiarum, atque adeo priuatis (1 Cor. XIV, 16) superuacuae erant formulae precandi solennes. Cum porro illud acre rerum diuinarum studium adhuc caleret,

essent

ſſentque multi ſancti, & in libris diuinis triti
omines, qui vel repente, vel poſt commen-
ıtionem aliquam, preces pronunciare & gra-
arum actiones poſſent ad animos commo-
endos efficaces: (quidni enim potuerint,
ıod Maria femina, tacta beneficii diuini
agnitudine?) ſua ſponte precati ſunt, vt
iuatim domi, ita in conuentibus publicis, ὅτῃ
ναμις ἑκάςῳ. Cum ille ardor priſtinus paulla-
n refrixiſſet, in tantaque multitudine eorum,
ii ſacra facerent, propagata longe lateque re-
ione Chriſtiana, multi reperirentur quo-
m nimis tenuis δύναμις eſſet, denique non-
ılli antiſtitum eloquentiae gloriam nimis ap-
terent, formularum ſcriptarum & certa-
m conſuetudo nata eſt. *Baſilii, Hilarii, Chryſo-
mi, Ambroſii, Sidonii* aliique docti & diſerti ho-
nes, primum in vſus ſuos preces conſigna-
nt domi, quas in ſacris faciendis recitarent,
nde & aliis, qui minus diſerti aut docti
ent; quibus quisque, vt voluit vſus eſt.
ſic quoque nemo ab initio eam neceſſitatem
i impoſitam putauit, vt ſibi non aliquid vel
lere vel demere licere exiſtimaret. Ipſe
idem *Muratorius* (c. 2.) de vetere Eccle-
e Rom. Liturgia agens, fatetur, cuilibet
clefiae, cuilibet Epiſcopo licuiſſe, ſuam
truere nouis orationibus, easque vel am-
icare vel minuere: & (p. 127.) Miſſam
ii *Illyrici* attingens, eam nihil eſſe ali-
, qvam ipſum Ordinem Romanum, va-

riis precum formulis oneratam, *quarum tum vſus liber vnicuique Sacerdoti fuerit.* His magna parte ſimilia ſunt, quae de precibus in S. Euchariſtia peragenda differit *Ianus*, *ὁ μακαρίτης*, ad *Euſebii* Or. de Die Dominica, p. 27. quae ſi TIBI probata fuerint, VENERANDE DEYLINGI, vehementer laetabor.

Iam veniamus ad caput inſtitutae Diſputationis Antimuratorianae: in quo ſeruabimus ordinem a Muratorio ita deſcriptum, vt *primum* de *Panis & Vini in Corpus & Sanguinem Chriſti conuerſione* e Liturgiis Eccleſiae veteris Romanae, e. g. Ambroſianae, c. 10. ceterarum Occidentalium, c. 11. Orientalium Graecarum & Syriacarum, c. 12. 13. Aegyptiacarum c. 14. diſputaret, adiuncta velitatione cum *Sam. Baſnagio*, Annalium Polit. Eccl auctore, in qua de Patrum SS. locis contenditur, c. 15. *deinde Veritatem Sacrificii in S. Miſſa* e Liturgiis Occidentalis & Orientalis Eccleſiae, c. 16. 17. & Patrum ſcriptis, c. 18 confirmare conaretur: *tertio*, *Adorationem Euchariſtiae* ex iisdem demonſtrare, c. 19. *quarto*, quosdam *Liturgiae ritus*, c. 20. 21. *quinto*, *Inuocationem SS.* in Liturgia, c. 22. *ſexto* denique, *adſeruationem Corporis Chriſti*, peracta Eucharistia, c. 23. *eique praeſtitam reuerentiam*, *expoſitionem & circumgeſtationem*, c. 24. defenderet. Erit autem nobis haec in ſeptem capita diuiſa diſputatio, cum Muratoriana ſit ſextuplex; propterea, quod eorum, quae de lo-

cis

is Patrum disperse, per octo capita priora, differit, confutationem in vnum caput congerere placet.

Primo igitur capite clare, vt opinor, demonstrabimus

I. *Conuersionem Panis & Vini, quam Romana Eccl. defendat, Liturgiis antiquis non-firmari.*

Atque ingressus huius demonstrationis Liturgicae a *Muratorio* factus est ab reprehensione Graecorum & Syrorum, quos, cum in ipso conuersionis dogmate consentiant cum Ecclesia Romana, dissentire in eo, quod negent Consecrationem Eucharisticam fieri solis verbis: *hoc est corpus meum.* Non repetam, quae doctissimi Theologi, TVque ipse, VIR VENERANDE, dudum in Obs. S. (III p. 194. & 339.) contra sententiam Ecclesiae Romanae, quae his solis verbis consecrationem fieri decernit, vt falsa & noua, verissime pariter atque doctissime disputasti: quorum tanta est euidentia, vt etiam inter Pontificios extiterint, *Renalditius* & *Tuttaeus*, qui agnoscerent, hanc opinionem cum vniuersae Ecclesiae veteris sententia pugnare, eamque adeo a sua Ecclesia alienam esse, credi cuperent. *Muratorius* quidem mirifice se expediuit. *Paucis se dicturum*, ait, *rectissime a Catholicis constitutum fuisse, Consecrationem pen-*

 dere

dere duntaxat e Christi verbis (hoc est corpus meum) *Dogma namque hoc ex antiquis PP. elici, praesertim ex Io. Chrysostomo, Ambrosio et Augustino.* Ad quae forte quis paucis respondeat: istam orationem plane indignam esse *Muratorio*: meliusque facturum fuisse, si omnem mentionem eius rei e disputatione sua semouisset, cum nihil melius posset afferre. Sed lenius agamus, quando quaestio de consecratione Eucharistica est eiusmodi, vt nostri quoque nec consentiant satis, nec se expediant facile. *Formulae Concordiae* Auctores (nam in ceteris Confessionum libris nihil est admodum huc pertinens) ponunt in sola recitatione verborum Institutionis, iisque τὸ εὐλογεῖν peractum iudicant, de quo est apud Paullum, 1 Cor. X. 16. *Ad externam & visibilem actionem Coenae Dominicae pertinent Consecratio, seu verba institutionis, distributio, & sumtio.* Declar Art. Conc. p. 1040. ed. Rein. Itemque in Epit. Art. C. p. 846. commemorato illo Paullino loco: *Illa autem benedictio fit per recitationem verborum Christi.* Quam rationem *Gerhardus* & alii superiorum temporum Theologi sequuntur. At alii ab auctoritate formulae istius declinantes paullulum, illis adiungunt preces; quidam etiam distributionem, cum repetitis verbis Dominicis, & sumtionem, totamque adeo actionem Eucharisticam consecrationis verbo complectuntur: quam ad rationem ipsi κοινωνοῦντες partem consecrationis obtinent. Prae-

tereo

tereo diſtributiones conſecrationis, ipſo ſono terrentes. *Chemnitius* autem cum idem illud, quod in Concordiae formula ſcribi probauit, ante in Tridentini Concilii Examine poſuiſſet, (P. II. p. m. 119.) alio loco (p. 222.) dicit: *quando inſtitutio recitatur & non facimus quod Chriſtus in coena & fecit & facere iuſſit, non eſt conſecratio, ſed tantum hiſtorica narratio: quando vero recitamus, & facimus, quod iuſſit, tunc verbis illis benedicimus pani & poculo:* quibus verbis clare, vt opinor, conſecratio communicatur cum iis, qui accipiunt panem & vinum. Iam in ipſis verbis inſtitutionis non eodem modo ſe omnes expedire video, quibusdam, verba Chriſti vim conſecrandi habere omnia, exiſtimantibus, aliis, partem eorum tantum. Quae indicio ſunt, laborare doctos homines in conſecratione definienda. *Chamierius* quidem, eruditiſſimus ille errorum Romanae Eccleſiae aduerſarius, quod merito quis miretur, eo redigitur, vt ipſos, quos impugnat, ſecutus, conſecrationem panis, quae quidem effectum Sacramenti adferat, ſolis verbis, hoc eſt corpus meum, fieri dicat (Panſtrat. T. IV, qui eſt de Euchariſtia, VI, 5 p. m. 153 a.) *C. M. Pfaffium* autem, copioſiſſimae doctrinae Theologum (in Diſp de Conſecratione Euch. Vet. p. m. 405) eorum fauere ſententiae, qui conſecrationem non in verbis inſtitutionis Euchariſticae, ſed in εὐχαριστίᾳ & εὐλογίᾳ, h. e. precibus cum gra-

tiarum actione ponant, quae est *Edm. Albertini*, in clarissimo de Sacramentis Eucharisticis opere (I. 4. p. 11.) sententia, satis indicat, cum eorum rationes *solidissimas* appellat: quae aliae intelligi, nisi verae & certae, non possunt.

Omnis illa difficultas nata est ab ambiguitate verbi *consecrandi*, qua sublata, rem expeditam fore arbitror. Etenim Scriptores Ecclesiasticos consecrandi vocabulo dupliciter vsos reperi: primum sic, vt respondeat Graeco ἁγιάζειν, sitque, quamcunque rei sanctitatem ac religionem tribuere, vt profana, aut vsus profani ac promiscui, esse desinat; quo modo Paullus cibum quemcunque ἁγιάζεσθαι dixit precibus & gratiarum actione: iterum hac sententia, vt vim diuinitus, h. e. praecepto ac promisso diuino, rei additam significet; quo modo veteres dicunt coniugium a Deo *consecratum* esse, Gen. I, 28. itemque *aquam* abluendis peccatis *consecratam*, hominesque ipsos, ea aqua tinctos, vt Graeci ἁγιάζεσθαι, ita Latini *consecrari* dicunt, Christi praecepto & promisso, & Spiritu Sancto, vt loquitur *Ambrosius* de Sacram. 1, 5. siue quicunque auctor est. Similisque est *benedicendi* ratio, verbi e Graeco εὐλογεῖν facti, significatione Hebraicae consuetudini in verbo ברך accommodata: nam bene Graeci & bene Latini tantum pro *laudare* & *recte dicere* vsurpant. Cum Deus diem septimum, Christus cibum ηὐλόγησε, ea primi generis conse-

cra-

cratio fuit, quae e profanis eximeret: cum nouos idem coniuges ηὐλόγησε, ea fuit benigna & efficax promiſſio, vnde & beneficii vis ei verbo adhaeſit, vt in εὐλογίᾳ Abrahami cum gentibus omnibus communicata, vt in εὐλογίᾳ Paulli, 1 Cor. XVI. & 2 Cor. X.

Iam ſi haec ad quaeſtionem illam Eucharisticam conferamus, liquidum eſt, conſecrationem eſſe in laudibus diuinis & precibus, ſi priori ſenſu accipiatur vocabulum: ſin poſteriori, in ſolo praecepto & verbo Chriſti, & quidem dupliciter: ſemel, cum ante κοινωνίαν recitantur; vnde intelligitur ius & poteſtas talis rei ſuſcipiendae, pendetque ſpes, cum pane & vino percipiendi corporis & ſanguinis Chriſti: iterum in ipſa κοινωνίᾳ, cum panis & vinum ori admouentur & ingeruntur, ſacerdosque repetit verba Chriſti, quorum haec vis eſt, vt accipiamus corpus & ſanguinem Chriſti. Nam profecto Dominus noſter Ieſus Chriſtus illa verba, *hoc eſt corpus meum*, dixit tum demum, cum iam edere inciperent Diſcipuli: id quod ordo verborum prorſus declarat. Etenim tum demum, cum ederent, poterat hoc dicere. Neque enim ante erat corpus Chriſti cum pane, quam in ore eſſet. Homines male faciunt, cum, vt celeriter iſta in Euangelio, & vno ſpiritu ac tenore legunt, *accipite, comedite, hoc eſt corpus meum*, ita a Chriſto dicta imaginantur. Nam & illud: τῦτο ποιεῖτε, &c. in-

 ter-

teruallo facto, dixit. Cum comediſſent reuerenter, & admiratione beneficii percuſſi, ſubiecit illud de repetendo & conſeruando ſemper ritu ſalutari.

Quodſi illud porro quaeratur: quo ſenſu conſecrationem ac benedictionem vetus Eccleſia in hac re vſurpauerit; profecto res cogit fateri, priori modo antiquiſſimum quemque dixiſſe, & conſecrationem, itemque benedictionem in precibus & εὐχαριστίᾳ poſuiſſe. Id ſic planiſſime demonſtrari poteſt. Primum *conſecrandi* verbum in latina Eccleſia haud dubie expreſſum eſt e Graeco ἁγιάζειν, eique prorſus reſpondet. Huius autem verbi de hac re vſurpandi fundus vnus eſt Paulli locus, 1 Tim. VI, 5. vbi cibus quicunque δι' εὐχῆς καὶ λόγου Θεοῦ ἁγιάζεσθαι dicitur, vnde verbum ἁγιάζεσθαι ad cibum & potum Euchariſticum eſt translatum. Id certum fit loco inſigni Origenis (Comment. in ss. T. II. p. m. 253. extr. ed. Rhotomag.) in quo iſtis ipſis Paulli verbis de cibo Euchariſtico vtitur. Τὸ ἁγιαζόμενον διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως, οὐ τῷ ἰδίῳ λόγῳ (non per ſe) ἁγιάζει τὸν χρώμενον· εἰ γὰρ τοῦτο, ἡγίαζεν ἂν καὶ τὸν ἐσθίοντα ἀναξίως τοῦ Κυρίου, καὶ οὐδεὶς ἂν διὰ τὸ βρῶμα τοῦτο ἀσθενὴς ἢ ἄῤῥωστος ἐγένετο, &c. Etenim hinc clare apparet, non alium ἁγιασμὸν ſ. conſecrationem intellectam in S. Coena, quam in alio cibo quotidiano: in quo illi veteres hoc minus errabant, cum & ipſi Apoſtoli plane iisdem ver-

bis

bis de ἁγιασμῷ Euchariſtici panis & vini, h. e. εὐχαριστίας & εὐλογίας, quibus de vulgaris & promiſcui cibi ἁγιασμῷ vſi ſunt. Quae cum ita ſint, ceterique Graeci antiquiores ſemper, quod ego ſciam, verbum ἁγιάζειν in ea re dixerint, quippe ſic adhuc reperitur in Myſtagogicis illis Catecheſibus, ſiue *Cyrilli*, ſiue iunioris alicuius: eius autem verbi latina interpretatio ſit *conſecrandi* vocabulum, neceſſe eſt, vt hoc quoque ab initio non aliter dictum & cum *ſanctificandi*, minus latino verbo, promiſcue vſurpatum credamus. Quod & confirmant loca plurima, dudum e latinis Eccleſiae doctoribus prolata, in quibus aliter conſecrandi verbum intelligere non licet, veluti a *Pfaffio*, l. c p. 407. ſqq.

Iam, ſecundo, *benedicendi* verbum, quod cum *conſecrandi* voce promiſcue dicitur, vt omnes concedunt, exprimit τὸ εὐλογεῖν. Id autem eſſe vi ac poteſtate non diuerſum, a τῷ εὐχαριστεῖν, TE quidem ipſum, VIR VENERANDE, innuere video, Obſ. III. p. 283. 349, ita autem clare doceri poſſe arbitror, vt id aut concedendum, aut certiſſimae interpretandi leges abolendae ſint. Quid enim primo certius hoc interpretandi praecepto, vt, quae vocabula de eadem re, in eodem orationis contexto permutentur, ea pro συνωνύμοις accipi, alterumque ex altero explicari debeat? Hoc ſi quis in dubitationem vocare audeat, nae is ab interpretandi peritis vehementer ridea-

rideatur, omnemque interpretationem aut tollere, aut incertam reddere iudicetur. Nonne vero, quod Matthaeus & Marcus dixere, λαβὼν τὸν ἄρτον, εὐλογήσας, id Lucae & Paullo est λ. τ. α. εὐχαριστήσας ἔκλασε? Et cum iidem in calice Iesum εὐχαριστῆσαι dicant, Paullus dicit εὐλογῆσαι, 1 Cor. x, 16? Atque ego non ignoro, quod obicit *Calouius*: alterum in altero esse intelligendum, in hunc modum: εὐχαριστῆσαι καὶ εὐλογῆσαι. Sed ne dicam, ea exceptione legem illam everti: concedam, hoc ἐλλείψεως genus non esse omnino improbandum, sed tum, si coniuncti vtriusque verbi exemplum proferatur, vnde ea ἔλλειψις Graecis f. diuinis scriptoribus vsitata, non temere conficta videatur. Nam si ἐλλείψεως in interpretatione adhibendae non hic modus seruetur, e quolibet efficere licebit quidlibet. In Religione Christiana nulli rei aliquam vim tribui nisi τῇ ἀγάπῃ, Paullus ait. Intelligendum hic esse κατ' ἔλλειψιν aiunt τὴν πίστιν, τὴν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην. Recte. Sed eius rei auctoritatem dat & locus alter Paulli, in quo ista coniunguntur, & vniuersa Christianae doctrinae ratio, quae ad fidem refert omnia. At quis diuinorum scriptorum vnquam ista verba coniuncte dixit? Ne scriptorum quidem Ecclesiasticorum antiquorum quisquam, quod ego quidem animaduerterim, aut ab alio animaduersum viderim, ea coniunxit. Immo ποτήριον εὐλογίας agnouere omnes, esse ποτήριον εὐ-

χα-

χαρισίας f. αἰνέσεως, vt etiam Syrus Paulli interpres vertit, quippe quod eſt Ebraeis dictum כוס הלל f. ברכה, ποτήριον ὑμνήσεως, αἰνέσεως, vt bene notat *Caſaubonus* adu. Bar. p. 456. Vnde non aliter fere conſecratum f. benedictum panem & vinum appellant veteres, quam εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, vt *Iuſtinus* loco ſupra commemorato (p. 129.) & τὰ εὐχαριστηθέντα, (ibidem p. 123.) quae ſunt profecto *conſecrata*, vt vertuntur bene, ſeu *benedicta*, ſi quis hebraica malit. Atque ipſa profecto ſeries rei a Chriſto geſtae, id ita eſſe, clamat. Etenim illa verba, in quibus volunt eſſe proprie conſecrationem & benedictionem: λαβ. -- ἀνάμνησιν, Chriſtus dixit poſt εὐλογίαν. Quomodo ergo in his poteſt eſſe conſecratio & εὐλογία, quae iam peracta erat? Sed poſterior aetas coepit, in hoc etiam capite, paullatim *conſecrationis* & *benedictionis* verbo aliter vti, poſteriori illa, quam ſupra declarauimus, vi, non vt priorem & antiquiorem aboleret, ſed vt hanc adderet. *Auguſtinus* quidem, cum in notiſſimo illo, Epiſtolae ad Paullinum, loco, (n. LIX. T. II. p. 300. ed. Frob. 1569.) *orationes* commemoraſſet, (h. e. preces) quae fiant, cum *benedicitur & ſanctificatur*, & ad diſtribuendum panis comminuitur, quam ſtatim *petitionem* vocat, oratione Dominica ab Eccleſia concludi ſolitam, idem, alio nobili loco, de quo poſt plura dicemus, (init. c. 2.) *panem & calicem in altari dicit ſanctificari* (h. e. conſecrari, be-

benedici) *per verbum Christi, & ita esse corpus & sanguinem Christi.* Atque haec posterior ratio, in scholasticos libellos recepta, ita in scholis inualuit, vt prior prope obliteraretur. Itaque & Theologi nostri, cum Formulam Concordiae componerent, hanc maxime secuti videntur. Ea autem vis cum tribuitur verbo, non profecto aliter existimari potest, quam vt consecratio primum fuerit in verbis Christi non εὐχαριστοῦντος, sed tradentis ad comedendum bibendumque panem vinumque, & in iis corpus suum & sanguinem tradi affirmantis, nunc autem sacerdotis, Christi verba non modo recitantis in coetu Christianorum, quae est narratio potius, quam consecratio, vt *Chemnitius* aiebat, sed etiam, & quidem vel maxime, praecepto eius & permissu eum imitantis, & panem vinumque cum verbis Christi ori cuiusque ingerentis. Haec paullo pluribus disputare libuit, partim ad refellendum adversarii decretum, partim ad tollendam confusionem vulgarium libellorum, quae miras diuisiones consecrationis peperit, meque olim male habuit, & nunc quoque iuuenum animos subinde ancipites tenet. Nunc ad id, quod propositum est, veniamus.

Sed cum disputationis Muratorianae duae partes sint, altera, quae corpus & sanguinem Christi non per figuram quandam, sed vere & proprie exhiberi pugnet, altera, quae

pa

Digitized by Google

panis vinique μεταμόρφωσιν eiusmodi defendat, qua panis vinumque tollatur: intelligitur, priorem illam nobis praetermittendam esse. Neque enim nos sumus ii, qui Christi corpus & sanguinem a pane & vino in Encharistia sumto abesse putemus, sed qui *proprium corpus & sanguinem Christi*, vt vocatur in *Missa Flaciana*, siue, vt *Leo M.* (Serm xc.) ait, *Veritatem Corporis & Sanguinis Christi ore sumi* vna cum pane, credimus, idque Liturgiis antiquissimis firmari contendimus: sed panis vinique conuersionem fieri eiusmodi, quae substantiam eius aboleat, negamus, eamque vlla vetere Liturgia firmari, vt id publicum Ecclesiae dogma fuisse putandum sit.

Quid igitur est in Liturgiis antiquis, quo fretus *Muratorius* Romanam illam μεταμόρφωσιν panis vinique defendat? Nihil nisi verba quaedam, contorta & ab vsu linguae aliena ratione explicata, vt dudum est demonstratum. In *Romano Ordine*, itemque *Flaciana Missa* (p. 123. extr. 126. pr. 127.) dicitur corpus & sanguis *fieri*: (p. 125. *extr.*) *confici*, quod eodem redit, itemque *perfici* (p. 126. *med.*) denique (p. 125 .*med.*) panis *transfigurari* in corpus Christi. Ex quibus sincerum lectorem, ait, & veritatis auidum intelligere, veram fieri oblatorum conuersionem in corpus & sanguinem Christi. Si alium, quam Romanis placitis parere adsuetum, lectorem intelligit sincerum & veritatis

aui-

auidum, non intelliget ex iſtis verbis, quod *Muratorio* placet. Neque magis id confici credet verbis *Ambroſiani Canonis* (p. 131. *extr.*) *fieri Corpus C. & transformari in Sacramentum C. & S. C.* aut *Gothici Miſſalis* (p. 141.) *transformare Corpus & ſanguinem C.* aut (p. 142.) e *conuertendi & mutandi* vocabulis.

Iam e *Graecis Orientalium* Liturgiis proferuntur loca, vbi panis & vinum dicuntur *γίνεσθαι* vel *ποιεῖσθαι* Corpus & S. C. vel *μεταβάλλεσθαι* in C. & S. C e *Miſſa Chryſoſtomi*, item *Baſilii* nomine nota, (p. 160.) itemque e *Syriacis* Liturgiis (p. 167. 168.) Ex *Aegyptiacis*, cum Graecis, tum Copticis (p. 171.) affertur *transferendi* vocabulum, cum panes ita transferri dicuntur conſecratione, vt fiant Corpus Chriſti, in Liturgia *Coptica*, quae ad *S. Baſilium* auctorem refertur, & (p. 173.) rogatur Deus, vt per Spiritum S. *transferat dona propoſita* (h. e. panem & vinum) *in ſanguinem ſalutis noſtrae*, in Liturgia *Alexandrina S. Gregorii*: quorum quantam vim putet eſſe Muratorius, poſt videbimus: ex *Aethiopica* denique ea, quae *Apoſtolica* vocatur, locus, in quo Chriſtus rogatur, vt panem calicemque *transmutet, vt fiat corpus eius purum & ſanguis eius pretioſus.* Sed in his, vt alii Romanis decretis addicti, ſic *Muratorius* maxime confidit verbis *transformandi, transfigurandi, transmutandi, conuertendi & transferendi:* quibus ille, ſi veras verborum poteſtates per interpre-

pretandi leges indagare potuisset, nec nimis pueriliter etymologiam & praepositionem in interpretando amplexus fuisset, nihil tale subesse putasset. Igitur, quamquam ab aliis iam de his verbis dictum est, quantum fortasse satis esse possit, tamen de iis nostro modo quaedam disputare placet, praesertim, cum non desinant, ea nobis opponere: si tandem aliquando & illis pudorem incutere, & studiosos ad videndas subtilius verborum notiones his exemplis acuere, denique locis quibusdam veterum scriptorum aliquid lucis adfundere possimus. Sed non alienum videtur, quaedam uniuerse praefari.

Nulla maior graecis, omninoque bonis literis & sapientiae, illata est pestis, quam quod quidam, & graece & latine ne mediocriter quidem docti homines, qui e lexicis puerilibus sapere, & ex etymologia verborum, singulis graecorum verborum partibus pueriliter latine vertendis, significationes quaerere cogebantur, ausi sunt profanas manus adferre scriptoribus graecis in latinam linguam conuertendis. Ea enim res peperit monstrosas versiones, quae vel intelligi non possent, vel sensum funderent saepe falsum, frigidum, ineptum. Inde porro iniectus est multis, qui fontes ipsos adire, & ex iis haurire non possent, contemtus praestantissimorum Scriptorum, a quibus ingenii humanissimus cultus peti poterat: cui enim non

C ridi-

ridiculus videatur ille ipſe ingenii humani fons, vt *Cicero* adpellat, *Homerus*, ita latine loquens? Et cum in Philoſophis, *Platone*, *Ariſtotele*, homines ſtultiſſimi ſuper iſtis latinis verbis, cum ſua cuiusque vernacula lingua comparatis, philoſopharentur, noua quaedam Platonica & Ariſtotelica Philoſophia extitit, quam *Plato* & *Ariſtoteles*, ſi iis in vitam redire datum fuiſſet diuinitus, nullo modo non tantum pro ſua agnouiſſent, ſed ne intelligere quidem potuiſſent, etſi Ciceronis latinitatem omnem ſecum attuliſſent. Sed eadem plaga iniecta eſt libris diuinis, doctrinaeque Chriſtianae, per eos, qui primi inſtituere latinos facere. Ii qui & quales fuerint, mea ſententia, nunc non diſputabo; alius de ea re, & de vniuerſa hac interpretatione latina differendi locus commodior dabitur: illud dicam, homines fuiſſe vel vtriusque linguae vix mediocriter peritos, vel ea, qua eodem tempore, aut paullo poſt, *Aquila*, infecti ſuperſtitione, vt plerumque verbum de verbo, ſed hoc quoque pro qualicunque facultate, neglecta latinae linguae indole & conſuetudine, ſibi reddendum putarent, id quod nemo, qui reliquias iſtius verſionis inſpexit, ignorare poteſt. Quid igitur accidit? Primis temporibus, cum religio Chriſtiana maxime eſſet apud Iudaeos, iſti rationi adſuetos ac deditos, & omnium adeo linguarum praeter ſuam contemtores, placuit, fuitque

apud

apud hos certe tolerabilis, qui comparandis verbis latinis cum ſuis facile iſtam latinitatem intelligebant. Placuit vero non Iudaicae originis hominibus modo, ſed etiam ex alia gente, qui vel a pueris ei eſſent adſueti, & rerum praeſtantia occupati, verborum vitiis non admodum offenderentur, ſicuti boni illius *Auguſtini* ſtomachus *oſſum* (pro oſſe) non modo facile concoquebat, ſed id etiam ab *Hieronymo* ſibi ereptum aegre ferebat; vel qui ipſi latinitatis parum periti, in ſermone ſibi omne genus barbariſmi & ſoloeciſmi indulgerent, nec eos in aliis animaduerterent. Sed paullatim coepit diſplicere elegantibus hominibus, atque, vt ego arbitror, ipſi *Damaſo*, Pontifici Rom. homini, vt *Hieronymus* (de ſcript. Eccl.) vocat, elegantis ingenii, qui etiam elegantes & venuſtos verſus ſcriberet: vt non modo, quod libri nimis variarent, ſed etiam, quod genus dicendi rideretur, verendumque eſſet, ne contemtus ille a verbis ad res, qui facilis & breuis tranſitus eſt, veniret, correctionem *Hieronymo*, eruditiſſimo viro & linguarum peritiſſimo, mandaret. Quid? cum bonae literae ante haec tria ſecula reſtitui coepiſſent, non ſatis conſtat, eruditiſſimos quoſdam homines, *Lazarum Bonamicum*, *Angelum Politianum*, *Petrum Bembum* & *Iac. Sadoletum*, illos elegantiorum literarum Doctores, hos vero etiam Eccleſiaſtici ordinis homines & Theologos, contemtim de Pſalmis Dauidicis & Epiſtolis Paulli

locutos esse? non quo illi Dauidem & Paullum spernerent, quos si aut sua lingua loquentes audiissent, & satis hebraice docti fuissent, vt intelligere possent, quorum neutrum illis contigisse satis scimus, aut saltem per interpretem *Buchananum & Castellionem* cognouissent, vehementer admirati essent: sed quod istam graecohebraicam latinitatem ne intelligere quidem possent, nedum probarent. Nam *Horatius* ille, qui *Pindarum* in coelum ferebat laudibus, & imitari studebat, si nihil aliud quam *Erasmi Schmidii* absurdam versionem vidisset, eundem illum bonum *Pindarum*, siue potius miserabilem *Schmidium* abiecturus erat. Sed, vt veniat eo, quo tendebat, oratio, longe maius, certe latius patens illud malum est, quod ea interpretandi ratio generauit dogmata abhorrentia a veritate, per quae turbatae sunt Christianorum mentes, & dissidia, nulla humana ope componenda. Mihi quidem videtur terribilis illa & abhorrens ab omni humano sensu decreti absoluti opinio nunquam in lucem ventura fuisse, nisi *Augustinus* infelix illud praedestinationis verbum, ex etymologia τȣ̃ προορισμȣ̃, nimis amplexatus esset, & suis potius partibus ponderasset, quam consuetudine Graecorum, qui in suo verbo non magis tale quid vnquam viderunt, quam Latini veteres, in suo. Sed ille ignorauit graecas literas, quas nimis sero, atque admodum leuiter, attigit. Similesque noxas dedere

dere interpretes veteres latini *Irenaei*, *Origenis*, *Gregorii Nyſſeni*, aliorumque Graecorum Eccleſiae Patrum, peſſimi verborum latinorum opifices, e quorum fabrica multa ſtolidiſſime ad graecorum verborum etymologiam efficta prodiere, vt *transcorporatio*, *transcorporatus* (e μετενσωμάτωσις, & μετενσωματωθεὶς,) *transelementatio* & ſimilia. Hos recentioribus temporibus imitati ſunt, qui Patrum Graecorum ſcripta cum verſione latina edidere: qui hanc ſibi legem videntur ſcripſiſſe, vt ne aliter verterent e praepoſitione, vt alias taceam, μετὰ compoſita, quam per *trans* & propria alterius verbi interpretatione ſeruata: vnde in *Cyrilli*, *Baſilii*, *Nyſſeni*, aliorumque libris, quibus frequens vſus verborum μεταςοιχειοῦν & μεταςοιχειώσεως, pro *commutare vtcunque*, vel *inſtaurare*, reperias iſta verba nunquam aliter exprimi, quam per *transelementare & transelementationem*: & alia ſimiliter. Iam in nonnullis hoc tolerabile erat, vbi etiam vetus conſuetudo latina ferret: ſed illud hinc incommodi ortum, quod Theologiſtae bonarum literarum rudes in talibus argutati ſunt, & partes verborum ad literam, vt male vocant, hoc eſt, puerili ratione, miſſa conſuetudine graeca & vetere latina, interpretati, dogmata noua procuderunt, eaque ſanctis Eccleſiae viris obtrudere conati ſunt, quibus nihil tale in mentem venerat. Haec eſt vera ſed admodum ſordida origo famoſae iſtius, & non modo a ſacris

Digitized by Google

literis, ſed etiam ab communi & omni aurium humanarum ſenſu abhorrentis transſubſtantiationis: haec ſentina, vnde pleraque, & ab aliis, & ab *Muratorio* hauſta ſunt, quae ad fucandam hanc Helenam ſcilicet, velut e Patrum ſanctorum ſcriptis & e Liturgiis antiquis, proferuntur. Quae nunc age ſeparatim conſideremus.

Ac primum occinitur nobis μεταβολῆς ſ. *transmutationis*, *conuerſionisque* verbum, vt haud dubium μετουσιώσεως olim creditae argumentum: ſed ita, vt ad firmandum nihil niſi verba ipſa proferantur graeca aut latina. Enimuero verba illa frequentari in illa re a veteribus, nullam dubitationem habet: quo ſenſu dicantur, id vero dubitari ſolet. Iam cum toties demonſtratum ſit ab *Albertino*, *Claudio*, *Blondello* & aliis, a TE que, VIR VENERANDE, exemplis perſpicuis, ex vno *Aeliano* pluribus, quam late pateat μεταβολῆς poteſtas, & quam ſaepe qualemcunque nouationem ſignificet: legitima diſputandi & digna tali viro ratio poſtulabat, vt iſtis locis aliquid ineſſe oſtenderet amplius, demonſtraretque, ni ſubſtantiae ipſius conuerſio intelligeretur, nullum ſenſum commodum aut conſentaneum doctrinae Chriſtianae, ſed frigidum & ineptum relinqui. Sed nihil horum illi in mentem venit docere: niſi hoc eſt docere, cum negat, in iis eſſe amorem veritatis, aut animum a praeiudicatis opinionibus liberum, qui non videant transſub-

ſubſtantiationem, quae in iſtis verbis tam perſpicue luceat. Enimuero ſi hoc eſt dubia ab ambiguitate interpretando liberare, quis eſt tam rudis omnium literarum, quin omnia explicare poſſit, quin e quibuslibet verbis quidlibet eruat, cum negantem & dubitantem quemlibet potenti illa demonſtratione, *coecus ſit, qui videre nolit hoc in verbis iſtis eſſe*, ſtatim coercere poſſit. Sed quando ille noluit nos hic doctrina ſua impertire, nimis alias liberalis ac prope dicam profuſus in eo genere: adeo multis & magnis voluminibus rem literarum obruit: nobis, modeſtis & timidis hominibus, qui non audemus ita pro imperio pronunciare atque edicere de ſenſu verborum, nobis, inquam, docendum eſt, Romanam interpretationem ab verbis illis Liturgicis eſſe alieniſſimam: quae deinde etiam ad loca Eccleſiaſticorum ſcriptorum graecorum latinorumque licebit conferre.

Apud Graecos ſcriptores praeſertim elegantiores μεταβολὴ ita late varieque dicitur, vt interdum difficile fuerit interpretibus, veram eius, quoque loco, ſententiam adſequi. Auctor conſuetudinis eius inprimis fuit, vt opinor, *Thucydides*, qui, cum multa noua inſolenterque dixerit, trahens verba quaeque, velut pro imperio, quocunque liberet, adſuetus ſcilicet imperiis, & cum in militibus iam non poſſet, in verba imperium exercens, vnde non parua obſcuritatis pars orta eſt, tum etiam μεταβολὴν vſurpauit durius, modo ex-

tendens ad genera late patentia, modo ad formas rerum singulas & angustas contrahens. Sed cum *Thucydidis* tanta esset admiratio, vt in eius lectione assidui essent, qui aut orationibus habendis, aut historia scribenda laudem quaerere vellent, atque etiam sententiis eius & verbis exquisitioribus omnes summo studio distinguerent orationem, factum est, vt cum aliis etiam μεταβολὴ tali ratione frequentaretur ab oratoribus & historicis, atque inde lectoribus non parua interdum ambiguitas obiiceretur. Nihil est rerum humanarum in vtramque partem, fortuna vtraque, eiusque formae & partes omnes, diuitiae, honores, calamitates belli, victoriae, morbus, recuperata valetudo, mors ipsa, tum, in rebus vitae expertibus, nihil, quod aliquando ortum sit, quod initium habuerit, quod ab aliqua quacunque antegressa caussa quomodocunque accesserit, quod non μεταβολῆς verbo exprimatur a *Thucydide*, (vid. II, 48. 53. VII, 76. 87.) & eius sequacibus *Polybio*, *Dionysio Halic. Iosepho* inprimis, vt Ant. VI, 14. 2. VII, 9, 2. II, 3. XIII, 14. 2. XV, 3, 4. &c. Haec ratio ita fluxit & propagata est, vt sit, vt etiam in communem sermonem venerit, nemoque dubitarit, iis loquendi modis vti, non modo apud Graecos, sed etiam apud Latinos. Haec obseruatio plurimum profuerit studiosis ad bene intelligendos veteres, hoc est, primum ad indagandum, deinde ad definiendum perspicua ac certa ratione, quid quo-

que

que loco in μεταβολῆς nomine intelligi debeat. Etenim, vt apud *Ciceronem* is demum vere intelligit *reipublicae* verbum, qui in loco quoque plane tenet ac dicere poteſt, vtrum in eo vniuerſum imperium vel ciuitas, an pars eius aliqua, aerarium, leges, magiſtratus, religio, &c. exprimatur: ſic μεταβολὴν, *conuerſionem*, *transmutationem*, *res nouas*, non aſſequutus eſt, niſi qui, e propoſita obſeruationis formula, nominatim definire euentum poteſt. Vnum e *Iuſtino*, l. c. p. 128. locum afferemus, exempli cauſſa, parum vulgo intellectum, ſed eundem noſtrae cauſſae admirabiliter ſalubrem. Adſcribam autem locum integrum, qui etiam poſt nobis vſui erit. Conſecrationis & diſtributionis modo ac ritu commemorato, ita pergit *Iuſtinus*: καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται καὶ ἡμῖν εὐχαριστία -- οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χρ. ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ οὗ αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. De prima parte huius loci poſt dicetur: nunc de poſteriori videamus. Conſecratam τροφὴν, *panem*, *aquam & vinum* ante vocauerat, & a Diacono diſtribui in Eccleſia dixerat, *eandem* (ſic prius καὶ capiendum totus contextus clamat) credi eſſe carnem & ſanguinem Chriſti humanitate

 indu-

induti : ea autem τροφῇ ali carnem & sanguinem nostrum. Super his verbis quae disputentur mox commemorabimus. At id fieri ait κατὰ μεταβολήν. De his verbis video tacere interpretes. Latina versio recte illa quidem interpretatur *per mutationem*: sed vereor, vt illam ipsam versionem & auctores & alii satis intellexerint: ita ea, in disputatione de hoc loco, negligunt & Romani & ceteri. Ex nostra autem illa ratione consideranti apparebit, sic planius interpretanda esse: *per concoctionem*: illa nutrimenta, panis, vinum, aqua, alunt corpus nostrum per concoctionem, at eadem sunt caro & sanguis Christi, & hactenus alunt animam per fidem. Μεταβάλλειν τροφὴν pro *concoquere* est apud physicos & medicos graecos. *Aristoteles* de vsu partium III, 14. de ventriculo exponens, conuenisse ait, vt non idem esset locus τῆς τε ἀπέπτου τροφῆς καὶ τοῦ περιττώματος, sed vt esset locus proprius, ἐν ᾧ μεταβάλλει, h. e. vbi fieret πέψις s. concoctio; quod *Nemesius* plenius expressit μεταβάλλειν εἰς χυμοὺς, de Nat. Hum p. m. 110. Sicut alii coniungunt μεταβάλλειν καὶ πέψαι, sic alii πέψαι καὶ χυλοποιῆσαι, vt *Theophilus* Protospatharius de Fabrica Corp. Hum. II, 4. (ap. *Fabric.* B. G. Vol. XII.) quamquam non bene hic χυλοποιῆσαι: is enim locus non est ventriculus. Inde fluxit genus dicendi ad Latinos, vt & *Cicero* de Nat. D. II, 54. ventriculum diceret *mutare & concoquere*, quod receperit,

κατὰ

κατὰ συνωνυμίαν iungens vtrumque, & more suo, explicans obſcurius per notius vocabulum: cum *Lactantius* de Opif. D. c. 11. *percoquendi* verbo ſolo contentus ſit. Iam, ſic intellectis *Iuſtini* verbis, etſi ſua ſponte patet, eum recta fronte pugnare cum Romanorum opinione, tamen poſt, vbi de Patrum Eccl. locis diſputatio erit, eius nobis vſus futurus eſt. Nunc illud modo voluimus efficere, vt intelligeretur, in ipſo verbo *μεταβολῆς*, & hinc ductis latinis, *mutationis*, *transmutationis*, *conuerſionis*, nihil praeſidii eſſe Romanae ſententiae, & ſtudioſos ad id recte vbique intelligendum acuere.

At vim fortaſſe hanc accipiet e locis iis, vbi commutationis iſtius modus preſſius exprimitur: in quibus principatum tenet Cyrilli ille in Catech. Myſt. IV. init. *το ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον μεταβέβληκεν ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, οἰκείῳ νεύματι· καὶ ὐκ ἀξιόπιςός ἐςιν οἶνον μεταβαλὼν εἰς αἷμα*; quo prolato, velut in certo triumpho proclamat *Muratorius*: *Habes hic in meridie poſitam Catholicorum transſubſtantiationem!* Sed huic quoque loco reſpondere dudum viri docti, inprimisque copioſe *Albertinus* p. 124. negans, hanc conuerſionem vini in ſanguinem Chriſti neceſſario ad ſubſtantiam referri. In quo profert magnam copiam locorum aliorum e ſcriptis Patrum, in quibus & ipſis *μεταβολὴ* vnius rei in aliam commemoratur, vt *μεταβολὴ τῦ σωτῆρος εἰς τὴν θεότητα*, ex *Euſebii* Demonſtr.

monſtr. Ev. ἀνθρώπων μεταβολὴ εἰς θείαν φύσιν, e *Chryſoſtomi* & *Macarii* homiliis, & alias: quarum tamen nulla ſubſtantiam rerum attingat. Sed ea commode diſſimulat ac praeterit *Muratorius*. Fuere tamen alii, qui ſic reſponderent, vt dicerent, etſi non ſemper iſta verba indicarent conuerſionem, quae ad ſubſtantiam pertineret, hoc tamen in *Cyrilli* loco talem intelligendam eſſe propterea, quod ea compararetur cum conuerſione, quae haud dubie ſubſtantiae fuerit. Huic vero obiectioni quae reſpondet *Albertinus*, & vel ex eo, vel poſt eum alii, ea vero, vt verum dicam, mihi non ſatisfecere. Scilicet (p. 425.) iſtas comparationes, ait, non nimis eſſe vrgendas, aut ad viuum reſecandas: in eoque exemplis quibusdam e ſcriptis Patrum Eccleſiae, nominatim eiusdem *Cyrilli*, vtitur. Audio. Sed reſtat illud, quod etiamſi id ſemper fieri non debet, tamen interdum fieri poſſe videtur, dubitarique poteſt, an hoc in loco debeat fieri, praeſertim cum non ſimilitudinis, ſed exempli cauſſa vinum iſtud Galilaeum commemoretur. Veluti ſi quis ſimiliter dicat: *Lazarum quondam, Jairi Filiam, Chriſtus potuit in vitam revocare* οἰκείῳ νεύματι, *& non credemus, cum dicit, ſe nos quoque in vitam revocaturum?* non ea comparatio mera & ſimilitudo putetur, ſed argumentatio, quae collatio vocatur in Scholis, a pari ducta, magnam illa vim habens. Atque etiam, ſi hanc rationem probemus, eripiun-

piuntur nobis loca, quae veram corporis & ſanguinis Chriſti praeſentiam creditam in vetere Eccleſia indicant per collationem ſimilem. Igitur preſſius hic agemus, & ex ipſa rerum natura demonſtrabimus, in utraque parte, non idem μεταβολῆς & conuerſionis genus eſſe. Nam ſubſtantiæ μεταβολὴ in aliam non poteſt, niſi duobus modis fieri: quorum alter eſt, cum e materia alterius gignitur noua, vel transpoſitione partium ſola, vel adiectione nouarum ac detractione quarundam veterum; quomodo & naturaliter fit quotannis, & tum Chriſti vi factum eſt ex aqua vinum, fitque in corpore humano e nutrimentis ſuccus nutritius, ſanguis, bilis, &c. alter eſt, cum priori ſubſtantia ad nihilum per vim diuinam redacta, eius in locum repente ſubſtituitur, eadem vi, noua natura ac ſubſtantia. Hic iam interrogatos cupiam transſubſtantiationis defenſores, vtrum genus conuerſionis probent, atque in ſacra coena accidere velint: nam aliud praeter iſta duo intelligi nullum poteſt. Non opinor adeo abſurdos, & in Chriſtum impios fore, vt e materia panis & vini Corpus & Sanguinem Chriſti creari dicant. Reſtat igitur, vt alterum genus μεταβολῆς amplectantur & panis & vini. Tum ego vero primum hanc proprie non *transmutationem panis in corpus Chriſti* eſſe dicam, ſed *permutationem panis cum corpore Chriſti*, quam omnis antiquitas neſcit, quae panem & vinum ſumi conſentiente

voce

voce profitetur, vt locus *Iustini* supra propofitus docet & plura poft commemoranda: deinde eam non admittit *Cyrilli* comparatio, nec talem credere antiqui potuere. Nam in conuerfione aquae in vinum, aquae fpecies, odor, fapor, vis denique periit, & omnes, qui biberent, colorem, faporem, vimque vini fenfere, nihil quicquam de aqua fufpicati: id vero longe fecus effe in S. Coena *Cyrillus* non ignorabat. Vnde fit, vt talem μεταβολὴν, qualis illa nuptialis fuit, nullo modo nec ipfe, nec quicunque hac comparatione vfi funt, intelligere potuerint, fed aliam, quae praefentiam quidem corporis & fanguinis Chrifti veram praeftaret, fed panis vinique fubftantiam non tolleret.

Quae ergo & qualis eft illa Euchariftica panis vinique μεταβολὴ e mente eorum, qui Liturgiarum carmina compofuere? Nempe eadem, quam ceteri Ecclefiaftici prifcae aetatis fcriptores intellexere, quae primo iftis ςοιχέιοις *per preces & laudes diuinas aliquam fanctitatem adderet*, vnde idem ille Catechefium auctor ἁγιάζειν & μεταβάλλειν vt συνώνυμα coniungit, vt poft *Mornaeum* & *Albertinum* centies dixere Romanae opinionis aduerfarii; deinde iis *vi diuina verum corpus & fanguinem Chrifti adiungeret*, vt, *quemadmodum corpus Chrifti, propter coniunctionem cum diuina λόγȣ natura*, verba funt *Nyffeni* ex Oratione magna Catech. c. 37. fi tamen eft *Nyffeni*: πρὸς τὴν θεϊκὴν ἀξίαν

ἀξίαν μετεποιήθη, in diuinam dignitatem conuersum esset, propterea que Deus & esset & diceretur, non tamen per se, sed propter coniunctionem cum divina natura, ita panis consecratus, *ὁ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἁγιαζόμενος ἄρτος, εἰς σῶμα τοῦ Θεοῦ λόγου μεταποιῆται, in corpus Christi conuerti crederetur*, diceretur que corpus Christi, non per se, sed quod esset cum corpore Christi coniunctus Sed hanc Patrum Ecclesiae omninoque veteris & incorruptae Ecclesiae mentem fuisse, altero capite intelligetur. Sed Liturgiarum concinnatores ita sensisse, planissime probem loco Canonis Ambrosiani, a *Saxio* V.C. ex antiquo Missali Ambrosiano descripto, & ad *Muratorium* misso, in quo sacerdos post consecrationem, qua illam *μεταβολὴν οὐσιώδη* fieri putat cum Ecclesia Rom. *Muratorius*, tamen Deum rogat, vt mittat Filium suum, vt veritatem Dominici corporis & sanguinis hauriant *κοινωνοῦντες*. Quibus precibus quorsum opus, si iam conuersus est in corpus Christi panis substantia, si e vino facta est substantia sanguinis. Illud addere, quamquam leue est, non alienum videtur: quod *Muratorius* se desiderare, ait, in *Bingamo* animum ad veritatem sincere quaerendam compositum, qui se dicat in *Nysseno* quaesiuisse, quae conuersioni Romanae fauerent loca, nec inuenisse, cum talia sint plura in eius scriptis, e quibus vnum affert illum, e Catechesi magna; in eo iniuriam ipsi facere. Non minus enim quam

Mura-

Digitized by Google

Muratorius illum locum, & alia similia apud *Bellarminum*, *Perronium*, atque etiam *Albertinum*, repererat *Bingamus*: sed in eo ipso nihil, quod substantiae conuersionem iuuaret, reperit, vt nec nos vllo modo videre possumus. Satis dictum, in hoc quidem capite, de μεταϐολῆ, *transmutatione & conuersione*: ad μεταμόρφωσιν, *transfigurationem & transformationem*, cui multo magis confidit *Muratorius*, transeamus.

Ac verbis quidem his vti Liturgias & Ecclesiasticos scriptores, notum diu fuit, nec admonitore opus erat *Muratorio*. Illud bene fecisset, si iis recte interpretandis dignum se praestitisset fama nominis sui. Nunc nulla in alia re magis se turpem dedit. Ac primo vehementer confirmata est opinio, quae dudum insedit animo, totam hanc transsubstantiationis fabulam natam esse e Metamorphosibus Ouidianis. Imperiti ac stulti Theologistae ista μεταμορφώσεως, transformationis s. transfigurationis, notione imbuti a pueris, cum in veterum Theologorum libris eadem verba reperirent, iis mythicam istam notionem subiicere maluere, quam Christianam & e sacris literis haustam. Quas si audire voluissent de Christi μεταμορφώσει, itemque de μεταμορφώσει Christianorum in εἰκόνα Dei tradentes, intellexissent sane, ista verba, praeterquam in fabulis, ad substantiae commutationem non pertinere. Quanquam *Muratorius* maius flagitium patra-

patrauit, qui ad Romanae transformationis commentum confirmandum obſceniſſimo Neronis facinore abuſus eſt. Sed ipſum audiamus, quamquam parum caſte loquentem, Catechetam Mutinenſem. Capite decimo, prolatis Ambroſiani Canonis excerptis, adiungit loca ex *Ambroſii* ſcriptis, in quibus eſt transfigurationis in re Euchariſtica commemoratio. Dehinc quaerit: *quid ſit transfiguratio & transfigurari Ambroſio?* reſpondetque: *Vtique ſubſtantialis conuerſio & mutatio alicuius rei in alteram.* Quomodo hoc docet? *Audi*, inquit, *Suetonium, haec ſcribentem* (in Nerone c. 28. de Nerone) *Puerum Sporum, exſectis teſtibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus eſt.* Non impium eſt, hoc tam infandum facinus cum re ſanctiſſima comparare? Talis eſt illa Euchariſtica transfiguratio? Ergo Sporus deſiit eſſe puer, & conuerſus eſt in naturam & ſubſtantiam puellae? Sed obſcenum illud & ab hac re alieniſſimum Neronis piaculum mittamus. Quid amplius? *Audi Plinium inquientem* (H.N.IX, 3.) *ſole Cancri ſignum tranſeunte, cancrorum, cum exanimati ſint, corpus transfigurari in ſcorpiones narratur. Fabulam idem Plinius cenſet* (VIII, 22.) *homines verti in lupos, homines transfigurari in lupos.* Haec e mediis fabulis ſumta, hinc ipſa adeo transſubſtantiatio ſumta. Subiicitur ad extremum locus *Tertulliani*, velut omnium luculentiſſime vim verbi huius explicantis, e Libro c. Prax. (c. 27. in ed. 2. Pa-

 mel,

mel. p. 659. C.) *transfiguratio autem interemtio est pristini : omne enim, quod transfiguratur in aliud, desinit esse, quod fuerat, & incipit esse, quod non erat.* Atque hunc locum nos heterodoxi legere ac relegere iubemur, vt intelligamus, quam bene nobis sedeat tam praefracte *Impanationem* venditare, & *transsubstantiationi* ob nouitatem verbi insultare. At o! bone, quam vehementer falleris! Vis ergo hoc pro certo poni, vt transfigurationis verbum semper e *Tertulliani* praescripto accipiatur? Quid fiet primum Seruatori nostro Iesu Christo? qui in monte Itabyrio μετεμορφώθη, *transfiguratus est*, vt vetus interpres habet, & *Tertullianus* non uno loco c. Marcionem? An hic quoque e definitione Tertullianea desiit esse, quod fuerat? et in aliam naturam ac substantiam est conuersus? Quid? animi nostri per fidem & sanctitatem μεταμόρφωσις, apud Paullum ad Romanos c. 12. estne animi nostri interemtio & substantiae mentis in aliam conuersio? Ipse profecto *Tertullianus* nolit verba sua ex hac lege iudicari. Quid enim? Cum a Satana *hominis spiritum malitia transfiguratum* dicit (de cultu fem. L. II, p. 176. D.) cum *licentiam artis transfigurare materiam vulgarem, lignum, saxa &c. in Deos:* (Apologet. c. 12. p. 14. B.) cum id, quod in nuptiis accidit virgini, *carnis transfigurationem* appellat (de Virginib. velandis p. 200. D.) cum *transfigurari Satanam in Angelum lucis*, auctore Paullo, dicit (adu. Marcion. V. p. 600.

p. 600. B.) & Pseudapostolos atque hypocritas *transfiguratores sui* (ibid. A) in his igitur putemus istam suam definitionem in animo habuisse, conuersiones substantiarum cogitasse? Ridiculus vero sit, cui tale quid in mentem venerit.

Sed ipsas Liturgias de hoc verbo audiamus, vt vanitas & inscitia ex eo aliquid pro sua opinione colligentis *Muratorii* appareat. In Sacramentario Gelasian. p. 514. extr. in benedictione Presbyterorum, haec verba sunt: *vt corpus & sanguinem Filii tui immaculata benedictione transforment*: quae totidem literis sunt in Missali vetere Francorum, subiecto collectioni Murator. p. 668. extr. sicut in Missali Gothic. p. 534. extr. Sacerdos orat, *vt fiat Eucharistia legitima - - - in transformatione corporis ac sanguinis Domini Dei nostri I. C.* Si transformatio & transfiguratio e *Tertulliani* formula, quam tantopere probat *Muratorius* capienda est, iam ipsum corpus Christi & sanguis interimetur & in aliam substantiam transibit: quod cuius aures non reformidant & abhorrent?

Iam in Ambrosianae Missae excerpto (p. 131) cuius supra mentio iniecta est, *Panis & vinum in Sacramentum corporis sui & sanguinis a Christo*, instituente Eucharistiam, *transformatus* dicitur; quae forma & in aliis Missis occurrit: cui par est illa *Isidori Hispalensis* de Eccl. off. I, 18. cum, *panem & vinum visibilia quidem esse*, dicit, sed *sanctificata per Spiritum S. in Sacramen-*

tum diuini corporis transire. Non hinc clarum est, consecratione effici, non vt panis aboleatur, & corpus Christi in locum eius succedat, sed vt aptus fiat Sacramento, vt sanctitatem accipiat hinc, quod cum eo aut per eum Christianis contingat frui corpore Christi? Denique *transformationem* nihil aliud esse, quam ἁγιασμὸν, clarum est e Missa sancti *Leudegaris Martyris*, in qua sacerdos orat: *vt descendat benedictio tua super hunc panem & calicem in transformatione Spiritus Sancti.* Spiritus Sanctus e mente veteris Ecclesiae, in Missarum formulis expressa, panem & vinum ἁγιάζει καὶ μεταβάλλει, vt catechesium Mystagogicarum auctorem loqui supra vidimus, vel μεταμορφοῖ: quae sunt synonyma omnia e legitimae interpretationis praeceptis.

Longiores fuimus in duobus verbis, quae maxime in hac controuersia iactantur, & imperitis facillime fucum faciunt. In ceteris licebit esse breuioribus. Post superiora autem illa plurimum tribuit ad caussam suam obtinendam verbo *transferri & transire*, cum panis & vinum dicuntur vel transferri, vel transire in corpus & sanguinem Iesu Christi, vt in Liturgia Alexandrina S. Gregorii (ap. Renaldot T. I. p. 31): *Mitte super nos gratiam Spiritus S. qui sanctificet & transferat haec dona proposita in corpus & sanguinem salutis nostrae:* qua in Missa etiam *commutari proposita dona* dicuntur, & *Iesus panem facere corpus, calicem autem sanguinem*

suum.

ſuum. Eo loco commemorato, ſubiicit demonſtrationem potentiſſimam hancce: *Qui in eiusmodi verbis ac petitione transmutationem donorum ab antiquis depraedicatam non agnoſcit, libero animo haec minime contemplatur.* Ac talis ſemper eſt, tales omnes eius demonſtrationes. Nihil ille de vſu loquendi, ad rationem Grammaticorum: nam Theologum agit. Nempe in Grammatica ratione ipſi ante in aliis libris ſaepe res male ceſſerat. Potentiores ſunt atque efficaciores magnae oratoriae ſiue ſophiſticae potius demonſtrationes: *Coecus ſit, qui videre nolit, hoc eſſe in verbis iſtis: habes hic in meridie poſitam transſubſtantiationem. Haec Liturgiarum excerpta nihil aliud expoſcunt niſi ſincerum lectorem & veritatis unius auidum, vt intelligat, quid ipſis vetuſtis ſeculis Eccleſia Rom. de Euchariſtia tradiderit & crediderit. Iam tot loca adduximus ex Eccl. lat. Liturgiis - - vt cuicunque ſincere agenti conſtare poſſit, non aliam fuiſſe Eccleſiae veteris mentem &c.* At doctiſſimi viri, iſtorum verborum hanc vim non eſſe, clamant, conſuetudinem loquendi iſtorum temporum conſulendam eſſe, eam docere aliter, quam Romani velint, iſta verba intelligenda eſſe. His vero ille non dignatur reſpondere, non immittere ſe iſtis Grammaticis minutiis & verborum concertationibus: res ſcilicet verbis praefert, cum magnis Philoſophis, & reales iſtas demonſtra-

tiones verbalibus. Sed vt ad rem redeamus, remittit nos ad extremum ad *Renaldotium*, quem dudum, ait, oſtendiſſe, quam futili ac violenta interpretatione *Cl. Salmaſius* eludere ac deprauare conatus fuerit in his verbis mentem perſpicuam ac fidem Aegyptiacae Eccleſiae. Talia ſcilicet deſignant Grammatici & Critici, toto coelo, vt aiunt, a Theologis diuerſi, cum ſuis minutis interpretationibus verborum. At *Renaldotius* (T. I. Liturg. Or. p. 306.) nihil aliud fecit, niſi vt iſta verba male ab *Salmaſio* (Epiſt. p. 72.) verſa ex Arabico eſſe oſtenderet: deinde eius interpretationes *μεταβάλλειν*, *μεταποιεῖν*, *μεταςοιχειοῦν*, *μεταῤῥυθμίζειν*, alienas eſſe a mente Patrum ediceret, ſed *id ſe non agere* profiteretur, vt accurate eas refelleret. Nec id agebat *Muratorius*. Nos autem deſideramus hoc, vt oſtendatur legitime, verba iſta, *ſanctificet ac transferat haec dona in corpus & ſanguinem ſalutis noſtrae*, habere hanc vim, vt *μεταμόρφωσιν* aliquam, quales in phyſicis eueniunt, aut in Ouidiano Opere deſcriptae ſunt, quae ſubſtantiam alteram perimat atque proferat nouam, ſignificare debeant: nam veram corporis & ſanguinis Chriſti praeſentiam Liturgia hac & aliis Orientalibus firmari accipimus, dante *Renaldotio*, in Diſſ de Liturg. Orient. Orig & Auctor. p LVII. & accepit dudum *Ianus ὁ μακαρίτης* in Diſſ. de Liturgiis Orientalium in loco de S. Euchariſtia Euangelicae veritati ſuffragantibus,

Pro-

Propos. V. p. 32. Sed id fieri non posse, plane demonstrari potest. Ac primum hoc mihi debet concedi, illud *transferre*, quod & in latina Liturgiae *Cyrilli* Copticae versione ap. *Renaldotium* T. I. p. 48. extr.) occurrit, esse ductum a Graeco *μεταποιεῖν*, quod est in *Gregorii* Liturgia graeca (ibid. p. 105. extr.) eiusque adeo esse interpretationem. Nam Arabica versio e Graeco expressa est, & quae ibi est Arabica vox (ﺣﺮﻙ) nihil aliud quam verbum *μεταποιεῖν*, h. e. *μεταβολὴν*, *mutationem*, significat. Inde fit, vt hoc verbum non efficacius sit quam *μεταβάλλειν*, *mutare*, *commutare*, siue *transmutare*, vt Graecum vertit *Renaldotius*, idque malunt fere, pueriliter amplexi illud *trans*, quasi *transmutare* plus sit, quam *mutare*; quod non esse, nemo nisi rudis linguae latinae neget. Atque etiam imperitiae interpretandi merito reus arguitur *Renaldotius*, qui verbum Arabicum per *transferre* interpretatus est, quod latini neque de mutatione quacunque, neque de conuersione rei vnius in aliam vsurpant, (quamquam etiam in Missali Gothico haec forma occurrit p. 548. extr. & subinde apud Ecclesiasticos scriptores infimae aetatis, vid. *Blondell* sur l'Eucharistie c. 5. p. 185. 186.) estque a tota hac re alienissimum: socordiae autem *Muratorius*, qui ista exscripsit e versione Renaldotiana, negligens securusque linguae. Quanto melius *Salmasius* fecit, cum *conuertere* interpretatus est. Sed imperiti linguarum,

qui verba magis, quam vim vident, cum legunt *panem transferre in corpus*, facile inducuntur, vt nescio quam emphasin ac vim in isto verbo esse putent, vt facere videmus omnes linguarum non satis peritos, quibus omnia plena sunt emphasium. Ac fortasse hoc quoque spectauit callidus interpres. Sed nihil agit. Illud *transferre in C. & S. I. C.* nihil aliud est, quam quod supra docuimus esse *transformare & transmutare in C. & S. I. C.* quod indicat etiam locus alter in *Cyrilli* Liturgia, vbi sacerdos orat, vt mittatur Spriritus Sanctus *super hunc panem & super hunc calicem, vt purificentur & transferantur : & hunc panem quidem faciat Corpus C. &c.* Hic *purificare* & *transferre* nude ponuntur : eaque verba expressa sunt e Graecis ἁγιάζειν καὶ μεταβάλλειν s. μεταποιεῖν: quorum coniunctio quam vim habeat, supra dictum est, e formula Catechetae Graeci, *quicquid Spiritus S. attigerit, id ἡγίαςαι καὶ μεταβέβληται.* Adde tertium in Liturgia Coptica *Basilii*: *benedic eos* (panem & calicem) *sanctifica eos, consecra eos, transfer eos, ita, vt panis quidem, &c.* vbi quatuor verba idem significantia coniunguntur. Haec dictis B. *Iani* (loco ante indicato p. 57.) admodum leuiter defuncti disputatione hac, qua ostenderet non esse in Liturgiis Orient. transsubstantiationem, addi commode a studiosis poterunt.

Restat,

Reſtat, vt dicamus de locis iis, vbi *Spiritus Sanctus* dicitur *panem facere*, *conficere corpus Chriſti*, *vinum autem ſanguinem Chriſti*, *panis fieri caro* ſ. *corpus Chriſti*; quae ſunt per multa in Occidentalium & Orientalium Liturgiis. Has autem loquendi formas non pertinere ad ſubſtantiae conuerſionem, ita ſaepe dictum eſt a multis, *Mornaeo*, *Albertino*, *Claudio*, *Blondello*, noſtratibusque Theologis, vt taedeat aliquid addere. Sed virorum praeſtantiſſimorum opera his ſe finibus continuit, vt aliis Eccleſiaſticorum Scriptorum locis oſtenderent, verum eſſe, quod *Cyrillus Alex.* in Theſauro aſſert. 20. dixit: τὸ γενέϑαι ἐ πάντως φύσεως σημαίνει μεταβολήν. v. *Albertin.* p. 509 a. Mihi autem optime Romana ratio refelli, & vera eius formulae vis reperiri poſſe videtur, ſi originem eius indagemus & conſideremus. Ego autem mihi dudum habui perſuaſum, hanc φράσιν arceſſitam eſſe e Iohanneo Evangelio, & verbis illis notiſſimis, ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο. In eam ſententiam duae me res maxime impulere. Prima, eaque grauiſſima haec eſt, quod antiquiſſimi ſcriptores Eccleſiaſtici myſterium hoc Euchariſticum comparant cum myſterio ἐνσαρκώσεως, ſimillimamque eſſe vtriusque rationem pronuntiant, denique illud ex hoc intelligi, explicarique volunt, vt altero capite videbimus. Antiquiſſimus eius rei auctor eſt *Iuſtinus*, loco ſupra propoſito, qui, quemadmodum ὁ λόγος,

D 5 Fili-

Filius Dei aeternus, homo factus sit (σαρκοποιηθεὶς) sic panem illum & vinum εὐλογημένον, quo per concoctionem corpus nostrum alatur, illius σαρκοποιηθέντος Iesu σάρκα καὶ αἷμα esse dicit. Altera est, quod & in ipsa illa comparatione, & alias, cum verbo γίνεσθαι, *fieri* & *facere* vtuntur in hac caussa, libentius prope *carnem*, quam *corpus* dicunt. Iam si inde fluxit forma ista loquendi, quis non videt, inde etiam interpretationem eius repetendam, existimandumque esse, panem ita fieri corpus Christi, vt cum adspectabili pane corpus Christi, inadspectabili quadam ratione, coniungatur. Quod confirmari potest loco Liturgiae S. *Gregorii* ap. *Renaldotium* (T. I. p. 35. med. & 118.) *Purifica nos*, inquit sacerdos, *sicuti sanctificasti has oblationes propositas, & fecisti illas invisibiles ex visibilibus* &c. Etenim clarum est, horum verborum sensum esse: fecistique, vt pani & vino visibili inuisibile quid, h. e. Corpus & S. C. adjungeretur. Nam oblationes adhuc erant visibiles, cum eas velut digito demonstraret, *has oblationes*.

Atque ita arbitror satis perspicue esse demonstratum, nihil eorum, quae *Muratorius* attulit e Liturgiis antiquis, vim aliquam habere ad labefactandam nostrae quidem Ecclesiae sententiam, & stabiliendam contra Paschasianam illam, Romanae Ecclesiae tantopere probatam μεταμόρφωσιν. Nihil amplius a nobis

nobis postulari potest, qui nihil aliud, quam Muratorianae disputationis confutationem promisimus. Verum non agemvs e syngrapha: sed aliquod huic disputationi velut auctarium adiiciemus, ostendemusque, nostrae Ecclesiae sententiam Liturgiis praeclare firmari: si firmamentum est in veteris Ecclesiae consensu. In quo praetermittam vniuerse docere id, quod *Blondellus* instituit demonstrare (sur l'Eucharistie c. 21.) Romanam illam conuersionem aduersari Missae Canoni: in qua ille demonstratione suae magis Ecclesiae caussam priuatim egit, quam communem & nostrae. Si *coniunctionem* panis & corporis Christi clare inesse Liturgiis ostendero, illud quoque sua sponte intelligetur. Sed vt ab aliis hanc diligentiam postulamus, vt ne verborum sono decepti, affingant Liturgiis alienam sententiam, ita nos quoque eam lectoribus nostris debere putamus. Itaque non vtemur Mozarabicae Liturgiae verbis, in quibus *Coniunctio corporis & sanguinis Christi* memoratur: Et *coniunctio corporis & sanguinis D. N. I. C. fit sumentibus & potantibus nobis ad veniam.* Nam ibi *coniunctionem* esse κοινωνίαν, quae fit edendo atque bibendo, *perceptionem*, etiam e Concilio Toletano quarto, quod Sec. VII. fuit, Can 18. patet: *Post orationem Dominicam & Coniunctionem Panis & Calicis benedictio sequatur.* Ille autem locus est plane euidens, cum in Iacobitarum Liturgia, & quidem e Codice Colbe-

Colbertino (ap. *Renald.* T. II. p. 368.) in παραΦράσει verborum Dominicorum sic sacerdos ait: *Quotiescunque sacrificio hoc divino reficiemini, & panem hunc manducabitis, calicemque hunc bibetis, ego in medium vestri veniam, super thronum sedens, PANEMQUE ET VINUM PER VNIONEM ASSUMENS, atque in patena & in calice habitabo* &c. Quo loco ipse *Renaldotius* (p. 369.) fatetur, in Syriaco exemplo idem esse verbum, quo vnionem λόγυ & σαρκὸς in Christo exprimant, & hanc esse solennem Iacobitis doctrinam, vt panem & vinum dicant fieri corpus & sanguinem I. C. per assumtionem & vnionem, sicut corpus humanum e carne & sanguine Mariae formatum, factum est corpus Verbi Dei, assumtum & vnitum Verbo Dei: id quod etiam locis ex Homiliis Syrorum docet. Huic accedat locus supra commemoratus e Liturgia *S. Gregorii.* Sacerdos post consecrationem primum dicit: *praeparasti nobis panem coelestem, corpus* HOC *tuum sanctum* &c. Post orat: *Purifica nos Domine, sicut sanctificasti* HAS *oblationes propositas, & fecisti illas invisibiles ex visibilibus.* Si praesens est corpus Christi, neque figurate, sed vere & proprie, quod credidisse Orientales pluribus Liturgiarum locis docet *Ianus* Diss. c. Prop. V. patetque & hinc e verbis *hoc corpus tuum*; praesensque adhuc est panis cum vino, *has oblationes:* quae alia est ratio istius rei explicandae, nisi per vtriusque coniunctionem?

In

In Liturgia Graeca S. *Gregorii* Alexandrina (p. 103.) ſacerdos ait: *σύ μοι τὴν μυστικὴν παρέδωκας τῆς σαρκὸς ἐν ἄρτῳ καὶ οἴνῳ τὴν μέθεξιν: tu mihi tradidiſti myſticam hanc corporis* tui *cum* (ſic malim quam *in*: centies enim in Nouo Teſtamento ἐν pro *σύν*) *pane & vino perceptionem*: quae ſunt prorſus Lutherana. Et haec quidem ex Orientalium Liturgiis commemorauimus.

II. *In Scriptis Patrum Eccleſiae, nihil eſſe pro transſubſtantiatione, multa contra eam.*

Hoc caput multo longiorem diſputationem deſideraret, quam ſuperius, ſi nobis locus de ſententia Doctorum veteris Eccleſiae plane & abſolute tractandus foret. Sed id nemo a nobis poſtulet, nec eſt inſtituti noſtri. *Albertinus* dudum hoc laboris ſuſcepit, vt per omnia deinceps ſecula recenſeret Doctorum Eccleſiae ſcripta, &, quid in iis aduerſaretur transſubſtantiationi, commemoraret, quae ex iis defendendae cauſſa prolata eſſent a *Bellarmino* & aliis, *Perronio* maxime, ea aliena eſſe oſtenderet. Etſi poſt hanc meſſem ſpicas quasdam colligere licet: tamen id nunc non agemus: nec eſt neceſſe. Illud vnum nobis ſuſceptum eſt, vt a *Muratorio* allata examinaremus, eumque malum interpretem egiſſe oſtenderemus. Sed quoniam ille, vt ſupra diximus, non in vnum locum congeſſit,

quae

quae ad hanc partem pertinerent, nisi quod c. VIII. & XV. destinauit proprie locis quibusdam vindicandis a *Bingami* & *Sam. Basnagii* interpretationibus: neque enim hoc proprie agebat, sed tantum testimoniis Liturgicis velut subsidiarios testes adiunxit: ita rem agemus, vt per omnia capita a c. VIII. vsque ad XV. vagemur, sed ordinem tamen capitum, quoad licebit, conseruemus.

Primus locus proponitur *Facundi*, Hermianensis Episcopi, e *Defensione trium Capitulorum*, IX. 5. ab *Sirmondo* primum edita, nobilitatus dudum & Paschasianae & Berengarianae opinionis defensorum concertationibus: dum cupide proferunt eum & iactant hi, nec minus sollicite illi vim eius eludere tentant. *Facundus* defensurus *Theodorum Mopsuhestenum*, qui Christum adoptionem filiorum suscepisse dixerat, eumque adeo adoptiuum filium, non proprium, putare accusabatur, sic eum excusat: *Nam sacramentum adoptionis suscipere dignatus est Christus, & quando circumcisus est, &, quando baptizatus est, & potest sacramentum adoptionis adoptio nuncupari, sicut sacramentum corporis & sanguinis Christi, quod est in pane & poculo consecrato, corpus eius & sanguinem dicimus, non quod proprie corpus eius sit panis, & poculum sanguis, sed quod in se mysterium corporis eius sanguinisque contineant. Hinc & ipse Dominus benedictum panem & calicem, quem discipulis suis tradidit, corpus & sanguinem suum vocauit.* Percussit hic locus *Sirmon-*

Sirmondum. Itaque φάρμακον σοφὸν in nota adhibuit, ſic explicans iſta verba e diſciplina Paſchaſiana: panem conſecratum panem non eſſe, appellari tamen panem, quia panis fuerit, & eius ſpeciem retineat, ſub qua corpus Chriſti contineatur. Quam interpretationem merito ridet & bene refellit *Salmaſius* de transſubſt. p. 105 ſ. Sed, velut ipſe diffideret huic interpretationi, durius & obſcurius locutum eſſe, addidit, dignum venia & interprete miti. Ex altera parte *Caluini* adſeclae hoc loco plane confici non modo *Paſchaſii*, ſed etiam *Lutheri* ſententiam iactant. *Albertinus* quidem (p. 889 a) haec tonitrua & fulmina eſſe, ait, aduerſariis letalia & prorſus ineluctabilia: aduerſarios intelligens non modo Paſchaſianos, ſed etiam Lutheranos. Non commemorabo, quae poſtea ſuper famoſo hoc loco in vtramque partem diſputata ſunt, nominatim a Natal. Alexandro, in eruditiſſimo Hiſtoriae Eccleſiaſticae opere (T. V. p. 409. ed. maior.) qui, propoſita ſua & aliorum ſententia, ad extremum eo decurrit, (p. 410. a.) vt *nullam Facundi in Eccleſia auctoritatem eſſe debere* pronunciet, *cum Schiſmaticus fuerit, & in ſchiſmate ſcripſerit, atque obierit*: clare indicans, nihil eorum, quae vel ipſe, vel alii dixerint, ſibi ſatisfacere. *Muratorius* quidem in *obſcuris his verbis*, vt more ſuorum vocat, quaecunque cauſſae ſuae manifeſte nimis officiunt, nihil quemquam, ait, reperturum, quod Paſcha-

Paſchaſianae opinioni aduerſetur, ſi modo meminerit, *Sacramenti* verbo nihil aliud ſignificari, qvam *ſignum viſibile*, continens donum diuinum: panem & vinum eſſe ſigna, quae corpus & ſanguinem Chriſti contineant, etiam poſt conſecrationem, quanquam eorum ſubſtantia ſit in corpus & ſanguinem J. C. conuerſa.

Primo, quamquam in omni ſacramento, quod quidem proprie a Theologis dicitur, eſt ſignum viſibile, tamen ſacramenti vox ipſa, praeſertim hoc in loco, non ſonat tale quid: alioqui dicendum foret, mox *myſterium* idem ſignificare. Nam clarum eſt, quod ante *Sacramentum C. & S.* dicatur, idem poſt *myſterium C. & S. C.* vocari. Poterat diſcere rem e loco *Auguſtini*, de quo mox (p. 110.) *iſta fratres ideo dicuntur ſacramenta, quia in iis aliud videtur, aliud intelligitur*: ibidemque, *panis & calix magnae rei ſacramentum continere* dicitur. Sed hoc cauſſae neutri neque obeſt, neque prodeſt. At illud mirum eſt, panem & vinum, cuius ſubſtantia perierit, tamen ſigna viſibilia eſſe. Abhorret enim a ſenſu communi, ſubſtantiam rei periiſſe & tamen eius attributa omnia ſenſibilia eſſe. Profecto *Facundus* nihil aliud cum omni vetere Eccleſia ſentit, quam quod nos *Lutheri* e diſciplina ſtatuimus: panem quidem & vinum, quae corpus & ſanguis Chriſti dicantur, proprie, κατ᾽ ἀκρίβειαν, non eſſe C. & S. C. quod eſt

ſane

ſane veriſſimum, alias non eſſet verus panis & verum vinum: ſed dici tamen recte corpus & ſanguinem Chriſti, quia vtrumque in ſe contineat, ſiue cum vtroque coniuncta ſint: quod ille bene vocat *myſterium* & *ſacramentum*, quia ea coniunctio eſt ſanctiſſimum myſterium, quod omnem vim mentis humanae ſuperat. Atque hoc ita euidens eſt, vt *Muratorius* ipſe in eius loci explicatione repente Lutheranus factus ſit. Audiamus ipſum: *Ergo etiamſi ſacramentum, id eſt, ſignum viſibile C. & S. D. proprie non ſit ipſum Corpus & S. D. qui tamen ſacramentum ſumit, veram & non figuratam Carnem & S. C. recipit, quia Species panis & vini* (ſ. Panis & Vinum) *reuera in ſe myſterium, h. e. arcanam, tremendamque praeſentiam corporis & ſanguinis Domini continent, & nos in pane & poculo conſecrato, carnem eius & ſanguinem ſumimus, vti diſerte Facundus teſtatur.* Obteſtor omnes, qui haec legunt, an haec non ſint γνησίως Lutherana. Idque ipſe *Muratorius*, ea vis eſt veritatis perſpicuae, ſenſit. Itaque addit: *Fatendum nihilominus eſt, quemquam ex hoc Facundi loco poſſe inferre Lutheranae ſectae, vt aiunt* (calumniatores) *impanationem, quaſi in Euchariſtia panis & vinum, ſeruata ſua ſubſtantia, cum veritate corporis & ſanguinis Dominici coniungantur.* Quid ergo impedit, quo minus hoc ex illo loco colligi debeat? *Quia perpetuus mos fuit, panem & vinum appellandi conſecratas oblationes, etiamſi crederent, nullum panem & vinum amplius*

adesse. O! mirabilem Dialecticum! Hoc autem ipsum est, de quo quaeritur, quod hoc ipso loco refellitur. Quaeritur scilicet, an panis & vinum proprie in Eucharistia, etiam a consecratione, dicantur. Ad hoc vincendum affertur hic *Facundi* locus, in multis aliis. Quid noster? *Facundus* non proprie vult, panem adesse: quia in hac re non proprie dicitur.

Alter locus est fragmentum ex *Augustini* Sermone ad Neophytos, seruatus a *Fulgentio*, in quo Berengariani magnum suae caussae praesidium ponunt, unde iam ab *Albertino* ante *Bingamum* prolatus est. In eo accipimus, quod *Muratorius* defendit, nihil esse praesidii isti sententiae. Falli tamen credimus cum *Perronio* in eo, quod aliquid excidisse statuit, velut aliter expediendi se inde facultas non detur. Adponemus locum ipsum: *Hoc quod videtis, Augustinus* dicit Neophytis, *in altari Dei, etiam transacta nocte vidistis: sed quid esset, quid sibi vellet, cum magnae rei sacramentum contineat, nondum audistis. QVOD ergo VIDETIS, PANIS EST ET CALIX, quod vobis etiam oculi vestri renunciant: quod autem fides vestra postulat instruenda, PANIS EST CORPVS CHRISTI, CALIX SANGVIS CHRISTI.* Tum neophyti inducuntur interrogantes, quomodo, cum Christus sit in caelo, panis esse possit corpus Christi &c. Ad haec *Augustinus* respondet, sic: *Isthaec ideo dicuntur sacramenta*

menta, quia in iis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum spiritualem. Corpus autem Christi si vis intelligere, Apostolum audi dicentem fidelibus, Vos autem estis corpus Christi & membra, mysterium vestrum in mensa Dominica positum est &c. In hac igitur posteriori parte aliquid excidisse volunt, quod responsio Doctoris non videtur congruere interrogationi neophytorum. Si Crisin exercere libeat, in prima parte dicam insititia esse verba *Panis* & *Calix*, legendumque: *quod fides vestra postulat instruenda, est corpus Christi, sanguis Christi:* in quo non admodum difficiles me puto habiturum eos, qui facultatem de talibus iudicandi habent. At in altera parte nihil desidero; omnia integra puto. Sed intelligendum est, *Augustinum* ante oculos habuisse & in animo locum *Paulli* in Epistola ad Corinthios prima X. 17. εἷς ἄρτος ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν &c. & fructum percepti corporis & sanguinis C. exprimere maluisse, quam corpus & sanguinem ipsum. (*) Intelligi enim e disciplina Christiana neophytis ante tradita putabat sua sponte, huius coniunctionis cum Christo, & in Christo vinculum esse per-

(*) Simillimus est locus *Gaudentii* Brixiani, tr. 2. ad Neoph. quem nemo non integrum agnoscit: *In pane accipitur figura corporis Christi, quia novimus e multitudine humani generis unum esse corpus effectum.*

ceptionem eiusdem corporis & ſanguinis Chriſti. Non demonſtrare vult, quomodo Chriſti corpus poſſit eſſe praeſens in Coena S. quis enim hoc poteſt? ſed eſſe haud dubie praeſens, quod ſatis eſt: Sane, inquit, corpus & ſanguis Chriſti non cernuntur: ſed inuiſibili quadam ratione adſunt, eamque ipſam ob cauſſam haec ſacramenta, myſteria, dicuntur, quia per fidem modo intelligitur iſta praeſentia, nixam verbo Chriſti, ſed id quod intelligitur, corpus et ſanguis Chriſti, habet fructum hunc, vt omnes vnum Chriſti corpus ſimus. Atque ex hoc ipſo, quod per S. Coenam vnum corpus Chriſti fiunt Chriſtiani, intelligi docet, praeſens eſſe inadſpectabile corpus Chriſti. *Si ergo vos*, inquit, *eſtis corpus Chriſti, & membra, myſterium veſtrum in menſa Dominica poſitum eſt*: quo ſcilicet percepto fiunt Chriſtiani corpus & membra Chriſti. *Myſterium veſtrum* certe non eſt panis adſpectabilis, ſed corpus & ſanguis Chriſti. Si autem corpus Chriſti tantum figuratum ſ. ideale perciperemus in S. Coena, quomodo in menſa Dominica poſitum diceretur? Sed hoc nihil ad hanc noſtram diſputationem. Illud autem velim oſtendiſſet, quomodo hic locus cum μεταμορφώσει, panis ſubſtantiam tollente, conſiſtere poſſet. Sed hoc ille tranſit. Non diſputare hic lubebat in hanc partem. *Quod videtis in altari, panis eſt & calix: quod fides veſtra poſtulat,*

corpus

corpus & ſanguis Chriſti. Sicut, quod fides poſtulat, non eſt mera figura C. & S. C. ſic nec, quod oculi vident, eſt figura inanis panis & vini, ſed panis verus, & verus ſanguis. Eademque verba repetuntur in eodem ſermone: *Debetis ſcire - - - quid quotidie accipere debeatis. Panis ille, quem videtis in altari, ſanctificatus per verbum Dei, eſt corpus Chriſti.*

Sed fortius telum nobis, Lutheranis, intentatur e Catecheſibus Myſtagogicis, primum e loco ſupra commemorato, de comparatione myſterii huius cum vino nuptiali Canae: cui quia ibi iam ſatisfecimus, eum hic praetermittemus: deinde ex alio eiusdem Catecheſeos: *μὴ προσέχετε ὖν, ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα χριςῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. ἐι γὰρ καὶ ἡ αἴσθησίς σοι τῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίςις σε βεβαιύτω. μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνης τὸ πρᾶγμα, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς πιςεως* &c. Haec aduerſus *Bezae* aemulos perſpicua eſſe video: pro transſubſtantiatione nihil habent, vt putat *Muratorius*. Quid dicturus erat, ſi non loca ex aliis congeſſiſſet, ſed Catecheſin illam totam ipſe legiſſet. Etenim multo ſpecioſius erat, quod in extrema eſt: *Ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθεὶς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος ὐκ ἄρτος ἐςὶν, ἐι καὶ τῇ γέυσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα χριςῦ· καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος ὐκ οἶνός ἐςιν, ἐι καὶ ἡ γεῦσις τῦτο βύλεται, ἀλλὰ αἷμα χριςῦ.* Non hunc locum praetermiſſet, ſi legiſſet ipſam Catecheſin.

 Hic

Hic multo magis dixiſſet: *babes in meridie poſitam tranſſubſtantiationem Catholicorum!* Sed nec hic locus cauſſae iſti prodeſt, etſi omnium, quos quidem nouerim, ſpecioſiſſimus eſt, propterea valde iactatus *Bellarmino*, *Perronio*, & aliis. Primum φαινόμενος ἄρτος & οἶνος non eſt ſpecies inanis panis & vini, vt illi volunt, commemoratis ἀγαθοῖς φαινομένοις, quae ἀληθινοῖς opponantur: ſed *adſpectabilis panis* & *viſibile vinum*, vt recte reſpondit, *Albertinus*, & exemplis docuit p 429. b. ſ. in hoc vno non ſatis accuratus, quod hanc quoque ſignificationem vocis φαινόμενος eſſe dixit, cum dicere debuiſſet, in oratione populari, & ſacris libris, φαινόμενα ſemper eſſe *viſibilia:* illam alteram ſignificationem, qua ea τοῖς ἀληθινοῖς opponuntur, eſſe Philoſophis propriam, in diſputatione de bonis & virtutibus, quae extra philoſophiam in interpretando adhiberi nequeat. Iam porro quod non vult panem & vinum eſſe, etiamſi ſapor vtriusque, & quidem ſolus percipiatur, id clarum eſt ex ſuperioribus intelligendum de pane ψιλῷ: *Iuſtinus* κοινὸν vocat, loco ſupra allato: idem Catecheſium auctor λιτὸν (Catech. M. I. p. 229. C.) non de pane ac vino ſimpliciter.

Prolatis porro e Canone Ambroſiano Excerptis, ad quae ſupra reſpondimus, ſubiicit loca varia ex *Ambroſii* libris. Iis, non eſt, vt diu immoremur. Nam in omnibus praeter

ter vnum nihil eſt, niſi *mutationis* vel *transfigurationis* verbum, quorum vim, ſupra clare oſtendimus, nullam eſſe. Vnus eſt, qui conturbare aliquem poſſit, e libro de *Myſteriis* c. 9. *Forte dicas, verba ſunt Ambroſii, aliud video. Quomodo tu mihi adſeris, quod corpus Chriſti accipiam? Probemus, non hoc eſſe, quod natura formauit, ſed quod benedictio conſecrauit, maioremque vim eſſe benedictionis, quam naturae: quia benedictione etiam natura ipſa mutatur.* Tum, commemoratis Prophetarum in V. T. miraculis, ſubiicit hanc argumentationem: *Quod ſi tantum valuit humana benedictio, vt naturam converteret, quid dicemus de ipſa conſecratione diuina, vbi verba Saluatoris ipſius operantur? - - - Sermo Chriſti, qui poterat e nihilo facere, quod non erat, non poteſt ea, quae ſunt, mutare, quod non erant.* Hunc locum *Muratorius* hanc quidem ob cauſſam attuliſſe videtur, vt veram praeſentiam corporis Chriſti inde intelligi vellet, ſed verbis, *benedictione natura ipſa mutatur,* diuerſo literarum genere expreſſis, ſatis indicat, ea etiam ad conuerſionem ſubſtantiae panis in corpus Chriſti pertinere. Ceterum de more ſuo ita haec verba attulit, quaſi ignoraret, quae *Albertinus* dudum ad hunc locum, ab aliis prolatum, reſpondit, primum perſpicuis locis veterum Doctorum, ſi quid eſſe aliud dicatur, quam ante fuerit, id non ad ſubſtantiae interemtionem ac conuerſionem pertinere. Nec id poteſt eſſe obſcurum

ei, qui vſum loquendi omnium linguarum obſeruauit, quod de *Muratorio* quidem ſperare licebat. Sed quod in aliis ſcriptoribus omnes vident, ad id neſcio quo modo caeci ſunt multi in iis, qui ad religionem pertinent: & quod in iſtis interpretandis rideretur, id ſibi in his rectum eſſe, & licere putant. Deinde demonſtrauit, *naturam*, quae hic mutata benedictione dicitur, non ſemper ſubſtantiam ſignificare, quod pueris etiam, mediocriter latine doctis, notum eſt: in hac quidem cauſſa nullo modo hanc vim habere; cum alii, non minus probati Eccleſiae doctores, naturam panis & vini eam, quae ſubſtantia dicitur, nequaquam mutatam clare dicant, in his *Theodoretus*, qui (in Dial. I. p. m. 29.) adſpectabilia in Euchariſtia ſigna corporis & ſanguinis ſui appellatione Chriſtum honoraſſe dicit, ȣ̓ τὴν φύσιν μεταβαλόντα, *non mutata ſubſtantia*, ſed τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικότα, *ſed gratia naturae addita*: Sed quod illo ipſo in Dialogo *Theodoretus* Eraniſtae dicit (p. 31.) κατὰ τὴν παροιμίαν, εἰς τετρημένον πίθον ἀντλȣ̃μεν. μετὰ γὰρ ἐκείνας ἁπάσας τὰς ἀποδείξεις, καὶ τὰς τῶν ἀντιθέσεων λύσεις, τȣ̀ς αὐτȣ̀ς λόγȣς ἀνακυκλεῖς. *Secundum proverbium dolio pertuſo haurimus. Nam poſt omnes illas demonſtrationes noſtras, & obiectorum refutationes, eadem repetis*: idem nobis in iſta cauſſa accidit, idem fecit Muratorius,

torius, ſatis habens, repetere dicta centies, nihil reſpondens ad ea, quae contra dicta erant.

Capite XII (p. 150. ſq.) eſt disputatiuncula de nobilibus locis *Io. Chryſoſtomi* in Epiſtola ad *Caeſarium*, *Theodoreti* in Dialogo ſecundo, *Ephremi* apud *Photium*, (cod. 229.) & *Gelaſii I.* in libro de duabus naturis: in quibus quid lectori animaduertendum ſit, pro virili ſe expoſiturum profitetur. Lutheranos quidem iis confirmari exiſtimare ſuam de corporis & ſanguinis Chriſti cum pane vinoque coniunctione ſententiam: ſed facile perſpici quam iuſte Romana Eccleſia hanc opinionem damnauerit. Si adeo facile eſt: nos quoque, opinor, perſpiciemus Lutherani: *neque enim adeo obtuſa geſtamus pectora*, vt quod facile ſit perſpicere, nos aſſequi nequeamus. Animaduertendum modo eſſe (illuc ſumus) manifeſtam adeo eſſe vim vocum, quibus Liturgiae & SS. Patres utantur ad exprimendam *mutationem*, quae per conſecrationis verba fiat, & per *tranſſubſtantiationis* vocem deſignari ſoleat, vt abſurdum plane ſit cogitare, ſuperſtitem eorum elementorum ſubſtantiam in ſacramento, & agnoſcere cogamur, conuerti illorum ſubſtantiam in corpus & ſanguinem Domini. Poſt haec commemorat ea, de quibus capite ſuperiori dictum eſt, verba. Haec vero miſeranda potius eſt, quam refellenda oratio, qua ſtultiſſimus

E 5 quisque

quisque in quaque re poteſt vincere, ſi ea aliquam vim poteſt habere. Ac nos ſupra de verbis iſtis omnia alia docuimus, ſecuti certas interpretandi leges, & vſum loquendi certum, & de ridicula *transelementatione*, quam hic addit ſuperioribus verbis, ſatis dictum a *Salmaſio* de transſubſtantiatione, p. 51. ſqq. quae ſi quis poteſt, ſalvis Grammaticis praeceptis, refellere, eum audiemus.

Sed deinde tentat reſpondere de locis ſingulis: & primum de *Chryſoſtomi* verbis. In quibus multo potius nobis licet uſurpare illud *Muratorii*: loci illius vim ita manifeſtam eſſe, vt abſurdum plane ſit, aliud ibi quid, quam Lutheranam ſententiam, quaerere, eam non agnoſcere. Neque iſta mera verba ſunt, quae Sophiſtarum more iactamus, vbi nihil aliud habemus, quod dicamus: ſed res ipſa hoc loquitur, & hiſtoria huius epiſtolae. Nam ſi non manifeſte Paſchaſianum figmentum tollit iſta epiſtola, quare, primum, ab initio nihil aliud reſponſum eſt a *Perronio* & aliis, quam epiſtolam illam a *Petro Martyre* eſſe confictam? quare deinde hoc tanto ſtudio, tanta cura, adde etiam vi, actum eſt, vt epiſtola illa in Bibliotheca Florentina occultaretur, edita ſupprimeretur? Quare poſt haec tantopere laboratum, vt vel ſpuria putaretur, vel aliter intelligeretur? Nonne haec ſigna ſunt laborantium, & ob perſpicuitatem verborum in anguſtias eas redactorum, unde ſe expedire non poſſint? Tum, quod etiam Zwinglianae rationi addicti,

dicti, nominatim *Bingamus*, fatentur, hunc locum certe fauere Lutheranae sententiae; non clare indicat, hic esse eam perspicuitatem, cui refragari non possis? Age vero, quid noster hic molitur? Nihil aliud exspectavi, quam vt, sicut antiquus ille *Aristarchus*, versus *Homeri*, quos non probabat, pro spuriis reiiciebat, ita ipse, velut alter *Aristarchus*, Epistolam hanc *Chrysostomo* abiudicaret, qui etiam *Paullino* in *Anecdotis Latinis* multa verba & formas dicendi abiudicat, etiam hemistichia, quae totidem literis sunt in Virgiliana Aeneide, & hinc a *Paullino* repetita. Sed fortasse noluit sibi aliquid porro negotii esse cum Critica, quae se in Inscriptionum Corpore tam saepe, tam foede, fefellisset. Aequus est ergo Epistolae ipsi: si non *Chrysostomi* sit, antiqui auctoris tamen esse, atque adeo audiendi. Verum partes eorum sequitur, qui hic nihil esse aduersum Romanae opinioni existimant. Atque hic prorsus mirabilem se interpretem praebet. Nullum Epigramma graecum in toto illo Inscriptionum Corpore tam dextre, tam callide interpretatus est. Auctor illius Epistolae Eutychianum errorem refellens, qui profecto *Muratorio* probandus fuit, quando in *Mutationis* verbo tantam vim, & perspicuam μεταμόρφωσιν agnoscit utitur, comparatione illa usitatissima istius mysterii cum S. Eucharistia, vt ostendat, non esse consequens, quia Christus Deus dicatur, vt propterea humana natura

natura in diuinam conuersa, aut a diuina absorpta sit: *Sicut ante quam sanctificetur panis, panem nominamus, quia reuera panis est, diuina autem sanctificante gratia liberatus quidem est ab appellatione panis, dignus autem habitus est Dominici corporis appellatione, etiam si natura Panis in ipso permansit, & non duo corpora, sed vnum Filii corpus praedicatur: Sic & hic diuina insidente corporis natura, vnum Filium, vnam personam vtraque fecerunt.* Audi iam, VIR VENERANDE, interpretem: nunquam acutiorem TE audisse credo. *Liberatus est, Chrysostomus* ait, *panis ab appellatione panis.* Quomodo? *quia panis*, inquit *Muratorius, non amplius est, & factus est corpus Christi.* Mirum sane, hanc *liberationem* panis ab appellatione sua dici! Immo, o! bone, *liberatur* panis a nominis sui humilitate, quia accipit nomen corporis Christi, propter eius adiunctionem: vt homo Iesus liberatur appellatione hominis, & accipit nomen Filii Dei propter ἕνωσιν: haec enim est argumentatio *Chrysostomi*, vt *Iustini*, *Theodoreti*, & aliorum. Quid porro facit istis: *etiamsi natura panis in ipso permansit?* Ea sic interpres clarus παραφράζει: *cum tamen color, odor, friabilitas, palpabilitas, aliaeque panis qualitates, siue species post consecrationem permaneant, propter ea* natura panis *remanere dicitur.* Ergo etiam Eutychi similiter dicere licebit: *cum tamen figura, color & aliae qualitates, s. species humanitatis post incarnationem permanent, propterea natura humana*

remanere

remanere dicitur: quam παράφρασιν admittere cogitur *Chryfoftomus*, fie Muratoriana illa vera eft. Immo, o! magne interpres, natura panis non *dicitur remanere*, fed *permanfit*. Atque tu ante pugnabas, *naturam effe fubftantiam* p. 135. & *naturae mutotionem* effe fubftantiae conuerfionem. Quomodo repente natura in fpeciem externam conuertitur? Nempe virgulam diuinam habetis Vos, Romani Grammatici, atque interpretes, atque multo magis Theologi, qua omnia, cum lubet, conuertitis, tran elementatis. Enim vero pergit: *Quod fi fophifticando exigis: ficuti corpus C. in Euchariftia realiter exiftit, ita illic remanere debere corpus panis: nos cum eodem auctore refpondemus.* non duo corpora, fed vnum corpus Filii praedicari *de Euchariftia, quia panis fubftantia in corpus Domini per diuinam virtutem conuerfa eft* &c. Illud recte: *non duo Corpora praedicari*, ficut in Chrifto, vnus Filius, vna perfona, non duo Filii, duae perfonae: fed vt *utraque* natura, divina & humana *vnum filium, vnam perfonam fecerunt*, fic hic vtrumque, panis & corpus Chrifti, *non duo corpora, fed vnum filii Corpus praedicantur*. Ad extremum redit ad illud fuum, vt haec verba obfcura & confufa dicat mireturque, quare non aliis potius perfpicuis *Chryfoftomi* locis nitamur, quem (p 158. extr.) folum omnem hanc controueufiam dirimere poffe dicit. Si de praefentia vera C. & S. C intelligit, concedo, de transfubftantiatione nihil legi, aut pro-

prolatum vidi, cui non facile respondeatur. Quamquam nos deterrere poterat, quo minus alia loca *Chrysostomi* attingeremus, cum eum *coecum aut impudentem* pronunciet, qui in iis non videat dogmata Romana, ibi in meridie posita (p. 164.) tamen ausi sumus inspicere, quae ipse attulit. Credibile est, de grandi, ut ait, aceruo sumsisse maxime perspicua & grauia. Sed quamuis coecum me iudicent, qui eadem hic cum *Muratorio* vident, fateor, me in iis agnoscere veri corporis & sanguinis C praesentiam, μεταμόρφωσιν Paschasianam nullo modo, quamuis intendens oculorum aciem, videre potuisse. Neque enim aliud ibi est, praeter verba ἁγιάζειν καὶ μεταβάλλειν & e propositis in mensa donis ποιεῖν σῶμα καὶ αἷμα, quae ad efficiendum id, quod placet *Muratorio*, nullo modo valere, satis ostendimus superiori capite. Alia loca indicare voluissem bono Viro, quae maiorem speciem habent, si me consuluisset, vel e libris de sacerdotio: sed & his respondere potuissem

Iam *Theodoreti* locus ab eo disceptatur dupliciter: primum aduersus Zwinglianos (p. 155 156.) in qua parte nos ei plane adstipulamur: deinde aduersus nos breviter p. 157) extr. *Theodoretum*, ait, non diffiteri, mutationem in symbolis fieri per consecrationem. Recte facit: nec quisquam dubitat. At quae est ista mutatio? Facta esse, & credi corpus & sanguinem Christi. Hoc quoque vere. Quomodo *facta* statuit? Hic nihil *Muratorius*. At enim

vero

vero hic inprimis audiendus erat *Theodoretus*. *Symbola*, ait, *post consecrationem non recedunt a sua natura. Manent enim in priori substantia, & figura, & forma, & videri tangique possunt, sicut & prius.* Haec, haec o! Muratori conciliare debebas cum tua μεταμορφώσει! Atque hic plane nullum effugium patet, nec ulla deprauatio locum habet. Nam his illustrat mysterium incarnationis Dominicae, & sicut in Eucharistia verus panis maneat post consecrationem, sine conuersione substantiae, sic in Christo post incarnationem mansisse verum hominem. Tota ratiocinatio, quae est communis omnium doctorum veterum, in controuersia cum Eutychianis, perit, fitque absurda, & contraria, & fauens Eutychianis, si aliter ista verba accipere velimus.

Sed de *Ephremi* loco mox disputans, in quo & ipso *panis a sensibili substantia non discedere* dicitur, videtur aliquid respondere voluisse. Quid illud est? Nihil aliud, quam quod a *Bellarmino*, *Perronio*, *Natale Alexandro*, *Arnaldo*, aliisque allatum, dudum repudiatum est. Qui iactant se in verbis *substantiae* atque *naturae*, vbi caussae ipsorum fauere videantur, ii hic, vbi contra est, non nimis dicunt urgenda esse, nec ἀκρίβειαν scholae sequendam: Proprietates etiam corporum istis verbis designari: externam igitur naturam & substantiam remanere a consecratione, nec transire in corpus & sanguinem Christi, sed internam: hoc sensisse

Docto-

Doctores Ecclesiae veteres, atque id suffecisse ad retundendos Eutychianos. Quae sunt anilibus fabulis simillima In verbis *naturae*, atque etiam, si quis ita velit, *substantiae* (quanquam inaudita est in omni antiquitate substantiae externae & internae diuisio) esse quandam ambiguitatem, concedam. Sed hoc uno nemo se in tali quaestione expedierit commode: videndumque potius, quam vim quaeque caussa desideret Quod in his locis perfacile est definire. Dico igitur: qualis sit naturae & substantiae vis, cum aduersus Eutychianos disputatur, naturam atque substantiam humanam in Christo non esse abolitam atque absorptam a diuina, talem etiam hic intelligendam esse, propterea, quod alias, vt ante dixi, argumentatio Doctorum Ecclesiae nullam vim haberet, sed esset perinepta. Enim vero falsissimum est in ista controuersia substantiae & naturae nomen Doctores usurpasse de quibusdam externis proprietatibus, & vt in scholis loquuntur, accidentibus, nec vllo modo sufficiebat demonstrare, ista sensibilia hominis attributa remansisse Nam Eurychiani non erant ita insani, vt negarent, ista ex humanitate in Christo post ἕνωσιν in qua humanam substantiam periisse dicebant, remansisse; qui sciebant, eum spectari tangique potuisse, & omnia fecisse, quae veri homines facerent, edisse, bibisse, ambulasse, dormisse; quae sunt a diuinitate aliena. Internam substantiam haustam ab diuinitate at-

que

que abolitam dicebant, quod aliter duas perſonas in Chriſto ſtatuendas putarent. Vnde fit, vt ea verba in illa controuerſia plane ſic dicta fuerint, vt nos volumus, eamque ob cauſſam in locis *Chryſoſtomi, Theodoreti, Ephremi*, atque *Gelaſii* ſic ſint accipienda Quo conſtituto, panis et vini conuerſio Paſchaſiana prorſus tollitur.

Ceterum quoniam uerbis *ſymbola facta ſunt C. & S. C.* hic quoque abutitur, poterat e nullo alio veterum doctorum planius diſcere, quam parum ea verba fauerent cauſſae ſuae, & quae vera eorum eſſet vis. Neque enim quiſquam luculentius *Theodoreto* in iſtis dialogis explicauit: vt in primo (p. m 57.) ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐ μετάπτωσιν τῆς φύσεως σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἡμετέρας φύσεως: idque illuſtrat altera formula *Paulli*, quae Chriſtum dicit pro nobis γεγονέναι κατάραν: totusque Dialogus in hoc conſumitur, ut in γεγονέναι nullam converſionem ſubſtantiae intelligendam oſtendatur. Atqui eandem rationem eſſe in Euchariſtia, dixit Quae deinde ex iisdem Doctoribus affert verba, quibus *tranſiiſſe ſymbola* dicuntur *in divinam ſubſtantiam*, ea quia capite ſuperiori refutata ſunt, de iis nihil hic addere neceſſe eſt

Sed occuritur nobis e Catecheſi Myſtagogica quarta, vbi ἐν τύπῳ ἄρτε (p. 530. dari nobis corpus Chriſti traditur: *figuram* interpretantur bene: unde non modo corpus Chriſti adeſſe, ſed etiam de pane ſola ſpecies relinqui videtur.

F Quo-

Quo cum loco conjungi possunt ea, quae alibi e *Tertulliano* c. *Marcion.* IV. 40. & *Gaudentio* tr. II. ad Neoph. adferuntur, vbi panis Eucharisticus dicitur *figura corporis Christi*, in quo se mirifice torquet *Maratorius*. Videbimus de vtroque, & utrumque ab interpretationibus prauis vindicabimus. Intelligendum autem est, τύπον, σχῆμα, *figuram*, significare signum vel adspectabile, uel omnino sensibile alicuius rei, non absentis modo, verum etiam praesentis, quae non incurrat in oculos, aut data opera occultetur, sed per illud signum, per illam figuram, indicetur: eaque vis istius verbi frequentata est inprimis a scriptoribus Ecclesiasticis, qui hanc rationem e sacris libris duxisse videntur. Non commemorabo *caussidicorum & historicorum figuras*, e *Suetonio*, & aliis: quae sunt formae loquendi, non tam propter id usurpatae, quod proprie indicant, sed propter alium latentem sensum, quem plane & aperte quis proferre non vult: quis est ita hospes in scriptorum Ecclesiasticorum libris, qui nesciat, v. c. Sabbathum dici figuram vitae coelestis, agnum paschalem figuram Christi mortui, & multa alia similiter? In quo illud animadvertendum est in primis, in omnibus istis formis loquendi id quod sub figura latet non modo esse potius figura, sed etiam rem ipsam & quasi corpus, quocum id, quod figurae locum obtinet, vt umbra cum corpore comparetur. Ex quo intelligitur, cum *Corpus Christi* nobis *in figura panis dari*, dicitur, id primo verita-

etiam

tem corporis Christi indicare, deinde etiam veritatem panis: neque illa verba aliud significare per legitimam interpretandi rationem posse, quam cum adspectabili & sensibili pane dari nobis inadspectabile & non incurrens in oculos corpus Christi, quod tamen non minus verum ac proprium sit, quam panis ipse. Cum porro *Tertullianus* & *Gaudentius* panem *figuram corporis Christi* dicunt, primum id nullo modo prodesse Zwinglianae rationi patet, e verbis ipsis ante declaratis: *Muratorius* autem, in angustias redactus, mirabiliter se hinc expedit: primum rursus tenebrosa ista verba iudicans, deinde ea sic post alios explicans, vt *Tertulliani* mentem esse dicat, panem in veteris Testamenti libris fuisse figuram, i e. typum corporis Christi: quod est alienissimum. Consilium disputationis est, refellere *Marcionem*, qui in Christo verum corpus humanum fuisse negabat, vt nemo ignorat. In aliis argumentis utitur hoc, quod ductum est ab Eucharistia. In ea Christum, ait, dixisse, hoc est corpus meum: quorum verborum non hunc sensum fuisse, vt, quod in manu eius viderint sit corpus ipsius, sed vt id, h. e. panis ille, esset figura corporis, signum visibile latentis, &in oculos non incurrentis corporis. Iam, si Christus verum corpus non habuisset, si ista species mera & inanis corporis fuisset, panem signum corporis esse nullo modo potuisse. Nam profecto rei non positae in natura signum esse nullum potest Istaec sunt perspicua & plana, uti ego arbitror, nec nullo mo-

do obſcurus ille locus *Tertulliani* debet putari.

Afferuntur etiam, per occaſionem Liturgiarum Aegyptiacarum loca *Origenis* atque *Cyrilli*, de quibus diſputare nihil attinet, cum tantum pertineant ad veritatem corporis & ſanguinis Chriſti, nec quicquam in iis inſit huc pertinens, quam formula *fieri corpus C.* cui iam dudum ſatisfecimus: eademque eſt ratio locorum omnium, quae in diſputatione aduerſus *Samuelem Basnagium* c. XV. proponutur Itaque hic nobis liceret hoc caput finire, niſi liberet, vel tironum cauſſa, brevem ſed eam evidentem & certam demonſtrationem ſententiae Lutheranae, ductam e libris Doctorum veteris Eccleſiae, proponere, atque ita TIBI, VIR VENERANDE, etiam diſciplinae noſtrae hac in parte rationem reddere. Etenim nimis longa eſt iſta diſputatio de veteris Eccleſiae ſententia, quam vt multi eam accurate, vel ipſis Patrum ſcriptis, vel libris iis legendis cognoſcere poſſint, in quibus de ea re eſt diſputatum, qui ſunt, vt ſcis optime, permulti, quidam etiam ſatis grandes.

Ad *veritatem* autem *panis* primum uti maxime ſoleo loco *Iuſtini* ſupra (p.41.) commemorato, qui ſane eſt ita euidens, vt ſi quis mihi hunc eripere poſſit, nihil iam eſſe, neque in diuinis, neque in humanis libris, tam euidens concedam, quod non eripi nobis ac peruerti poſſit, Scepticiſmum iam dominari in interpretando ſinam. Docere inſtituit *Antoninum*, apud quem

quem defendit Chriſtianam religionem, quid de Euchariſtia ſentiant Chriſtiani. Hic eum diligenter hoc egiſſe, quis dubitet, vt plane ac perſpicue loqueretur, & verbis uteretur claris, & e conſuetudine vulgari loquendi; quod maxime opus eſt fieri tum, vbi nobis diſputandum eſt cum iis, qui ſunt a diſciplina noſtra in quocunque genere alieni. Neque is fuit *Iuſtinus*, qui non hoc conſecutus eſſet exercitationibus differendi, vt, cum id ageret, plane et perſpicue loqui poſſet. Habemus ergo in iſto loco primum diſertam panis vinique mentionem. Non profanum panem, nec tale vinum ſumi, ait, ſed panem tamen & vinum; ſicut Chriſtus non κοινὸς & λιτὸς ἄνθρωπος fuit, ſed, cum ſic dicimus, homo tamen, isque verus intelligitur. Habemus deinde εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, *alimentum conſecratum*: eo alimento intelligi panem, vinum & aquam, nemo Romanorum negat: hoc modo volunt, eſſe v. c. panem, ex quo Euchariſtia conficiatur, non e quo iam facta ſit Sed id non patitur εὐχαριστηθεῖσα, quae vox non niſi *conſecratum* alimentum ſignificare poteſt, vti paullo poſt τὰ εὐχαριστηθέντα ſunt *conſecratus* per preces, & laudes diuinas, *cibus* & *potus*. Hic porro panis conſecratus, hoc vinum cum aqua conſecratum, dicitur *alere carnes & ſanguinem noſtrum*, & quidem κατὰ μεταβολὴν, *per concoctionem*. Iam hic magnopere cupiam audire, quomodo panis & vini inanes ſpecies, ſine ſubſtantia materiali

teriali, possint alere, h. e. augere sanguinem nostrum & carnes nostras? Immo si panis consecratus & sumtus concoquitur, & habet vim naturalem suam alendi, profecto verus panis sit necesse est. Nam Christi corpus & sanguinem descendere in ventriculos & con coqui, non erit ita insanus quisquam, vt dicat: & quod *Irenaeus* IV. 34. V. 2. *carne & sanguine Domini ali carnem & sanguinem fidelium*, ait, id ibi per allegoriam dici, clarum est ex eo, quod verba *Paulli* Eph. V. 30. adiungit, vbi fideles ait esse ἐκ τῆς σαρκὸς χριστοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Atque ita statim concidit inepta *Muratorii* etiam in hoc loco calumnia (p. 182.) cum verba εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν εἶναι σάρκα καὶ αἷμα χρ. interpretatur, *non amplius esse panem*, sed carnem & sanguinem Christi, mala fide inserto verbo *amplius*. Hunc locum igitur *Iustini* etsi sufficere arbitror iuventuti, quia est antiquissimus, & clarissimus, & sumtus e narratione Apologetae & Professione fidei, Ecclesiae nomine edita, vbi nullis allegoriis tropisque, aut durioribus formis loquendi locus est, ut in Concionibus popularibus & libris Controuersiarum praesertim eorum, vel de Graecis vel Latinis, Patrum, qui eloquentiae usu, vel adeo ostentatione ablati, aut disputandi ardore elati, subinde insolentius loquuntur: tamen ei adiungi non alienum est aliqvem ex his, quae a depravationibus *Muratorii* vindicauimus, velut *Augustini* illum: *Quod videtis panis est & calix: quod fides*

vestra

vestra intelligit corpus Christi & sanguis Christi - - Panis ille, quem videtis in altari - - est corpus Christi: aut *Theodoreti, symbola post consecrationem non recedere a sua natura, dicentis, sed manere in priori substantia & figura & forma.* Nam haec sunt perspicua, eaque si quis interpretando in alium sensum conuertere tentat, hoc ipso rem facit manifestiorem, cum nihil, quod non durum contortumque sit, proferri possit, quo nullum certius est falsae interpretationis & calumniae signum.

Iam in *Veritate Corporis & sanguinis Christi*, quam ex altera parte oppugnant ii, qui *Reformati* vocantur, vtor eodem *Iustino* auctore, iisdem, quibus ante dictum est, de caussis, & quia in narrationibus interpretandis non tam facile locum reperiunt argutationes: ὃν τρόπον inquit Iustinus, Iesus Christus σαρκοποιηθεὶς, καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν - - ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ χρ. καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Atqui nemo hodie dubitat, quin filius Dei vera carne & vero sanguine indutus fuerit: unde nec conuenit dubitare, quin *Iustinus*, atque adeo illorum temporum Christiani crediderint, verum corpus & sanguinem Christi in S Coena sumi. Sed in hoc loco non minus misere se torquent illi, quam Romani Theologi. Et primo, quia illa verba ὃν τρόπον & οὕτως nobis fauent, negant, ea semper perfectam aequalitatem rerum comparatarum indi-

çare, idque exemplis plurimis firmant, *Albertinus*, *Grabius* ad *Iustini* locum ex ipso *Iustino*, & alii: quasi hoc quisquam dubitaret, & non omnes pariter negarent. At ea re nil in utramque partem conficitur. Nam non quaeritur, an semper, sed an nunquam adhibeantur rebus aequalibus, non vtcunque similibus. Si autem aliquando, si possunt in rebus aequalibus adhiberi, quod nemo non stultissimus neget: an non talis sit iste noster locus, videndum est. Frigidius est, quod *Grabius* ait, *Iustinum* carnis & sanguinis per ἐνσάρκωσιν adsciti mentionem, non explicandae Eucharistiae caussa, fecisse, sed vt ostenderet, hunc totum ritum esse institutum in memoriam σωματοποιήσεως. Immo naturam Eucharistiae *Iustinus* explicare *Antonino* volebat, non finem: qui & a Christo separatim expressus est. Similia legi plura ad eludendi huius loci vim prolata; in quibus & hoc numerandum, quod *Salmasius* (l. c. p. 137.) ex hoc loco intelligi, ait, corporis Christi participes fieri tantum eos, in quibus sit vera fides; quod statuunt necessario, qui verum corpus Christi adesse negant: propterea quod *Iustinus* dicat, nemini licere accedere ad Eucharistiam, nisi τῷ πιςεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ διδαγμένα ὑφ᾽ ὑμῶν: quasi sit hoc consequens, vt, qui doctrinam Christianorum veram putet, in eodem sit vera fides, qua Deo probamur, & quasi non & nos Lutherani, qui & ab improbis corpus & san-

ſanguinem Chriſti ſumi defendimus, cum alias intelligere nequeamus, quomodo rei profanati corporis & ſanguinis Chriſti dici a *Paullo* poſſint, neminem ad Euchariſtiam admittamus, qui non credat, veram eſſe doctrinam Chriſti, &, quod *Iuſtinus* addit, baptismo uſus ſit. Sed hae argutiae in hoc & aliis Patrum locis explicandis, vt ſupra dixi, indicia ſunt malae cauſſae, & falſae interpretationis. Ῥάδιον τὸ ἀληθὲς καὶ ἁπλοῦν, inquit *Lycurgus* Orator, error tortuoſus eſt, & artibus indiget. Sed, vt ad rem redeam, unde intelligitur, illud, ὃν τρόπον, οὕτως καὶ, in loco *Iuſtini* plus quam ſimilitudinem qualemcunque, ſed aequalitatem exprimere? Hinc, vt arbitror, quod inde ab *Iuſtini* aetate, perpetua ſerie, Doctores Eccleſiae, id quod ſatis conſtat, ex incarnatione Chriſti, naturam Euchariſtiae, & contra ex hac naturam incarnationis explicarunt. Vnde neceſſario efficitur, vt, quemadmodum in poſteriori ratione, veritatem corporis Chriſti adſpectabilis ex veritate adſpectabilis in Euchariſtia panis, ſic e veritate inviſibilis divinitatis in viſibili humanitate Chriſti, veritatem carnis & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia voluerint intelligi. Non opus eſſe arbitror tam evidenti loco, tam antiquo, ita explicato & illuſtrato, alia poſterioris aetatis, quae tantam auctoritatem non habet, addere. Poſterior aetas de veritate corporis & ſanguinis Chriſti ita loquitur, vt appareat, opinionem

hanc, ſi non omnium, at multorum fuiſſe, vt Chriſti corpus & ſanguinem ſtatim adiungi pani & vino, putarent vbi ἁγιασμὸς ſiue conſecratio per ſacerdotem ante κοινωνίαν facta ſit; vnde ἀνακεῖσθαι, iacere corpus Chriſti in altari, dicunt frequenter. Is error abeſt ab nobis, qui incorruptae antiquitatis diſciplinam conſervamus. Eius autem nullum eſt veſtigium in *Iuſtini* verbis: immo contra eſt hic locus. *Non vt vulgarem panem* λαμβάνομεν, *edimus, ſed eum eſſe putamus corpus Chriſti;* quando? Nempe cum edimus. Etenim iſtis poſterioribus verbis poſſunt ſubſtitui haec, *ſed vt corpus Chriſti* λαμβάνομεν, *edimus:* quod nemo, qui aliquid in interpretando videt, poteſt dubitare. Si quis poſterioris aetatis locum deſiderat, ei commendem verba ex *Anaſtaſii*, Sec. VI. Scriptoris, ὁδηγῷ (c. 23.) qui eſt ita euidens, vt *Lutherus*, aut quisquam noſtrorum non planius rem exprimere potuerit: quippe & ἄρτον ψιλὸν eſſe negat *Anaſtaſius*, qualis vulgo vendatur, & ἀντίτυπον τοῦ σώματος χριστοῦ, ſignum merum & figuram corporis Chriſti, qualis fuerit in Iudaeorum victimis &c. Sed non ignoro cavillationem diſſentientium, qui cum hic interpretatio in ſuam partem omnis praecluſa ſit, in hoc loco initia ponunt depravatae veteris & antiquae ſententiae cum *Albertino* p. 903.

III.

III. *Sacrificium verum ac proprium esse in Eucharistia antiquis, nec Liturgiis, nec S S. Patrum scriptis firmatur.*

Quod seculi huius initio ex Orientalis Ecclesiae Liturgiis demonstrandum suscepit *Renaldotius*, veterem Ecclesiam in Eucharistia verum ac proprium sacrificium agnouisse, in quo sacerdos pro hostia immolaret Jesum Christum ad placandum Deum viuis atque mortuis, id ex Liturgiis vniuersae Ecclesiae docere instituit *Muratorius*, adiunctis etiam, vt in superiori disputatione, velut in subsidium, primae & antiquissimae Ecclesiae doctoribus. Negat se vniuersam illam controuersiam disputatione amplexurum: duo tantum sibi proposita esse: primum *ex antiquissimis omnium Ecclesiarum Liturgiis ostendere, perpetuum fuisse vniuersae Ecclesiae consensum, de vero & non imaginario sacrificio altaris*: deinde breuiter palam facere, *quam concordes sint cum S. Liturgiis Patres, qui primis Ecclesiae seculis vixerint.* Atque ita intellectum iri existimat, an iure veteres Liturgias suae opinionis testes atque auctores commemorauerit *Pfaffius* Vir Cel. in Disputatione scilicet, quam sibi visam negat, de *Oblatione Eucharistica Veteris Ecclesiae.* Intelligi sane nobis & iudicari potest: sed vellemus ipse *Muratorius* Pfaffianum librum, in Germania valde obuium, sibi comparasset, vt ipse iudicare potuisset, & respondere ad ea, quae ibi dicta sunt. Sed

melius

melius fecit, cum cauit, ne iſtum librum videret. Magna & multiplici moleſtia ſe liberauit. Primum ſi librum vidiſſet, longe aliter ſuam ſibi demonſtrationem inſtituendam vidiſſet; quae nunc nihil eſt, niſi farrago locorum Liturgicorum, in quibus *ſacrificii*, *hoſtiae*, *holocauſti*, *immolandi* item, *offerendi* verba occurunt: quaſi hac ſola commemoratione res confecta eſſet: ad multa deinde reſpondendi neceſſitas exorta eſſet, quae eſt miſera & taedii plena in tam mala cauſſa. Sed nobis, in diſputatione inſtituta, non tam videndum eſt, quid non dixerit, quam quid dixerit, idque accurate refellendum. In quo tenebimus hanc rationem, vt primum vniuerſae diſputationis vitium demonſtremus, deinde de ſingulis (quibusdam vel Liturgiarum verbis, vel *Muratorii* dictis reſpondeamus.

Quod igitur ad primum attinet, parum diligenter fecit *Muratorius* in capite eo, in quod latinarum Liturgiarum teſtimonia congeſſit, quod nihil aliud, quam loca propoſuit, in quibus ea, quae ante diximus, verba commemorantur. Qua in re dupliciter peccavit. Etenim nemo dubitat, aut neſcit, in Liturgiarum carminibus iſta verba frequentari: illa autem duo dubitantur: primum an ea proprie vel tropice dicantur, quorum illud Romani, hoc nos contendimus: deinde vtrum ſint in parte ea Liturgiae, quae proprie eam, quam conſecrationem dicunt, continet, qua facta multi credebant,

bant, praesens esse verum corpus & sanguinem verum Jesu Christi, an in oblationis formula, quae consecrationem praecedit in Missae Canone, pertinetque sine controuersia ad naturale vinum & panem. & vtriusque ad Eucharisticum sacrum destinationem. Etenim si hoc est, non modo nihil prosunt caussae Romanae, quia in ista oblatione nondum adest corpus & sanguis Christi, etiam ex ipsorum sententia sed etiam obsunt mirifice propterea, quod inde intelligi clare potest ea verba tropice dici, nec ad corpus & sanguinem Christi pertinere, atque porro tropice accipi posse etiam vbi in consecratione propria occurrant. Itaque debebat nouus ille sacrificii Eucharistici assertor hoc in primis docere, verba illa ab omni tropo libera esse. Sed grammaticas illas disputationes, vt omne interpretum vulgus facit, diligenter vitauit? Sunt enim impeditae, hac de caussa, quia vitium nimis facile apparet, nimis facile conuincitur: quod secus est, vbi rebus solis utare, h. e. compendiorum, & elementorum decreta & verba identidem repetas & inculces, quam Theologicam interpretationem imperiti appellant. Semel tamen huc se demisit in verbo *immolandi*, quod monet esse victimae & hostiae animatae, eoque vel ipsos ethnicos scriptores verum sacrificium indicasse: de quo post videbimus. In auctoritatibus porro ponendis debebat hoc delectu vti, vt e consecrandi formulis peteret omnes, nullas e προσ-

φορᾶς

φορᾶς carminibus, idque vel in ſingulis admoneret, vt lectoribus quaerendi moleſtia demeretur, & iudicandi facultas expeditior daretur. Quorum ille nihil penſi habuit, certe nihil fecit, & ipſe ſatis habens Sacramentariorum nomina ponere, & lectores iſtis vagis indiciis contentos fore, nec quicquam vltra inquiſituros ſperans. In quo ſane iniuriam facit lectoribus, cum eos tam imperitos, nihilque in hoc genere videntes fingit: nam ipſum adeo tironem in hoc capite fuiſſe, vt, qua via modoque id tractandum eſſet, ignoraret, ſuſpicari nos non ſinit cetera viri doctrina.

Sed de ſingulis auctoritatibus, primum vnde ductae ſint, deinde quam vim habeant, videamus. E *Leonino* igitur quae proponuntur, in quibus ſacrificium & cognata verba inſunt, omnes praeter duas ſunt ex parte miſſae ea, in qua dona Chriſtianorum ante conſecrationem offeruntur, h. e ſi latine loqui velis, Euchariſtiae deſtinantur, per preces & laudes diuinas. *Gelaſiani* Sacramentarii teſtimonia ex eadem parte praeter vnum omnia petita ſunt. Nec aliunde ſunt pleraque, quae e *Gothico*, *Francico* & *Gallicano* proferuntur, quibus ſimilia plura ac prope innumerabilia ex omnibus Liturgiis, & his, quae Muratorianum volumen exhibet, & aliis afferre & nos poſſemus. Nulla enim prope pagina eſt, vbi non in oblationis carmine hoſtiae, ſacrificia, & immolationes oblationesque

que commemorentur: eiusque generis loca e variis Liturgiis dudum collegerat *Pfaffius* in Difputatione de oblationibus §. 40 Iam haec teftimonia in hac controuerfia nullam auctoritatem habere, fed pro alienis repudianda effe, duobus modis planum fit. Nam primum, cum quaeftio fit, an corpus & fanguis Chrifti per facerdotem Deo immoletur pro peccatis viuorum ac mortuorum; ea immolatio non habet locum ante, quam fit confecratio, de Romanorum fententia, facta, poft quam demum adeffe corpus & fanguis Chrifti creditur. Vnde fit, vt, quicquid ante confecrationem de hoftiis & facrificiis dicatur, id nullo modo ad corpus & fanguinem Chrifti pertinere poffit. Quomodo enim, quod non habeas, non adfit, immolare queas? Sed hanc rationem idem ille *Pfaffius* aliique praeclare explicauerunt. De altera ratione videbimus, quae proficifcitur a verbis ipfis, quae, plane demonftrari poteft, perabfurde & per fummam ac pudendam infcitiam. addo etiam impietatem, ad Chriftum referri.

Primum igitur comparatio formularum oblationis, quae funt in Liturgiarum libris innumerae, docet, quae in aliis *hoftiae, facrificia, holocaufta* etiam dicantur, easdem in longe pluribus, in eodem contextu, cum iisdem verborum attributis (*praedicata* fchola vocat) vocari *dona* ac *munera* & *oblationes*. Deus rogatur vt *fufcipiat, refpiciat dona, munera, hoftias,* *facri-*

sacrificia &c. Ex quo per certas interpetandi leges conficitur, vt hostiae, sacrificia, dona & munera, sint res eaedem, habeantque haec verba prorsus eandem potestatem: & quae proprie *dona* & *munera* dicantur, eadem tropice *hostias* & *sacrificia* appellari. Atque ea forma loquendi, vt hostias vocarent dona Christianorum, quae & in Eucharistia consumerentur, quorumque reliquiae ad absentes, pauperes, aegrotos, mitterentur, recte se habet, & ducta est ex epistola extrema Paulli ad Philippenses. Enimvero *munera* ac *dona* nullo modo esse possunt corpus & sanguis Christi. Nam si essent, deberent profecto *donum Dei* vocari, qui Iesum Christum donauit hominibus eorumque saluti. Sed vocantur primum *dona* & *munera* in multitudinus numero, vt *hostiae* & *sacrificia*, deinde *dona & munera fidelium* p. 296. In Sacramentario *Leonino*, (e quo solo exempla commemoramus) *plebis* p. 348. *Ecclesiae* p. 337. *munera seruitutis nostrae* p. 363. *munera deuotionis*, p. 376. quae stultissimus sit, qui de corpore & sanguine Christi capiat. Atque etiam omnia ista verba coniunguntur, quo modo synonyma solent, vt in Sacramentario Gregoriano: *vti accepta habeas & benedicas haec dona, haec munera, haec sacrificia illibata*: vt eadem esse, nullo modo dubitari possit. Sed porro illa munera qualia crediderint veteres Liturgiarum auctores, videamus exemplis. P. 368. in oblationis carmine sacerdos ait: *Deus*,

Deus, qui, cum muneribus nullis indigeas, ipse nobis munera cuncta largiris, accipe propitius, quae de tuis donis tibi nos offerre voluisti: non solum nostrae reputans devotioni, quae tua sunt, sed etiam &c. & p. 370. *Offerimus tibi, Domine, munera, quae dedisti, vt & creationis tuae circa mortalitatem nostram testificentur auxilium, & remedium nobis immortalitatis operentur.* Videte o! Romani, munera illa, oblationes, hostiae, dicuntur munera Dei, creata a Deo in auxilium mortalitatis, h e. ad vitam conseruandam. Calumniamini hic quantum vultis: nihil aliud nisi panem & vinum ullo modo hic reperiri sano cuiquam persuaseritis Quam clara porro illa forma est, p. 413. extr. in qua etiam *munera & hostiae* iunguntur: *Munera tua, Deus institutor, illustra, & per has hostias* (hostias & munera hic eadem esse, nemo sanus dubitet) *quibus te placari voluisti, sanctifica misericors immolantes.* Qui sunt illi, quos Deus sanctificet per illa munera & hostias? Nempe Christiani, non solus sacerdos. Ergo & Christiani immolauere, non solus sacerdos. Atqui Christiani nihil nisi panem & vinum obtulerant. Iam, *Sacrificium oblationis* Deus rogatur in Missali Gothico, *vt sua benedictione benedicat, & Spiritus S. sui rore perfundat, vt fiat omnibus legitima Eucharistia.* Hoc sacrificium sine βλασφημία Iesus Christus intelligi potest? Non magis profecto quam illud in Sacram. *Leonis* p. 301. cum Deum rogat sacrificulus, *vt hostiam nostram martyris S. L.*

G *vene-*

veneranda & beata commendet oratio: ſicut p. 332. ait: *oblationes fiant tibi placitae tuorum deprecatione* p. 335. *placentium tibi precibus fiat grata devotio*. Hoſtiae ipſae vbi occurrunt, vt in hoc, attribuuntur iis, quae qui credere poſſit, de Chriſto intelligi poſſe ullo modo, eum credam omnia, quamuis abſurda, crediturum. p. 329. in loco a *Muratorio* ipſo propoſito, dicuntur iſtae hoſtiae imponi altari, *vt honoretur potentia diuina*: quod ad creationem, non ad redemtionem pertinere, in qua amor potius Dei erga genus humanum intelligitur, quis non intelligit? Tum porro p. 359. *non* vult *munus aeſtimari noſtris meritis*: quod ad Chriſtum ſine ſumma impietate & ſtultitia referri nequit. Ad haec ſi quis de coetu Romano poteſt reſpondere, ſed non Muratoriana iſta vaga ratione, verum preſſe & per ſingulas partes, & ea diluere, hoc eſt, docere, *munera* & *hoſtias*, in his formulis per interpretandi leges non eſſe eadem, deinde, quae iſtis muneribus & hoſtiis tribuuntur Chriſto conuenire: tum vero nihil aliud deſiderabo, ſtatim victas manus dabo. Sed addam locum inſignem e Liturgia *Cyrilli* (ap. *Renald.* T. I. p. 42.) *ſacrificia*, dicit ſacerdos, *oblationes in gratiarum actionem eorum, qui offerunt laudem & gloriam nomini tuo ſancto*. Diaconus interfatur: *orate pro illis, qui de ſuo ſacrificia & oblationes fecerunt*. Tum pergit ſacerdos: *ſuſcipe ea ſuper altari tuo ſpirituali, coeleſti - - - ſicut ad te ſuſcepiſti munera*

iuſti

iusti Abel &c. Sequitur alterum sacrificium laudis & placationis: *Ita quoque vota seruorum tuorum accepta atque &c.*

Sed quid fiet locis Liturgiarum iis, quae sunt ex ipso consecrationis carmine? cuius generis duo e *Leonino*, vnus e *Gelasiano* libro proferuntur, poterantque alia proferri in primis e *Gregoriano?* Primum eorum nulla vis esse potest propterea, quod sunt in praefationibus consecrationis, quam Romani in solis verbis Christi, *hoc est corpus meum*, ponunt, vbi nondum, de ipsorum sententia, est corpus Christi, nec adeo immolari potest. Atque etiam primus statim locus est ita alienus, vt appareat, *Muratorium* nil nisi verba singula spectasse, de sensu eorum assequendo ne cogitasse quidem Verba sunt haec e *Leonis* libro (p. 303.) *Vere dignum: quis enim aut possit, aut audeat, a tua laude cessare, perpendens mirandae dispositionis effectus, quod de substantiae genere peccatricis immaculata hostia gigneretur, cuius, pro eiusdem naturae reatu, possis immolatione placari!* Est sane hic hostia, eaque Jesus Christus, est immolatio, est placatio Dei. Sed vbi ista immolatio facta intelligenda est? Scilicet in cruce. Sicut ista hostia non in altari per sacerdotem consecrando facta, sed de substantia peccatrice genita dicitur, sic & in cruce immolata intelligitur. In altero, ex eodem libro est *laudis hostia*, quam de Christo intelligi non posse, mox videbimus: intelligiturque vel ex

altero tali loco e Sacramentario Gothico, vbi haec verba sunt: *Dignum & iustum est nos tibi laudes dicere:* hoc proprie: sequitur tropice: & *hostias immolare*. In alia porro praefatione, proposita e *Gelasii* libro, Christiani dicuntur *corpore C. & sanguine, quo a peccatis redemti sumus, ad vitam aeternam sacrificiis coelestibus pasci*. Bene. Sed corpore & sanguine C. vt coelesti sacrificio pasci nos, nemo dubitat: an sacerdos corpus & sanguinem C. immolet, id quaeritur: cuius rei nullum hic est vestigium. Et eius generis sunt cetera.

Sed Liturgiarum testimoniis *Muratorius*, velut bonus caussarum patronus, Ciceronis disciplina conformatus, interfatur subinde, adspergens aliquid callidae admonitionis, vnde vis & grauitas testimonionum intelligatur. De his quoque videndum est, In Leonis libro dicitur *sacrificium immolari*. Recte. addo etiam *hostias immolari* dici, quod est maius, si quis velit pueriliter verba aestimare e Vocabulario triobolari. Quid ergo? *Immolationis autem voce*, inquit, *vel ipsi ethnici scriptores verum sacrificium designarunt, vti ex eorum verbis, quae referre superfluum foret, euincitur. Immolare enim supponit victimam, eamque animatam.* Non putaram, tam versatum fuisse in istis ethnicis scriptoribus: eam latinitatem viri, eam interpretandi rationem animaduerteram! Sed non nulli sapientiam, vt auari numos, clam habent, & occultant consulto. Cur vero non & addidit

dit, *hostiam* apud istos ethnicos de victima viva dici? Nam & hoc ita est. Sed quam vult eius tam rarae obseruationis vim esse? Nempe hanc, vt in Missa viuum & animatum sacrificium Deo per sacerdotem fiat. Quod ille per se intelligi putat: adeo ne diserte quidem posuit. Sed quae est haec ratio interpretandi Liturgias ex ethnicis scriptoribus. Quasi non planum esset, id quod antea monuimus, formas has loquendi esse e sacris libris sumtos, vbi beneficia Christianis tributa dicuntur θυσίαι δεκταὶ & εὐάρεστοι τῷ θεῷ, *hostiae acceptae, placentes Deo* vetus latina habet: quae verba centies in Liturgiis, de illo hostiarum Liturgicarum genere, occurrunt: in primis e Psalmi XLIX verbis: *Immola Deo sacrificium laudis*; quae verba saepe in Liturgiis ad oblationes panis & vini Eucharistici accommodantur. Hic quaerere lubeat, an, quia *immolare supponit hostiam animatam*, apud Dauidem quoque *supponat*, sitque laus illa, quam Deus sibi immolari iubet, animal viuum & animatum? Sed nihil est tam stultum, quod non dicere audeant homines, cum fixum est, defendere errores. In *Leonis* libro p. 312. *munera Ecclesiae* dicuntur *immolari*. At ea certe munera sunt panis & vinum, non animalia viua. Totum igitur hoc ineptum est ac puerile. At enim stulti sunt *Protestantes*, qui, *cum in Missa Romana inueniunt* sacrificium laudis, *non ultra pergunt. Sed ibi etiam requirant, ac inuenient* sacrificium placa-

 tionis,

tionis, *quod etiam in Sacramentario Gelasiano legitur, Gregoriano & Gothico.* Haec *Muratorius.* Nimis impatientes in legendo; fingit nos. Immo nos quoque *hostiam placationis & laudis* ex iis, quae prodidit, & aliis locis reperimus. Sed nos iidem veram istorum verborum vim requirimus: ipse autem cum suis gregalibus, vbi verba sacrificii & hostiae & immolationis & placationis reperit, non ultra pergit, nec requirit, qui per leges interpretandi sensus istorum verborum esse debeat. Bis hic peccavit *Muratorius:* primum, quod placationis verbum e vulgaribus Theologiae compendiis intellexit, deinde, quod consuetudinem & sententiam veteris Ecclesiae in oblationum formulis ignoravit, cum de rebus Liturgicis scriberet, & tot Libros Liturgicos ederet. Primum igitur ignorauit latinitatis vim, cum existimauit, *placationem* in hac formula necessario significare expiationem irae diuinae, peccatis humanis irritatae, & veniae impetrationem. Nihil tale cogit latinitas, quae *Deum placari* etiam dicit, cum aliquid fit, quod sit Deo gratum, vt preces, laudes, recte facta, *quod sit Deo placitum.* Itaque sacrificium laudis, idem placationis dicitur, quia Deo placet praeter omnes partes cultus religiosi, suntque *sacrificia placationis* Paulli θυσίαι εὐάρεστοι. Hoc ita esse, clarum faciemus locis ipsarum Liturgiarum. In Sacram. *Leonis* mens. Apr. n. 43. p. 312. extr. oblationis formula haec reperitur: *Oblationes nostras*, i. e. Populi,

puli, Ecclesiae, vt alibi, *quaesumus Domine, tua tibi dignatione fac placitas: quia nihil in nobis, quod placare te possit*, i. e. nos tibi placitos & nostra tibi placita reddere, *nisi, deprecantibus sanctis nos tua propitiatione praeuenias* i. e. tua sponte nobis propitius sis, & sic nos & nostras oblationes tibi placitas esse sinas. p. 332. *Oblationes populi tui, Domine quaesumus, Apostolorum tuorum passio conciliet, & quae nostris non aptae sunt meritis, fiant tibi placitae tuorum deprecatione iustorum.* Vnde & p. 335. *nostris meritis non est digna fiducia: placentium tibi precibus fiat grata deuotio.* Sed si maxime quis malit placationis verbum sensu scholae theologicae accipi, tamen nihil efficitur. Nam nihil frequentius est in oblationibus, quam ut ista munera panis & vini, quia vsibus eucharisticis & deinde pauperibus destinantur, prodesse dicantur ad remissionem peccatorum. P. 300. Sacerdos in oblatione orat, vt *munera, quae deferuntur, & medelam afferant & gloriam.* Ante p. 399. *huius oblationis obsequium ad placationem tui nominis nobis fac prouenire*, p. 312. *respice propitius munera, quae immolamus pro nostris offensionibus*, & sic centies. Atque hae formulae, & si non satis exactae sunt ad subtilem Theologiae rationem & summam veritatem, quae talibus muneribus, & liberalitati nullam vim ad veniam peccatorum relinquit: tamen commoda interpretatione molliri possunt, vt nihil habeant, quod reprehendi possit: praesertim cum in ipsis libris di-

 uinis

uinis quaedam non absimilia reperiantur loquendi genera, de quibus dicere non est necesse.

Illud quoque magnopere cupiam doceri ab Sacrificii huius Eucharistici defensoribus, quomodo, si hostiae & sacrificii nomine Liturgiarum auctores intellexere corpus & sanguinem Christi, quomodo, inquam, in Canone Gregoriano aliisque Liturgiis sacerdos rogare Deum possit, *vt illud sacrificium, illam oblationem benedictam, ratam, rationabilem facere dignetur, vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii, Domini Dei nostri I. C.* Nam profecto, si sacrificium, cuius ante mentio facta, est verum & viuum corpus I. C. perabsurdum est rogare, vt fiat corpus I. C. Sed multa huiusmodi disputari possent: verum & ab aliis dudum proposita, necdum refutata sunt: & nos non totum hunc locum perfecte disceptare, sed Muratoriana refellere constituimus: quod nos quidem, quoad latinas Liturgias perfecisse confidimus: ad Graecas & ceteras Orientales progrediamur: quarum testimonia c. XVII. p. 202. sqq. edidit.

In iis autem principem locum obtinent ea, quae *S. Chrysostomo* tribuitur, & *Clementina*, quae vocatur, in Constitutionum Apostolic. VIII. 12. Ex his igitur primum excerpta proponuntur a *Muratorio*, itemque ex ea, quae S. *Basilio* tribuitur. Sed in hacparte disputationis idem peccauit, quod in superiori, proponendis

dis locis ex oblationum formulis, quae consecrationem praecedunt: in quibus nullo modo per sacrificia intelligi posse corpus & sanguinem Christi, ante vidimus. In iis autem, quae afferuntur e verbis sacerdotis post consecrationis formulam, λογικὴ λατρεία Deo dicitur offerri pro mortuis: sed eam quis dicat esse corpus & sanguinem Christi, & non potius preces & supplicationes. Quod etiam in sequentibus clarum fiet, & plane patet e loco Paullino (Rom. XII. 1.) unde haec verba sunt ducta. Nam quae in *Clementina* post consecrationem commemoratur *Oblatio*, nulla alia est, quam quae ante consecrationem fuit: itemque sacrificium precum pro viuis & mortuis: sequunturque preces ipsae. In Liturgia Graeca *S. Basilii* (ap. *Renald.* T. I. p. 69.) post consecrationem, inter preces, f. sacrificium precum, etiam haec verba reperimus: *Μνήσθητι κύριε τῶν τὰ τίμια δῶρά σοι ταῦτα προσφερόντων, καὶ ὑπὲρ ὧν καὶ δι' ὧν, καὶ ἐφ' οἷς αὐτὰ προσεκόμισαν.* Hic clarum est commemorari eadem dona panis & vini, quae ante consecrationem: & consecrata aut nondum esse corpus & sanguinem Christi aut tantum in iis coniuncta putari. Dicit enim *haec dona*, digitoque demonstrat: ea porro indicat esse non oblata a sacerdote consecrante, sed a Christianis allata, *προσκομισθέντα*: quod est *συνώνυμον* alteri *προσφέρειν* Atqui corpus & sanguinem Christi non attulere. Ad haec prorsus nihil est quod reponi possit!

tanta eſt euidentia. Sed eadem ſunt in *S. Gregorii* Liturgia Gr. p. 108. Iam in Liturgia *S. Marci* p. 145. in praefatione *Vere dignum*, ſunt no atu digniſſima haec verba: δι᾽ ὃ; (Ιησοῦ χριςοῦ) σοι σὺν αὐτῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ἐυχαριςοῦντες, προσφέρομεν τὴν λογικὴν καὶ ἀναίμακτον λατρείαν ταύτην. Quid? an Chriſtus per Chriſtum a Sacerdote offertur Deo? Immo vero haec λογικὴ καὶ ἀναίμακτος λατρεία fit gratiis agendis Deo, & laudibus eius celebrandis: nam illud ἐυχαριςοῦντες profecto eſt *gratias agendo*: quod Graeci, cum verbo vtuntur, a iter quam per participium exprimere non poſſunt. Enim vero quid ſequitur! hanc λατρείαν, pergit, προσφέρουσι πάντα τὰ ἔθνη &c. ὅτι μέγα τὸ ὄνομά σου ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· an quisquam poteſt haec de alia re quam de laudibus diuinis intelligere? quae etiam ſumta ſunt e Pſalmis Dauidicis, vt patet e ſequentibus: καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματι ἁγίῳ σου καὶ θυσία καὶ προσφορά: quae vt Dauides de laudibus Dei dixit, ita hic intelligi clarum eſt. Sequuntur deinde deprecationes & ſupplicationes, & fit acceſſio ad conſecrationem. Ibi p. 155. pr. ait ſacerdos, πλήρωσον ὁ θεὸς καὶ ταύτην την θυσίαν τῆς παρά σου ἐυλογίας, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σοῦ πνεύματος. & ſequuntur verba inſtitutae a Chriſto Euchariſtiae. καὶ ταύτην θυσίαν, ait, *etiam hanc victimam*: nempe alia, hoſtia laudum & precum praeceſſerat; & haec eſt altera hoſtia, oblatus

latus & donatus panis cum vino per piam liberalitatem, corpus & ſanguis Chriſti eſſe non poteſt, quia alienum eſt ab iis, quod rogat Deum, vt *per Spiritum S. ea victima impleatur diuina vi.* Speciem maiorem habet in cauſſa Romana locus e Liturgia *Chryſoſtomi*, qui etiam repetitur in Liturgia S. Gregorii Gr. (ap *Renald.* T. 1. p. 94. in Oratione veli) σὺ εἶ ὁ προσφέρων τε καὶ προσφερόμενος, ὁ δεχόμενος καὶ ὁ διαδιδόμενος. In Gregoriana plenius eſt: σὺ εἶ ὁ ἁγιάζων καὶ ἁγιαζόμενος, προσφ. τ. κ. π. ὁ δεχόμενος καὶ δεκτὸς, ὁ διδοὺς καὶ ὁ διαδιδόμενος &c. Sed hic locus intelligi poteſt ex alio in Liturgia Iacobitarum Syrorum, in quo haec ſunt: *Deus, tu factus es ſacrificium, & tibi ſacrificium offertur: Suſcipe hoc ſacrificium pro.* qui locus (p. 205. extr.) ſtultiſſime a *Muratorio* adfertur pro cauſſa ſua. Sermo eſt de Chriſto, qui factus eſt ſacrificium pro nobis in cruce, & cui nunc ſacrificia laudum & precum offeruntur: quae rogatur, vt benigne accipiat. Male autem *Muratorius* verſionem latinam *offerris* corrigit *offereris*. Immo, oblatus es. E graecis Liturgiis pauca attulit *Muratorius*, plura e ceteris Orientalibus a *Renaldotio* editis: ſed ea nullius ponderis. Nam pleraque ſunt ex oblationis aut precum conſecrationem antecedentium formulis, quibus nulla talis ſacrificii, quale Muratorius vult, mentio locum habet; idque genus eſt a nobis iam ſatis confutatum. Profertur *Sacrificium rationabile, incruentum:* quo maxime confi-

confidebat in hac cauſſa *Renaldotius* (T. I. p. 302. id eſſe in laudibus & precibus, ante dictum eſt cum de Graecis ageremus. Sunt autem id quod non parum refert ad cauſſam noſtram, eſtque capite primo admonitum, hae Liturgiae ductae e Graecis, atque ex his adeo intelligendae. Sed maxime noſter videtur confidere epitheto ſacrificii, cum *tremendum* Gr. ψοβερὸν, φρικτὸν vocatur: in quo cum aliis inſcitiam mirifice prodit, cum ait: *haec ſola vox ſupereminentem maieſtatem ſacrificii Chriſtiani indicat*: nempe, quia eſt corpus & ſanguis C. *Ianus ὁ μακαρίτης*, diſputans de eadem re aduerſus *Renaldotium*, p. 34. ait, *magis alienum ab hoc* (quod nos volumus intelligi) *ſacrificio videri poterat epitheton hoc. Sed φοβερὸν hoc loco idem haud dubie eſt, ac venerabile, ſ. cum reverentia peragendum, quo ſenſu in eadem Liturgia Gregorii p. 93. de toto miniſterio ſ. cultu diuino dicitur.* τὸ γὰρ διακονεῖν σοι μέγα καὶ φοβερόν ἐςι. De poſteriori forte quis dubitet, quando & *Chryſoſtomus* de Sacerdotio III, 5. 7. e conſuetudine loquendi Graeca intelligit τὸ φοβερὸν τῆς διακονίας: prius veriſſimum eſt. Sed vellem grammatica ratione docuiſſet: ne vt ipſe ſimpliciter adfirmavit, alii idem ſimpliciter negent: praeſertim cum ipſe intellexerit, in hoc verbo haerere etiam noſtros poſſe, aeſtimantes id verbum conſuetudine loquendi latina, & comparantes cum voce vernacula, vt fit ſaepe etiam a Theologis, in primis concionatoribus, in hoc ipſo verbo, vt ſaepe audiui.

Eſt

Digitized by Google

Eſt autem in hoc verbo merus hebraiſmus, ductus e Pſalmo ſecundo, & frequentatus *D. Paullo* in epiſtolis: vnde per interpretes hebraiſmi imperitos venit etiam in latinos libros. Colere nos Filium Dei iubet *Davides* בירּאה, & laetari ברעדה: quod *Paullus*, de ſervorum miniſterio, itemque de ſuo inter Chriſtianos, graece exprimit *μετὰ φόβȣ καὶ τρόμȣ*, vel *ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ*: quod eſt *modeſte, cum reuerentia*, vt docent *Amama* in Antibarb. Bibl. p. 446. *Camero* Myrothec ad Phil. II, 2. & *Grotius* ad Ebr. XII, 28. & alii. Atque ſic etiam intelligendus in hoc verbo *Chryſoſtomus* de Sacerdotio VI, p. 306. *ὅταν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον καλῇ, καὶ τὴν φρικωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν*, &c. *πόσην αὐτὸν* (ſacerdotem) *ἀπαιτήσομεν καθαρότητα, καὶ πόσην εὐλάβειαν.* Non bene *Bengelius, pleniſſimum horroris*, vt III, 4. p. 100. vbi tamen ſynonymum *φοβερὸν* bene *venerandum*. Sed alia loca videamus a *Muratorio* propoſita, quae quidem aliquid ſcrupuli iniicere alicui poſſint.

E Liturgia *S. Baſilii* Graeco Arabica (ap. *Renald*. T. I. p. 89.) affertur (p. 205.) hoc ſacerdotis poſt communionem orantis: *digni facti miniſtrandi altari ſancto tuo, qui tibi obtulimus incruentum ſacrificium* (hæc duo verbao miſit *Muratorius*) *immaculatum corpus & pretioſum ſanguinem magni Dei & Saluatoris noſtri J. C.* Quae verba ſunt ſane ſpecioſa pro *Muratorii* cauſſa. Sed primo animaduertendum, eas non ad ſacerdo-

cerdotem proprie pertinere, sed communi τῶν κεκοινωνηκότων nomine fieri: nec impedit verbum λειτȣργεῖν, quod etiam de κοινωνȣ̃σι dicitur. Nam λειτȣργȣ̃ντες iidem dicuntur καταξιωθέντες τῆς μεταλήψεως τῶν μυστηρίων. Quae obseruatio statim tollit vim huius loci in ista caussa, quae defendit. sacerdotem (non κεκοινωνηκότας) sacrificium facere immolando corpore & sanguine Iesu Christi. Formula deinde *obtulimus tibi incruentum sacrificium, immaculatum C. & S.* hanc vim habet: obtulimus tibi panem. vinum, cum laudibus & precibus, quibus sumendis accepimus corpus & S. C. beneficio tuo. Simillima est haec forma verborum alteri, cum sacerdotes dicuntur *consecrare corpus & S. C.* pro consecrare panem & vinum, quibus sumendis deinde accipiatur corpus & sanguis Iesu Christi, in Liturgia *S. Gregorii* Alexandrina ap. *Renaldotium* T. I. p. 94. *dignum me fac*, inquit sacerdos. *adstandi sanctae huic mensae & consecrandi immaculatum corpus tuum, pretiosumque sanguinem tuum.* In Graeco est ἱερȣργῆσαι, quod est verbum sacrificantium, & miror a *Renaldotio* non versum esse *sacrificandi*, quod rectum foret. Verum id quid sit, statim ipse sacerdos docet: *Dignum me fac, vt tibi offerantur dona ista a me peccatore.* Dona autem ista sunt panis & vinum, a Christianis allatum. In Liturgia Iacobitarum Syrorum, dum lauat manus sacerdos, orat Deum, vt pure tractet sacramenta, &

& *offerat ei sacrificium viuum, simile sacrificio eius glorioso.* Sacrificium viuum, ex loco Paullino satis constat, esse λογικὴν λατρείαν, de qua supra vidimus. Id vult esse *simile* sacrificio, quod Christus ipse obtulit, non *idem*, vt placet Romanis Quae autem ista est similitudo? ipse sacerdos docet: *quod placeat diuinitati tuae.* Atque hae non sunt imaginationes & arbitraria verborum & sensus supplementa, quae nobis hic obiicit *Muratorius*, sed interpretationes e sacris literis, & contextu', consuetudine veterum loquendi, secundum leges veras interpretandi, ductae: contra quae non satis est declamare: demonstratione exacta ad interpretandi leges opus est. Ex eadem Liturgia (ap. *Renald.* T. II. p. 22) proponitur particula orationis, quae recitatur, cum margarita, h. e. particula panis consecrati, mittitur in calicem: *Pater veritatis, ecce Filius tuus, hostia tibi placita - - hoc sacrificium e manibus meis, vt mihi placatus sis* &c. Haec si quis legat, haereat fortasse. Sed qui totam orationem perspiciat, statim expediatur. Et est hoc vel artificium impostorum, vel inscitia semidoctorum, decerpere tales particulas, quae extra contextum speciem accipiant. Etenim hic non intelligi verum & proprium sacrificium, quod sacerdos immolet pro omnium peccatis, clarum est primum ex eo, quod id sibi vult prodesse, sumenti videlicet, vel *deprecanti:* dein-

deinde, quia de ſanguine ſic loquitur: *Ecce ſanguis effuſus ſuper Golgotham ab iniquis, qui interpellat pro me. Suſcipe deprecationem meam propter eum:* hoc eſt illud: *ſuſcipe hoc ſacrificium* &c. Atque ad hunc modum cetera Liturgiarum loca intelligenda ſunt, cum poſt conſecrationem ſimiles formulae verborum reperiuntur, quibus ſacrificium refertur clare ad corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti, neque aliquid eſt eiusmodi, quod ad dona fidelium referre iubeat, quae qualia ſint, ſupra demonſtratum eſt. Affert *Muratorius* e Coptica Liturgia locum, in quo ad fractionem Diaconus alta voce dicit: *Benedic Domine iterum per oblationem hanc ſanctam & ſacrificium propitiatorium, quod Deo Patri oblatum, ſanctificatum completum & perfectum eſt per illapſum Spiritus S.* Hic clarum eſt, intelligenda eſſe dona Chriſtianorum Euchariſtiae deſtinata, quia verba vltima non niſi impie ad Chriſtum referri poſſunt. Itaque male hic locus a *Muratorio* argumenti cauſſa propoſitus eſt. Sequitur alter Diaconi, ante communionem dicentis: *Virtutes coelorum ſtant nobiscum in medio ſanctuarii, & miniſterium exhibent corpori filii Dei, qui immolatus eſt coram nobis.* Hic clare immolandi verbum refertur ad corpus Chriſti, ſicut in quibusdam aliis *Muratorio* commemoratis verbum offerendi aut ſacrificii: quibus locis quantumuis, poſt *Renaldotium* (T II. p. 345.) tribuat, iactans etiam ſe, & nos (nouatores)

uatores) prouocans, vt *contorqueamus hic, si possimus*: tamen eorum locorum nullus alius sensus est, nisi, vt corpus & sanguis Christi sacrificium vocari dicamus, quia olim in cruce hostiam semet obtulit Deo pro peccatis, eiusque rei *memoria* de praecepto Christi, non iteratio, celebratur in S. Coena, per quam etiam fructus illius in aeternum valituri sacrificii capimus, per remissionem peccatorum. Quod si quis nolet concedere, eum rogabo, vt me doceat, quomodo intelligere me velit verba, quae e Missa *S. Basilii* afferuntur (p. 204.) sacerdotis in Sabbato ante Pascha post consecrata dona: *Rex regnantium & dominus dominantium progreditur, vt MACTETVR & detur in cibum fidelibus.* An Christus etiam in S. Coena a sacerdote crucifigitur & interficitur, atque ita proprie & vere, vt hostia, mactatur? Ceterum parum diligenter fecit *Muratorius*, qui testimoniis his Liturgicis, sine delectu & ordine positis, admiscuit etiam, quae potius ad veram corporis & sanguinis Christi praesentiam asserendam, quam veritatem sacrificii Romani in Eucharistia confirmandam pertinent. Et sunt alia, quae reprehendi in hac disputatione possint: velut cum (p 204. med.) vituperat Protestantes, qui Iudaeis vera sacrificia concedant, & tamen hoc Eucharisticum improprium sacrificium esse pugnent: quo nihil ineptius dictum vidi. Nouum foedus habet & ipsum sane sacrifici-

um verum & proprium, Iesum Christum, sed id sacrificium, si credere potestis *Paullo*, nec eo vobis potior est, Romani, scholae vestrae auctoritas, semel factum perpetuam vim habet, hoc ipso nomine praestantius Iudaicis, vt *Paullus* demonstrat. Eius autem ἀνάμνησιν celebramus in S. Coena: quod cum facimus, etiam in communionem istius victimae sanctae admittimur, edendo, bibendo de ea, & omnia per eam parta bona consequendo. Quid vultis amplius? Non his contentis nobis esse conuenit?

Illud autem mihi concedent omnes, nihil eorum me in hac disputatione fecisse, quorum reos agit alios *Muratorius*. Non de qualitatibus & ritibus veterum sacrificiorum & victimarum differui, vt per ea eluderem vim testimoniorum: quas quiuis bona cum pace mea, cavillationes vocet Neque ad suspiciones confugi, de interpolationibus & supplementis Liturgiarum, earumue antiquitate & αὐθεντίᾳ: omnia pro antiquis, genuinis, puris, vti voluit, probaui. Ex ipsis Liturgiis autem, & consuetudine loquendi, vel e sacris libris ducta, vel paullatim in Ecclesiam inuecta, & ex ipsis Liturgiis, cognoscenda, comparatione locorum similium, secundum veras interpretandi leges, omnem disputationem repetii. In quibus, & in quo genere, si quis me conuincere aberrationis potest, eum libenter audiam. Restat, vt de locis

locis Doctorum veteris Ecclesiae pauca addamus.

Primum autem grauem dicam ignorantiae Dialecticae impingit *Buddeo*, *Pfaffio*, & aliis, magnus, vt Grammaticus & interpres, ita Dialecticus, qui, quod scriptores Ecclesiastici trium primorum seculorum sacrificium Eucharisticum non commemorant, eum modum loquendi, a simplicitate doctrinae antiquae abhorrentem, quarto demum seculo vsurpari coeptum, opinioni nouae locum fecisse existiment. *Si nemo nec Apostolorum nec ceterorum per tria secula Doctorum hoc sacrificium commemorauit: an negauit ex iis quisquam?* Ita callide interrogat. *Eratne eis lex imposita, vt, cum Eucharistiam memorabant, etiam sacrificii mentionem facerent?* Ad quae facile responderi potest. Viri illi docti non ignorabant, silentii quae vis esset in monimentis scriptorum. Non omne sane silentium est eiusmodi, vt propter id solum aliquid pro falso repudiemus. At si silentium non est vnius, aut paucorum, sed omnium, inque re, de qua tam saepe, tam clare loquuntur, cuius totam naturam & rationem ex instituto explicant, quae est eiusmodi, vt eam nullo modo tacere debuerint: ne tum quidem silentium illud valebit? De primo mox videbimus: alterum ne ipse quidem negauerit *Muratorius*: tertium autem quomodo dubitari potest ab eo, qui sacrificio Eucharistico tantum tribuit? Hanc tantam rem omnes tacere?

cere? nec cuiquam verbum de ea excidere? cum posteriores tam frequenter eius mentionem vsurpent. Non vero simile est. Quod si probare velimus rationem Muratorianam, vt dogma alicuius momenti & a θεοπνεύςοις & a ceteris trium saeculorum Ecclesiasticis scriptoribus perpetuo silentio premi, & per traditionem conseruari possit: omnia obtrudi nobis poterunt, quae posterioribus in mentem venerint quamuis absurda, velut per traditionem quandam ad ipsos inde a Christo propagata. Atque illa traditio *Irenaei*, per quam dogmata quaedam non scripta ad posteros peruenisse vult *Muratorius*, a TE, VIR VENERANDE, ita confecta & abiecta est in praeclara aduersus *Massuetum* disputatione, vt pudere debeat omnes, eius vltra mentionem iniicere, praesertim talem virum, qui in antiquis monumentis, graecis & latinis bene versatus videri voluit, vnde discere potuit ac debuit, παραδιδόναι & tradere, cum de dogmatis dicitur, semper vel disciplinam viui, vel libros mortui significare, cum autem de praeteritis rebus, inprimis memoria nostra maioribus, sermo sit, semper de monimentis literarum intelligi, nunquam de fama & sermone hominum. Itaque cum historici aliquid tradi, vel traditum esse dicunt, id semper de aliorum historicorum libris accipi debet: quando etiam *fama* ipsa de rebus antiquioribus sic dici solet apud *Liuium* & alios:

nec

nec id ignorat quisquam, ab idoneo magiſtro literis graecis & latinis eruditus

Enimvero non opus erat *Muratorio, illegitimas & abominabiles leges logicas* obiicere iis, qui iſta ratiocinatione vſi ſunt: ſatis erat, recte demonſtrare, falſum eſſe, quod ſumtum eſſet de iſto trium ſeculorum ſilentio. Ea demonſtratio quam male proceſſerit viro, facile doceri poteſt. Sed huic demonſtrationi aditum parat per obſeruationem mirabilem, qua bonus *Paullus* perſpicui erroris coarguitur. Chriſtum, ait, ſacerdotem eſſe ſimilem Melchiſedeco, auctore *Davide*: ſacerdotem autem eſſe, qui ſacrificia adminiſtret: Iam Chriſtum vtique ſacerdotem & hoſtiam fuiſſe in cruce. Haec bene. Quid amplius? Sed ibi *ſacrificium non peregiſſe*, vti ſacerdotem Melchiſedeco ſimilem deceret: itaque id facere in S. Coena: ibi & *ſacerdotium & ſacrificium exercere*. in conſecratione panis & vini, & eorum oblatione: ibi *alterum eius ſacrificium* intelligendum eſſe. Et hanc obſeruationem in primis teneri vult. Haec ſi vera ſunt, profecto *Paullus* errauit, qui Chriſtum non, vt ceteros ſacerdotes, neceſſe habere, ait, ſacrificare pro peccatis hominum ſaepe ac quotidie, *ſed id feciſſe ſemel, cum ſemet ipſe immolaret* (Ebr. VII, 27.) Atque etiam ipſa Eccleſia Romana conuincitur erroris, quae Chriſtum in S. Coena immolari dicit a ſacrificulo: eoque putaui pertinere loca e Liturgiis a *Murato*

 rio

rio allata. Nunc audio, non ſacrificuli eſſe hoc, ſed Chriſti ipſius Sed hoc Theologi Romani viderint. Tota igitur obſeruatio eſt commentitia & falſa, vt leniter dicam, vel hoc nomine, quod S. Euchariſtia anteceſſit mortem Chriſti: vnde planum fit, non peractum ibi ſacrificium in cruce coeptum. De hinc ſequitur locus *Malachiae* I, 10. comparatus cum locis *Iuſtini* duobus e Dialogo cum Tryphone, iam ſaepe a Romanis Theologis in hac controuerſia allatus fruſtra: vt taedeat aliquid reponere, cum ipſe nil reſponderit iis, quae contra dicta ſunt a multis, in primisque praeclare a *Pfaffio* V. C. in eruditiſſimis ad *Irenaei* Anecdota notis p. m 684 *Malachiae* quidem מנחה טהרה καθαρὰν θυσίαν tropice accipiendam eſſe, puer intelligat ex adiuncto ſolo. Non victimas enim modo puras per totum orbem terarrum faciendas praedicit, ſed etiam מקטר θυμίαμα: & *Tertullianus* adv. Iud. (p. 211 ed. *Rigalt.*) ſacrificia *Malachiae* diſerte interpretatur de laude diuina, & corde contribulato: itemque apud *Iuſtinum*, & *Irenaeum*, nam & hunc addit *Muratorius*, non modo προσφοραὶ fieri in S. Coena dicuntur, ſed etiam a *Chriſtianis*, noui Teſtamenti ſacerdotibus ac Pontificibus, & quidem e *creaturis diuinis*, h. e. pane & vino, non a Chriſto, aut ſacrificulo Clerico, nec de corpore & ſanguine Chriſti. Sed de his non erat ſermo ac diſputatio. Itaque illa lo-

ca

ca ſunt aliena omnia: nec minus cetera. *Tertullianus* Chriſtum vocat *nouorum ſacrificiorum ſacerdotem*, adv. Iudaeos l. c. Bene: ſed *ſpiritualium, cordis contribulati,* vt dixi, *precum & laudum divinarum:* nam de his ibi ſermo. Indignatione ſubinde opprimor, VIR VENERANDE, in talibus locis, quae nimis clare ſunt aliena, qui alias facile diſſenſum fero & imbecillitatem ingenii humani non ignoro. Profecto aut puer ſit ſtultiſſimus, aut impudentiſſimus, qui in hoc loco ſacrificium S. Coenae e mente Romanae Eccleſiae reperiat, & ineſſe aliis perſuadere conetur, aut aliud dicat, aliud corde premat. Sed fortaſſe & *Muratorius* & alii gregales eius in legendis ſcriptis veteris Eccleſiae ita adficiuntur, vt ille apud *Horatium* Athenis felix homo, qui cum in portum, veniſſet, omnes, quae ibi eſſent, naues, & in iis merces, ſuas putabat, & mirifice laetabatur tantis diuitiis ſuis. *Sacrificiorum orationes* commemorantur ab eodem (de oratione p. 155) *Rigaltius* praeclarus *Tertulliani* interpres, intelligi admonet preces. Veriſſime. Et ſi quis quid ibi aliud videt, cum male videre certum eſt. At a *Muratorio* eo nomine male accipitur. Quo argumento? quia *Tertullianus* diſerte ſacrificia ab orationibus diſtinguit. Quomodo? *Sacrificiorum orationes* dicit, non *orationes*. Proh! hominum fidem. Si hoc non eſt nugari in re ſeria, quid eſt aliud? O quicunque iuuentutem docetis interpretari, huic homini

 vos

vos in disciplinam committite, ab hoc discite interpretari. Diebus stationum quidam negabant *interueniendum orationibus sacrificiorum*, ne statio solueretur, quod fieret accepto corpore Domini. Quae sunt istae orationes sacrificiorum? nempe Eucharisticae oblationes, & cum iis coniunctae laudes diuinae & preces; quibus qui aderant, etiam Eucharistiae participes fiebant. Sed omnino, quae sacrificia Christianorum statuat *Tertullianus*, docet *Pfaffius* V. C. de Obl. Euch. §. 38. Post longam deinde & inutilem de altaribus disputationem, e quibus & ipsis argumentum rei propositae exprimitur, affertur locus *Origenis* e. IV. homilia in Leuiticum: *Sacerdos qui diuinis adsistit altaribus, aliis indumentis vtitur, cum est in sacrificiorum ministerio.* Qui locus nullum euidens argumentum habet. Nam sacrificiorum nomine possunt etiam intelligi preces, laudes diuinae, oblationes panis & vini, quae sacrificia vocari a veteribus qui neget, nihil sciat necesse est, & est supra demonstratum. Nec locus alter, e libris contra Celsum, illi aliquid roboris addiderit, in quo Christus, vt summus Pontifex, *preces, & sacrificia nostra Deo sistere* dicitur, i. e. commendare, vimque iis addere; quod profecto alienum sit, intelligere de ipso, & de hostia corporis eius, a sacerdote immolata: quae, si literis sacris fides est apud Romanos, non indiget aliqua commendatione & deprecatione. Enimuero eae preces

preces & victimae sunt Christianorum omnium, non sacrificulorum modo, vt contextus plane declarat: quae profecto indigent commendatione ad dextram Dei sedentis Seruatoris nostri.

Hactenus nihil in scriptoribus trium priorum seculorum repertum, quod antiquitatem Romanae opinionis firmet; & restat vnus, qui ad testimonium dicendum producitur, *Cyprianus*, cuius verba sunt speciosiora. Sed hunc quoque nihil statuisse diuersum a superioribus, inprimisque *Tertulliano*, vel illud arguit, quod hunc magistrum suum vocat, cuius disciplinam diligenter sequatur. Itaque si quid amplius dicere videatur, quam in illius libris de sacrificiis Christianorum traditur, id, pro ingenio hominis Africani, dictum durius, sed lenius & e *Tertulliani* disciplina explicandum videtur. Et primus quidem locus a *Muratorio* propositus est ex Epistola LXIII. ad *Caecilium*, in qua primum, *Christus Deo Patri sacrificium obtulisse*, dicitur, *idem quod Melchisedecus, i. e. panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem:* deinde, *idem fieri in sui commemorationem, praecepisse*: denique, *sacerdotem vice Christi vere fungi, qui Christum imitetur, & sacrificium verum & plenum in Ecclesia offerre Deo Patri.* Huic autem loco similia sunt cetera, in quibus *Dominica sacrificia* commemorantur, & *sacrificium Christi* (sermo autem est de S. Coena) & *Dominicae hostiae* (in S. Coena) *veritas*, & *sacrificium pro*

H 5 *Dor-*

dormitione. In his vnum illud reſponſione indiget, quo *Chriſtum* in Euchariſtia *Deo Patri ſacrificium obtuliſſe* dicit. Cetera, quae ſacrificium ad ſacerdotes referunt, expediet *Auguſtinus*, quem interpretem nemo Romanus repudiet. Eius ſunt in Libro X. de Ciuit. D. & c. Fauſt. XX, 2. haec verba: *Quod ab omnibus appellatur ſacrificium, ſignum eſt veri ſacrificii.* Ita profecto ſe res habet. Quia Euchariſtia habet ἀνάμνησιν Chriſti mortui, & ſacrificii eius in cruce peracti, propter ea paullatim coepta eſt tota Euchariſtia ſacrificium dici: eius initium factum arbitror in Eccleſia Africana, fortaſſe per ipſum *Cyprianum.* Nam Africani, id quod nemo neſcire poteſt, qui vel *Tertullianum*, vel *Cyprianum*, vel *Arnobium*, deguſtauit leuiter, tropos duros amant & allegorias, hyperbolas etiam, & inſolentes loquendi modos: quos ſi nos, frigidiori ſub coelo nati, noſtra loquendi conſuetudine aeſtimare vellemus, quid non interdum inde eruere poſſemus. Sed forte omnino eloquentiae turgidiori, quae iſta aetate, in Africa quidem maxime, ſed etiam in Graecia valuit, ea res tribui poteſt. Conſideret quis hunc locum *Chryſoſtomi* in Opere diſertiſſimo de Sacerdotio, III, 4. ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν κύριον τεθυμένον, καὶ κείμενον, καὶ τὸν ἱερέα ἐφεστῶτα τῷ θύματι, καὶ ἐπευχόμενον, καὶ πάντας ἐκείνῳ τῷ τιμίῳ αἵματι φοινισσομένους &c. An haec proprie omnia intelligi volumus? ſi κύριος τεθυμένος,

καὶ

καὶ κείμενος & θῦμα ita accipi debet, vt volunt Romani: age etiam τὸ ἴδης & Φοινίσσεσθαι αἵματι, proprie accipiant. At si haec improprie dicta fateantur, illa quoque ita intelligenda concedant necesse est. Oratori hic loquebatur, vt saepe in isto libro, *Chrysostomus*. Quod si vero quis desiderat verum viri sensum cognoscere, ipsum audiat in sermone XVII. ad Epistolam *Pauli* ad Ebr. interpretantem perspicue, non oratorie differentem (p. 1872. ed. Sylb.) ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐκεῖνός ἐςιν, ὁ τὴν θυσίαν τὴν καθαίρεσαν ἡμᾶς προσενεγκών. ΕΚΕΙΝΗΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝ ΚΑΙ ΝΥΝ, τὴν τότε προσενεχθεῖσαν. τὴν ἀνάλωτον. τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ τότε γενομένου. τοῦτο γὰρ ποιεῖτε, φησὶν, εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν. ΟΥΚ ΑΛΛΗΝ ΘΥΣΙΑΝ, καθάπερ ὁ ἀρχιερεὺς, ΑΛΛΑ ΤΗΝ ΑΥΤΗΝ ΠΟΙΟΥΜΕΝ, μᾶλλον δὲ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ἐργατόμεθα ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ. Ad hanc igitur normam verba Doctorum veteris Ecclesiae de sacrificio corporis & sanguinis Christi in S. Coena interpretabimur, si bonorum interpretum munere fungi velimus.

Sed de primis istis verbis videamus, quibus, *Christum* in Eucharistia *Deo Patri sacrificium obtulisse*, dicit *Cyprianus*. In eo autem sacrificium Christi non proprie dici, sic clarum fieri arbitror. *Cyprianus* non ignorabat, victimam viuam non immolari proprie, nisi caesa sit. Itaque nullo modo credere poterat, Christum a se proprie immolatum in Euchari-

chariſtia, cum adhuc viueret, ſed potius exiſtimabat, Euchariſtiam a Chriſto celebratam fuiſſe figuram veri ſacrificii mox futuri. Hoc eſt corpus meum inquit Chriſtus, quod pro vobis, ſalute veſtra, mox interficietur, i. e. immolabitur. Vt noſtram Euchariſtiam *ἀνάμνησιν τῆς θυσίας γεγενημένης* cum *Chryſoſtomo* ſtatuebat, ſic primam illam Chriſti, *πρόγνωσιν* & *προδήλωσιν γενησομένης*. Iniuriam faciunt ſancto & erudito viro, qui eum aliter iudicaſſe, hoc eſt, nec ſacrificii veri naturam tenuiſſe, nec verba Chriſti intellexiſſe contendunt. Quo ergo ſenſu dixit, *Chriſtum ſacrificium Deo Patri obtuliſſe?* Volebat conuincere erroris grauis Aquarios, qui, vino e S Coena ſublato, aquam vſurpabant. Vtebatur ſolenni illa Melchiſedeci comparatione cum Chriſto, & oſtendere inſtituebat, eum Chriſti figuram etiam in hoc fuiſſe, quod panem & vinum *obtulerit*, (ſic diſerte dicit §. 2 extr.) et hinc colligi exiſtimabat, vinum in S. Coena eſſe debere, cuius imago ſacrificium Melchiſedeci fuerit. Non dicam erraſſe *Cyprianum*, qui panem & vinum Regis interpretatus ſit de ſacrificio, & הוציא *extulit*, ſc. ex vrbe ſua, Abrahamo & militibus, commutarit in *obtulit*, ſc. Deo. Illud dico, ſacrificium Chriſti Euchariſtiam vocaſſe, e conſuetudine oblationum panis & vini in S. Coena, ob quas tota Euchariſtia ſacrificium appellata, neque ei in mentem veniſſe, corpus Chriſti

Chrifti proprie immolatum a Chrifto, aut immolari a facerdotibus Clarum igitur eft, *Muratorium* e trium primorum feculorum libris nullum idoneum teftimonium protuliffe, quo fententia Romana de facrificio Euchariftico confirmaretur. E fequentibus feculis nil proferre lubuit *Muratorio*, quorum fcriptores & faepius & craffius de illo facrificio locuti funt, & magis apte ad Romanae Ecclefiae fententiam, vt fatentur noftri quoque eruditi Theologi. Sed omnia illa dicta e *Chryfoftomi* formula, ante propofita, intelligi debent, neque de iis quiquam dicere opus eft.

Abfoluta eft de facrificio difputatio: fed ad duo praeterea aliquid refpondendum, quæ in Muratoriana difputatione dicta funt Impios vocat maiores noftros, per occafionem Cypriani loci, qui aquam e S. Coena profcripferint: negatque ferendam temeritatem noftram, qui aut ignorantiae aut praeuaricationis accufemus primae Ecclefiae Patres, qui Dominicam hanc & Apoftolicam traditionem vocent, vt aqua vino admifceatur. Maledicus eft, qui nobis affingit iniurias iftas in viros fanctos. Nemo eruditus noftrae formulae Theologus neget, veterrimam hanc confuetudinem fuiffe, quae apud *Iuftinum* memoretur: nec *Lutherus* dubitauit. Immo diu haefit dubius, vtrum aquae vfum relinqueret in Euchariftia, an tolleret. Ad extremum vini verbo ftare, & merum vinum

num adhibere decreuit. Non hoc nomine impietatis accusandi sumus: nec ego exprobrem Romanis aquae vsum. Immo credo, Christum aquam admixtam vino dedisse Apostolis, & Apostolos idem fecisse, cum omni vetere Ecclesia: idque crederem, si nullum eius rei vestigium in libris Christianorum scriptorum superesset, sola hac verissima inductus caussa, quod nemo fere olim in Asia, aut Graecia, aut Africa, aut Italia, vinum bibit merum, sed semper aqua mixtum, & quidem ita, vt fere plus aquae esset, quam vini. *Ου φέρει τὰ τρία*, Graecum est de vino non satis bono aut generoso dictum, h. e. cuius vni sextario non terni sextarii aquae admisceri possent, salua saporis suauitate. In temperantis hominis putabatur, merum bibere: quod est a Christo & Apostolis alienissimum. In vini ergo verbo veteres semper aquam admistam intelligunt. Sed tamen recte fecisse *Lutherum* in aquae vsu tollendo existimo: propterea, quod aqua in vino Eucharistico non aliam ob caussam fuit, quam quod mos esset, vinum non aliter bibere, quod apud nos secus est, qui vinum sine aqua bibimus sine turpitudinis nota: neque vllo modo dubitari potest, quin, si his in terris Christus vixisset, & Eucharistiam instituisset, merum daturus fuerit. Itaque mihi semper ridiculus visus est *Wagstaffii, Bretti*, aliorumque Britannorum conatus, aquae vsum in Eucharistia reuocare tentantium, quem male abolitum ab verita-

tis

tis Euangelicae inſtauratoribus putabant, miratusque ſum, eos non & hoc poſtulaſſe, vt accumbentes acciperemus corpus Dominicum: inprimis cum etiam frangi velint panem in Euchariſtia *Caluini* ſectatores: quia a Chriſto fractus eſt: quaſi neſciremus, id non factum alicuius rei ſignificandae cauſſa, ſed quia cultris in coenis non vtebantur, vt nunc, Orientis populi.

In principio huius diſputationis de ſacrificio Euchariſtico, mirifice ſe iactat *Muratorius* in eo, quod *I. E. Grabius*, vir antiquitatis Eccleſiaſticae peritiſſimus, agnouerit ſacrificii antiquitatem, minimeque probauerit, id e Proteſtantium Eccleſiis per *Lutheri* & *Caluini* errorem eſſe ſublatum, ſed reuocari voluerit, in notis ad *Irenaei* IV, 32. in quam partem multos claros in Britannia Theologos procliues fuiſſe ſatis conſtat, vt illo ipſo loco tradit *Grabius*. Sed non erat, quare tantopere gloriaretur hoc nomine *Muratorius*. Etenim longe aliud ſacrificium eſt, quod Britannis placet: illud videlicet, quod eſt in panis & vini oblatione, cum laudibus diuinis & ſupplicationibus, quod in Liturgiis latinis frequentatur: incruentum ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti, cuius haec vis ſit, vt Chriſtus a ſacerdote immoletur, nec agnoſcunt, vt opinor, nec probant: quod, cum multis aliis rebus, diſcere potuiſſet ex eo, contra quem diſputat, Ven. *Pfaffii* libro, ſi eum legiſſet:

legiſſet. Quamquam ne hac lectione quidem opus erat. Clarum enim eſt, nullum aliud a *Grabio* ſacrificium intelligi, quam de quo *Irenaeus* dicat, quod quale ſit, h. e. quam diſcrepans ab eo, quod defendit *Muratorius*, ante demonſtratum eſt.

IV. *Adorationem Euchariſtiae Liturgiarum & Patrum Eccl. auctoritate non firmari.*

Tam manifeſta eſt nouitas Adorationis Euchariſticae in Eccleſia Romana, vt praeclare eſt a TE, VIR VENERANDE, demonſtratum, ab inſtituta panis & calicis poſt conſecrationis formulam eleuatione, cuius nouitatem agnoſcit ipſe *Muratorius*, agnoſcique ab omnibus eruditis Catholicis p. 227. adſirmat, invectoque transſubſtantiationis commento orta, vt mirum videri poſſit, *Muratorium* eius antiquitatem defendere tentaſſe. Sed quid ille non tentauerit, qui, vt ante multis exemplis vidimus, mira felicitate an impudentia, quicquid vellet, vbique reperire potuit. Vſus autem eſt in aditu demonſtrationis cauta aliqua & callida praemunitione. *Vt etiam puſillis ſatis fiat* p. 228. med (quos puſillos vocet, & quomodo, non ſatis latine ſcio, ut aſſequi poſſim) *animadverti vult*, quidnam? haud dubie aliquid eiusmodi, quo perſpicua res fiat, e quo, tanquam e principio, tota demonſtratio ducatur? Quid ergo?

ergo? *mirum esse, qui ab hominibus non incruditis ob adorationem C. & S. Domini in Missa ad eorum eleuationem lis moueatur.* Sane qui hoc animaduertat ac teneat, is facile capiet demonſtrationem ſubiectam, eiusque vim ſentiet. Iam proponitur res demonſtranda: Quamvis noua ſit eleuatio, tamen adorationem non eſſe nouam, ſed ſemper vſitatam fuiſſe. Adorationis autem nomine intelligi animi ſubmiſſi obſequium, quod Deo praeſtetur: quod vt ipſum ſufficiat Deum adoranti, tamen etiam geſtibus corporis declarari poſſe, vt genubus flectendis, procumbendo in genua, etiam ſola capitis inclinatione: eosque ſemper inter homines viguiſſe. Sed qui geſtus maxime ſit uſurpandus, Eccleſiam praeſcribere poſſe. Haec vere diſputantur. Sed quorſum? quid id ad propoſitam cauſſam? Nempe ut, quia adorationis verbum raro in Liturgiis occurrit, omnibus locis vti poſſit vbi inclinatum caput, aut genuum flexio commemoretur, quae loca ille omnia pro admirabili ſua interpretandi ſolertia, qua e quolibet eruere poteſt quidlibet ad adorationem eam, quae nunc valet in Eccleſia Romana, ultimae antiquitati adferendam conferet. Sed nihil proderit homini iſta philoſophandi calliditas, praeſertim cum ea iam uſu crebro patefacta & abiecta ſit. Et cum *Muratorio* viſum ſit, demonſtrationi Liturgicae praemittere talem philoſophiam; nobis quoque aliquid uniuerſe dicendum videtur.

Adorationem, & προσκύνησιν, & similis poteſtatis verba in Liturgiis & Eccleſiaſticorum ſcriptorum libris de Euchariſtia occurere, de eo nunquam dubitatio aut diſputatio fuit apud intelligentes. Itaque ſi quis nihil aliud, quam verba iſta in re Euchariſtica uſurpata olim, exemplis oſtendat, vt dudum *Bellarminus*, *Perronius* aliique fecere, operam perdit & famam doctrinae. Nam verba illa non neceſſario aut ſemper pertinent ad honorem eum, qui diuinae naturae debetur, ſed cuiuscunque honoris ac reuerentiae ſignificationem poſſunt habere, vt etiam pueri norunt. Atque etiam ſatis conſtat, orientales gentes procliuiores fuiſſe occidentalibus ad procumbendum in terram, etiam in humanis honoribus, eamque conſuetudinem nunc quoque in multis nationibus vigere. Itaque ipſo fatente *Boſſueto*, p. 234. callidiſſimo iſto Liturgiae Romanae defenſore, & *Muratorio*, adorationes factae in Euchariſtia ante conſecrationem, cum panis & vinum, & vaſa adferrentur. Nam quod hic inter *adorare* & *venerari* diſcrimen facit, id eſt ab antiqua Latinitate alienum, quae venerari libenter de Deorum honore uſurpat. Neque vero quisquam noſtrum intercedat, ſi in accipiendo pane & vino, h. e corpore & ſanguine Chriſti, quis adoret, ita ſcilicet, vt, cum preces ac ſupplicationes ſolennes facimus, h. e non propter panem in corpus conuerſum, aut neceſſario, (nam Chriſti quidem diſcipuli, cum e Chriſti ma-

oibus

nibus acceptum panem ederent, non adorarunt sed reuerentia in Deum & Iesum Christum Seruatorem, cuius corpus sumitur, idque etiam si, vt *Caluinus* voluit, corpus Christi verum non sumeretur, tamen recte fieret fierique potest in omni Dei cogitatione, sed, vt dixi, non necessario. Etenim si ob praesentem Deum & Christum procumbendum est necessario, semper in terra prostrati iacebimus, cum semper adsit, simusque in conspectu eius Nihil horum aut quaeritur, aut in dubitationem adducitur. Sed an adoratio ea, quae Deo propria est, quam solam Theologi in arte sua ac disputationibus intelligunt, fieri possit, ac debeat, vel in Eucharistia, cum nondum accipias, vt verbis sacrificuli, *hoc est corpus meum*, velut fulmine prosternare, tanquam ille panis nunc esset repente Deus adorandus, aut extra Eucharistiam cum panis, super quem ista verba pronunciata sunt, conspicitur uspiam, ea quaestio est, hoc disputatur inter Theologos: an talem adorationem vetus Ecclesia usurparit, probarit, hoc nunc disputandum erat, hoc quae indicarent clare, loca proferenda erant. Talia an sint Muratoriana, iam videbimus.

Atque initio quidem in Liturgiis suspiciones serit quasdam ex eo, quod nullum ex antiquis Sacramentariis habere nos dicit, in quo rubricae, seu ritus omnis legantur, in Missa olim usurpati: unde multum lucis ad dignoscendam antiquiorum adorationem in Eucharistia detractum sit. Vult enim homines suspicari, ad

orationem tamen factam, etsi in Liturgiis non clare commemoretur. Cui rei nos silentium *Iustini Martyris* opponimus, qui omnes ritus Eucharisticos narrat, etiam surgendi consuetudinem in precibus Eucharisticis, nec ullo modo taciturus erat adorationem, si tum usitata esset. Sed tamen satis perspicuum huius ritus vestigium superesse ait. Id impressum videt in vtroque *Ordine Romano*, post alios a *Mabillonio* edito, in quorum altero (*) *Pontifex vel Diaconus inclinato capite salutare sancta dicitur.* (in Mus. Ital. T II. p. 8. med.) *adorare* autem in altero (ibid. p. 43) unde sumsit ac repetiit *Amalarius* in Ecloga ad h. l. a *Baluzio* in Append Capitularium & *Mabillonio* l. c. editus. Enimuero quam non bene discernat rerum vestigia diuersarum plane demonstrabimus, & totum hoc Liturgicum argumentum dissoluemus. *Sancta* in vtroque loco esse Euchariftiam, quod sumit *Muratorius*, demonstranti *Mabillonio*, Commentar. in Ord. Rom. p. XXXVI. facile concesserim, h. e. panem εὐχαριστηθέντα, ut *Iustinus* vocat, sive consecratum antea, in superiori Eucharistia, nec consumtum in distributione, sed residuum: eaque res ipsa nobis in vltima huius disputationis parte plurimum aduersus *Muratorium* proderit. Nam & vsus loquendi Graecorum, vnde Latini duxere,

(*) *Primum* vocat *Muratorius* apud *Cassandrum, Hittorpium* & *Mabillonium.* Sed est primus modo apud hunc: apud illos est secundus, & primus contra, qui est apud *Mabillonium* secundus

xere, & loca, in quibus id verbum reperitur, satis euidenter rem arguunt. Sed adorandi verbum hic non habere eam vim, quam disputatio praesens desiderat, clarissimum est. Nam in loco altero, qui est huic par, in *Ordine Primo*, synonymum ei ponitur *salutare*: quod verbum esse quidem honoris habendi, sed non necessario diuini, permultis eiusdem ordinis locis patet. Nam & altaris latera salutant Diaconi (p. 8.) & Pontifex salutat altare, cum ad id ascendit ad accipiendas oblationes p. 11. extr.) quod insanus sit, qui de adoratione, quam Theologi dicunt, capiat, & *salutatur Pontifex*, *Ord. R.* III, p 54. 55. Itaque etiam in Cruce adorare & salutare permutantur (p. 23. & alibi) Tum honos habetur & reuerentia quaedam pani, qui ex superiori εὐχαριστίᾳ aliquid sanctitatis habere videtur. Omnia autem sancta quocunque modo, salutantur & adorantur inclinato capite. vt ex omnibus Ordinibus patet, ipse etiam Pontifex, vt statim docebimus. Nec prodest *Muratorio*, quod haec *Sancta* etiam vocantur corpus Domini (p. 26.) quod si ille vidisset, in capite ultimo, commemorare non neglexisset: retinent enim nominis honorem ex pristina consecratione. Atque etiam modus illius adorationis ita clare exprimitur, vt dubitare non liceat, salutationem fuisse, qualem tribuere etiam homines hominibus solent, velut nos sacerdoti, e cuius manu accipimus panem vinumque in S. Eucha-

riftia. *Pontifex inclinato capite adorat vel falutat Sancta.* Ipfe *Muratorius* pro documento adorationis per totum Canonis tempus durantis affert verba eiusdem *Ordinis primi* Mabilloniani, quibus Epifcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi *inclinati* dicuntur *permanere*, durante Canone, in Miffa Pontificali p. 48. Enim vero ifta capitis inclinatio in Liturgia eft nihil nifi honos, reuerentiam quamcunque demonftrans vt multis Ordinum locis patet. Nam, vt ante dixi, *Prior fcholae fe inclinat Pontifici;* (p. 9.) *Quartus fcholae dicit inclinato capite ad priorem fcholae, vel fecundum, fiue tertium: Domini iubete*: (p. 55.) *Pontifex veniens in tribunal Ecclefiae inclinat caput contra altare*, quo tempore nondum ibi funt Sancta? Et talia funt in Ordinum libellis permulta, quae pudorem incutere debent iis, qui ex locis ante prolatis cum *Muratorio* exfculpere adorationem propriam velint. Atque etiam hoc aveam fcire, quare folus Pontifex, vel Diaconus adoret, nufpiam in rituum Eucharifticorum, qui in his Ordinibus exponuntur, enumeratione populus? At hoc ipfum erat, quod quaerebatur, an adoratio talis religiofa fuerit confecrati panis & vini, qualis nunc in Euchariftia Romana ufurpatur, vt ad verba, hoc eft corpus meum, omnes procumberent. Cum porro in *Ord.* II. p 48. ubi, quid Pontifex & Presbyteri & Diaconi faciant per Canonem, diftincte traditur, nemo quisquam ad illa verba profterni dicitur; nifi

nisi quod, stante pontifice consecrante, ceteri Ecclesiastici ordinis homines omnes sunt inclinati inde, a principio precum oblationis.

At in Græcis Liturgiis, nominatim ea, quae *Chrysostomo* tribuitur, etiam populo προσκύνησις clare tribuitur, facta consecratione, ostensoque populo pane consecrato, firmante etiam *Anastasii Sinaitae* narratione in Orat. de Sancta Synaxi, (ap. *Canisium* T. I.) Sed & *Renaldotius*, qui tanta cura rem Liturgicam tractavit, & *Muratorius* parum diligenter illum locum considerarunt, nec cum uniuersa Liturgiae Orientalis ratione contulere: quod si fecissent, haud dubie intellexissent, τὸ προσκυνεῖν non pertinere proprie ad panem & vinum consecratum. Age igitur rationem προσκυνήσεως in Liturgia Orientali paucis exponamus. Vt omnis cultus diuinus, & priuatus, & vero etiam in primis publicus duabus rebus continetur, quarum prima & summa est in laudibus diuinis, & memoria beneficiorum diuinorum, in primis eorum, quae per Christum data sunt, cum gratiarum actionibus celebranda, altera in precibus & supplicationibus pro nobis & aliis: ita Liturgia Eucharistica, in quam apud veteres omnis prope cultus Dei publicus conclusus erat, haec duo habet. Iam in parte priori, quae est laeta & hilaris, stant Christiani erecto vultu, e Liturgiae Orientalis formula: in parte altera, quae debet habere submissionem animi, tristitiam e peccatorum &

indignitatis conſcientia προσκυνȣσι, inclinantque capita. Hoc iam teſtimoniis confirmabimus. In Liturgia *S. Baſilii* Græca p. 65. in principio oblationis (προσκομιδῆς) quae eſt in laudibus diuinis, Diaconus iubet Chriſtianos ſedentes ſurgere: οἱ καθήμενοι ἀναςῆτε: quod fit eodem loco in Liturgia *Gregorii* p. 100. Atque ita ſtant per totum conſecrationis Canonem, usque ad verba populi, σὲ ὑμνȣμεν, σὲ εὐλογȣμεν, in utraque Liturgia. Tum Diaconus (p. 68. 100.) proclamat: κλίνατε Θεῷ μετὰ φόβȣ: quod idem eſt cum τῷ προσκυνεῖν: ſicut ante *inclinare capita*, idem faciebat *Muratorius* cum verbo adorandi. Enimvero hic nondum e mente Orientalium adeſt corpus & ſanguis Chriſti. Quorſum igitur iubentur adorare? Quia incipiunt hic preces ſacerdotis, primo pro panis & vini ἁγιασμῷ, deinde pro κοινωνήσȣσι, & denique pro omnibus viuis & mortuis: καὶ δεόμεθα καὶ παρακαλȣμέν σε, pergit ſacerdos. Diaconus etiam poſtea iubet τὰς κεφαλὰς κλῖναι (p. 77.) & ſequitur deprecatio, item eodem modo (p 79. & 85. 105. 119.) Atque ita plane eſt in Liturgia *Chryſoſtomi*, Sacerdo , Diaconus προσκυνȣσιν, & ſimiliter totus Chriſtianorum coetus. Quare autem? ob deprecationis ſubmiſſionem: λέγοντες μυςικῶς τρὶς, ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι ἁμαρτωλῷ. Ergo Deum adorant, ſubmiſſe deprecantes peccatorum veniam. His autem dictis ſurgunt, & Diaconus non proclamat κλίνατε, cum vult

facere

facere ὕψωσιν ἁγίων sed προσχῶμεν *attendamus*. Et tamen ex his verbis efficere volunt miserabiles interpretes, hostiam consecratam eleuatamque adorari solitam fuisse in Ecclesia Graeca, solo verbo nixi, omnium aliarum rerum, quae in legitima interpretatione spectari debent, negligentissimi atque securi. Non igitur hoc dubitationis oppono, quod nolebat *Renaldotius* p. 266. quod antiquiores libri non habeant, quae in recentioribus reperiantur. Habeant per me omnes. Verba ipsa aliud sonare, quam quam isti volunt, doceo

Est autem simillima ratio eorum. quae e Liturgiis Syrorum & Coptorum proferuntur. *Renaldotius*, ceteris paullo diligentior in hac etiam parte, qui etiam reprehendit gregales suos, qui omnem inclinationem capitum aut γονυκλισίαν ad adorationem hostiæ referant, in utraque de hac re disputatione T I, p. 269. & T. II. p. 214. is igitur nullum in ipsis Liturgiis antiquis repertum locum proposuit, e quo adoratio intelligeretur: sed aliorum de ritibus scriptorum testimoniis usus est, de quibus statim videbimus. At multo oculatior fuit *Muratorius*. Nam e Liturgia Syrorum ea, quae *Gregorio* tribuitur, profert locum eum, vbi post consecrationem Diaconus clamat: *Ad orate Agnum Verbum &c.* & addit: nil referre vtrum statim ab consecratione i e. verbis hoc est corpus meum) adoratio fiat, vt a Romanis, an ante κοινωνίαν, vt apud Graecos: satis

I 5 esse,

eſſe, adorationem uſurpatam fuiſſe. Primum multum intereſt ad quaeſtionem eam, quam ſupra poſuimus: deinde quis neget, adorandum eſſe I. C. cuius corpus & ſanguis ſumitur? Immo omni tempore, eſt adorandus pia mente, nedum eo tempore, quo tam arcte nobiſcum coniungitur. Sed ipſe ſenſiſſe videtur imbecillitatem huius teſtimonii. Itaque ſe repente a Liturgiis transfert ad ſcriptorum Eccleſiaſticorum auxilia, quibus & ante, in hac ipſa diſputatione, vſus erat.

Sed horum ſcriptorum, qui & ab *Muratorio* & a *Renaldotio* teſtimonii cauſſa commemorantur, non eadem ratio eſt. Quidam ſunt antiquiores, ſed ita, vt inferiores tertio quartoque ſeculo ſint omnes, quidam valde recentes, e ſeculis multa iam barbarie & ſuperſtitione inquinatis, & mole caerimoniarum nouarum oppreſſis. Iam, qui ex his conſuetudinem antiquae & incorruptae Eccleſiae cognoſcere velit, is idem faciat, ac ſi e *Cerimoniali Conſtantini*, quod nuper in hac urbe editum eſt, diſcere velit ritus aulae Romanae, qui ſub *Auguſto* ac *Tiberio* fuere. Tales autem ſunt Renaldotiani omnes, & e Muratorianis, *Theodorus Studites*, *S. Maximus*, *Pſeudo Dionyſii* Scholiaſtes, *Lucas Junior*, homines, etiamſi planiſſime dicant, quod iubentur, nullo modo audiendi. Sed nec hi, nec locupletiores, *Ambroſius*, *Auguſtinus*, *Theodoretus*, *Cyrillus*, & *Renaldotio* & *Muratorio* pariter commemorati, dicunt, quod cauſ-

caussidicus volebat & sperabat. Adorari in S. Eucharistia Christum & corpus eius dicunt, siue, vt diserte *Cyrillus*, *a pronis, inclinatis adorationis in modum, summa cum reuerentia & veneratione*, vt *Hieronymus* ait, sumi. Nam vt, quemadmodum *Renaldotius* bene docet, γονυκλισία, inclinatio capitis & corporis, quae est adoratio visibilis & corporea, fit etiam *ad suscipiendam benedictionem sacerdotis*. (T. II p. 213. extr.) sic haec adoratio & veneratio pertinet ad suscipiendum ore corpus & sanguinem Christi, & benedictionem adeo diuinam. Atque *Chrysostomus*, cuius ipsius locus profertur ex sermonibus in Epistolam Paulli primam ad Corinthios (p. 537. 538.) nihil aliud postulat, nisi vt summa cum εὐλαβείᾳ ad corpus Christi edendum accedamus, ne temere vescentes iram Dei prouocemus. Quid hoc, quod nos quoque postulamus, commune habet cum illa Romana hostiae adoratione?

V. *Castigationes Disputationis de Ritibus Eucharisticis quibusdam. C. XX. XXI.*

Profligatae sunt maximae & grauissimae Disputationis nostrae adversus *Muratorium* partes. In quibus si nobis, vt speramus, res non infeliciter cessit: multo minus, in his veluti reliquiis, conatus noster irritus est futurus. Primum autem dicendum est de *Confessione Peccatorum*, quam Romani etiam Angelis & ceteris Coelitibus fieri volunt. Nam hanc quoque

quoque e Liturgiis tentat *Muratorius* aduerſus eos defendere, qui ſoli Deo eam confeſſionem deberi, & in vetere Eccleſia fieri ſolitam, contendunt. *Bingamus* in Orig Eccl. XV, 1. Gallicani Officii Confeſſionem vetuſtam attulerat. qua oſtenderet eam olim ad Deum ſolum pertinuiſſe. Noſter ad hoc nihil: ceterum ſe repente confert ad rubricas illas, quibus etiam in ſuperiori diſputatione vſus fuerat, eaeque cum deſiderentur in exemplaribus antiquis Liturgiarum, negat ſciri poſſe, quibus verbis in aliis Eccleſiis Confeſſio facta ſit. In quo mihi venit in mentem illud *Ciceronis* aduerſus *Gratium*, in defenſione *Archiae: Eſt ridiculum, ad ea, quae habemus, nihil dicere: quaerere, quae habere non poſſumus.* Habet diſertum antiquae Confeſſionis exemplum, quae ſoli Deo facta ſit: ad id nihil dicit: in aliis Eccleſiis quid factitatum ſit, ob rubricarum defectum negat ſciri. Quid deſideras, quae non ſunt, & non potius uteris oblatis? Non credibile eſt, ſi in Gallicana Eccleſia, quae eſt veterrima, ſoli Deo confeſſio facta eſt, in ceteris quoque eandem conſuetudinem fuiſſe? Quid dixiſſet *Muratorius*, ſi quis ad vnum illud e Liturgiis exemplum, quo Adorationem Euchariſticam firmare tentabat, nihil aliud reſpondiſſet, niſi hoc vnum: non poſſumus ob rubricarum defectum ſcire, quid in aliis Eccleſiis fieri ſueuerit? Mirabiles ſunt homines: vt quidque commodum eſt,

ita

ita dicunt. *Renaldotius* negat aequum esse, aduersarios Ecclesiae Romanae repudiare ritus eius Eucharisticos, nominatim adorationem hostiae, ob rubricarum in antiquioribus exemplaribus defectum: hic confessionem coelitibus in Eucharistia factam credibile putat, ob eundem defectum. Sed quid opus rubricis? *Satis est, nihil esse in ista Confessione, quod cum disciplina Ecclesiae Rom. non conueniat.* Quomodo? Quia est in illa disciplina locus de Sanctorum Inuocatione. Enimvero in hoc erroris gravis arguitur Ecclesia Romana. Arguatur vero: *Legitimis rationibus, & consensu Ecclesiae priscae niti, infra demonstrabimus.* De eo igitur videbimus illo in loco. Sed vide mihi lepidam & callidam diuisionem confessionis: sentit enim homo non obtusus, durum & absurdum esse, homines hominibus mortuis confiteri peccata: *Aliter Deo confitemur,* inquit, *aliter Sanctis: illi, vt parcat, his, vt pro nobis orent.* Quasi constet, confessionis nostrae scientiam ad Sanctos in coelo peruenire. Atque etiam profert formulam confessionis ex *Hittorpii & Morini* collectis ex qua fit confessio Deo Patri, Jesu C. & Spiritui Sancto, *coram S S. Angelis & coram omnibus Sanctis.* Miror hoc vnum exemplum prolatum esse, idque eiusmodi, cui facile reponi possit hoc: aliud esse coram Sanctis & Angelis confiteri, quod etiam *Paullus* fecit, aliud Angelis & Sanctis: cum & plura sint & magis speciosa,

in

in Libellis Poenitentialibus, veluti iis, qui *Morini* operi de Poenitentiae Sacramento subiecti, aut in *Canisii* Lectionibus (T. II. P. II.) editi sunt: in quibus etiam reperitur formula confitentis (ap. *Morin* p. 176.) *Deo & Sanctis suis*: item alia confitentis *coram Deo S. Christo & Sanctis:* ibid. a. p. 13. a Sed ne sic quidem aliquid profecisset *Muratorius*. Nam & antiquitas libellorum istorum in dubitationem vocatur a doctis hominibus, vt Morinianorum a *Basnagio* (in praef. ad *Halitgarii* libellum Poen. T. II. Lect. Canis. P II) & posterior aetas paullo aliter confessionem peccatorum dixit, quam antiqua: quae hebraicae consuetudinis tenax, pro deprecatione, veniae impetrandae caussa, dixit. Nam verbum הוֹרה vt gratiarum actionem significat in commemoratione beneficiorum, sic deprecationem veniae habet, cum peccatorum mentio adiuncta est. Ex quo Graeci dicunt προσδέξασθαι τὸν ἐξομολογούμενον, pro veniam dare deprecanti, vt in libello Poenitentiali *Ioannis Ieiunatoris*, si quidem auctor est, p. 77. apud eundem *Morinum*. Et de tali confessione quaeritur in hac disputatione: eaque est antiqua vis verbi, ea confessio ad vnum Deum pertinet. At posterior & recentior aetas dixit etiam confiteri peccata iis, quibus testibus & in quorum conspectu, vel praesentia, deprecatio fieret, vnde & *coram altari, & reliquiis Sanctorum* in libellis istis *confitentes*

indu-

inducuntur, non minus inepte, quam coram coelitibus.

Alter ritus, cuius defenſio ſuſcipitur, eſt vſus candelarum inter Euchariſtiam: quem etiam *Brunus*, propter *Hieronymi* auctoritatem, negantis clara luce in ſacris Chriſtianorum accendi lumina, inferiorem aetate *Hieronymi* putabat, niſi cum Euangelium legeretur, in quo omnis Orientis Eccleſias luminibus accenſis vſas, ad laetitiam ſignificandam, idem *Hieronymus* auctor eſt. Non eſt nobis conſilium, eam controuerſiam tractare copioſius. Neque enim nos vſum candelarum, vel in S. Euchariſtia, vel in ſacris publicis, per dies Dominicos & feſtos, repudiamus. Illud exiſtimamus non ſatis verum eſſe quod *Murato-rius* in hac diſputatione ait: *ſine luminibus profecto peracta non fuit poſtrema Saluatoris coena:* quamquam vulgo noſtris hominibus idem videtur, qui hanc pueris rationem reddere candelarum ardentium in Euchariſtia ſolent. Homines antiquorum coenas noſtris moribus aeſtimant. At apud veteres in coenis nulla lumina, niſi in tempeſtiuis. Nam coenae aliquantum ante ſolis occaſum factae, inprimisque Paſchales tota amplius hora ante ſolis occaſum agitatae: vnde plus ſatis temporis, duae ſaltem, vt opinor, noſtri moduli horae, ad comedendum Paſchalem agnum, antequam luminibus opus eſſet. Immo aut memoriae antiquae vſurpandae cauſſa lumi-

lumina adhiberi coepta, quod primis temporibus, saeuientibus in Christianos tyrannis, per noctis tenebras & silentium conuentus facti Christianorum, & Eucharistia ad lumina celebrata, vel laetitiae caussa, quam & nunc luminibus accensis testari mos est. Quorum vtrumlibet teneas, nihil habent lumina in Eucharistia accensa, quo prudentis animus offendatur.

Sequitur *Oblatio*, quam a *Luthero* abolitam, & abominationis verbo infamatam, adeo indignatur, vt superbiam & furorem, & impotentiam, & temeritatem, & omnia, ei exprobret. Haec tanta mala omnia comprimi posse putat, vnius *Clementis Romani* testimonio, qui quae dixerit, ea vt ab ipsis Apostolis profecta, probanda esse. Quid ergo est in *Clementis* testimonio? Omnia *Clemens* ait (in Epist. I. p. m. 52.) eo ordine agenda esse, quem praescripserit Dominus, & προσφορὰς καὶ λειτεργίας ἐπιτελεῖσθαι oportere, quo ordine & quo tempore iusserit. Quae sunt istae προσφοραὶ καὶ λειτεργίαι? *Noli somniare*, inquit, *esse dona pauperum*. Nemo nostrum hoc somniat. Neque enim nos ita felices sumus, vt ea, quae velimus, somniemus. *Muratorii* & gregalium ista felicitas est. Optimum putamus, interpretem audire *Clementem* ipsum, qui paullo post, ἕκαστος ὑμῶν, inquit, ἀδελφοὶ, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστείτω θεῷ, ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν [illegible] ισμένον τῆ λειτεργίας αὐτῦ

αὐτῷ κανόνα &c. Ex quibus verbis clarum eſt, προσφορὰς καὶ λειτουργίας eſſe τὰς εὐχαριστίας, laudes Dei cum gratiarum actione, quas tropice προσφορὰς appellat, quia cum Iudaicorum ſacerdotum munere comparat munus antiſtitum Chriſtianorum, non ſacrificia propria, cum & laicis λειτουργίαν, ſed diuerſo κανόνι, h. e. finibus diuerſis, tribuat Sed ſi maxime προσφοραὶ eſſent de S. Coena accipiendae, nihil profecto lucraretur *Muratorius*. Itaque lubentes volentesque largimur, in ceteris locis, quae proferuntur, in Canonibus iis, qui Apoſtolici dicuntur, & Conc. Nic. I. Can. 18. & Conc Arelat. Can. 15. *oblationis* & *offerendi* verba dici de S. Coena. Etenim tota Euchariſtia ab illa parte, quae ad oblationes panis & vini pertinebat, quae erat magna iſtius ſacri in vetere Eccleſia, vt e Liturgiis patet, pars, nomen accepit, vt a laudum diuinarum celebrandarum, & gratiarum agendarnm ſolennitate Euchariſtia dicta eſt. Neque vero eſt, quod tantopere iraſcatur *Luthero*, ob ſublatam ex Euchariſtia oblationem. Nam priſcae illae & propriae προσφοραὶ, quae & προσκομιδαὶ vocantur, ab afferendo, hae ergo προσφοραὶ piorum dudum uſu abolitae erant: quae improprie & falſo dicebatur oblatio ipſius Chriſti corporis & ſanguinis, pro peccatis quotidianis viuorum, & praeteritis mortuorum, eam quomodo non tollendam putaret, quam aduerſam ſacris litteris, ab-

horrentem ab antiquitatis integrae uſu, & impietatis, ſecuritatis improbae, & licentiae peccandi matrem ac nutricem cognoverat?

Aequior nobis eſt in controverſia ea, quae pertinet ad genus linguae, quod in Liturgia adhibetur. Non improbat vernaculae uſum, nec rationes, quibus inducti maiores noſtri eam in Liturgiam receperint: ſed eum iudicii inopem iudicat, qui in conſuetudinem Romanae Eccleſiae invehatur, ſeruantis linguam veterem. In quo mirabilibus rationibus utitur. Maieſtatem, ait, conciliari ſacris a latina lingua, in qua inſtituta fuerint. Praeclaram maieſtatem, quae eſt ſine ſenſu & intelligentia! Hac Deum delectari credibile eſt, qui ſolos animi motus ab bene intellectis rebus diuinis natos ſpectat? Immo nulla ſacris maieſtas eſt vera & Deo digna, niſi e diuinae maieſtatis & beneficiorum diuinorum magnitudine intellecta & plane cognita: quaecunque aliis rebus ſenſibilibus mouetur, puerilis eſt, & a ſanctitate Chriſtianorum ſacrorum abhorrens. Atque etiam falſum eſſe patet, in lingua latina inſtituta eſſe ſacra Euchariſtica: & ſi majeſtas vera accedere poteſt Euchariſtiae e linguae eius vſu, in qua inſtituta eſt, Syriaca vtendum erit, qua Chriſtus vſus eſt, aut Graeca: in qua etiam Romae ab initio Euchariſtiam agitatam eſſe, cum aliis rebus minime dubiis doceri poteſt, tum, quod graece Chriſtianis, qui Romae eſ-

eſ-

ſent, non latine ſcripſit Paulus. At verſionibus vernaculis vti, per indulgentiam Eccleſiae, poſſunt imperiti latinae linguae. Audio: ſed quorſum iſtas ambages? quae & ipſae habent incommodi plurimum, praeſertim apud plebem, quae comparare latina cum vernaculis neſcit.

Bingamus inſtituerat facere in Origg. Eccl. XV. 3. 25. quod, vt ſupra diximus, pluribus fecerat ante *Blondellus*, vt ex ipſo Miſſae Canone oſtenderet, veteres a μεταμορφώσεως opinione alienos fuiſſe, & quidem e. c. ex eo, quod poſt conſecrationem Deus rogatur, vt *dona oblata propitius accipiat, vt quondam munera Abelis, Abrahae, Melchiſedeci*: unde clarum eſt id, quod nos quoque ante docuimus, poſt conſecrationis formulam tamen adhuc panem & vinum ſupereſſe, propterea, quod iſtae preces in ſacrificium C. & S. C. nullo modo conveniant, cui nec *donorum* verbum, nec comparatio cum humanis ſacrificiis apta ſit: item *vt haec dona per manus S. Angeli perferantur in conſpectum Diuinae maieſtatis*: cum Chriſtus ſedeat iam in coelis ad dextram Dei: denique quod *Deus dicitur per Chriſtum omnia illa bona* (eadem autem ſunt, quae ante *dona*) *ſemper creare, ſanctificare, benedicere* &c. ex quo nos quoque ſupra demonſtrauimus, conſequens eſſe in μεταμορφώσεως opinione, vt corpus & ſanguis Chriſti ſemper per Chriſtum a Deo creetur

In his diluendis partim protrita dudum affert *Muratorius*, partim mirabiliter se implicat ipse. Dona & data primum, ait, (p. 125.) esse victimam coelestem, corpus & sanguinem Christi, quod in iis sit incomparabile beneficium: mox dona (i. e. panem & vinum) in rem divinam conuersa: ad extremum, vota & preces offerentium C. & S. C. p. 252. de quibus etiam intelligenda esse loca reliqua: non victimam corporis & sanguinis Christi cum sacrificiis Abelis, Abrahae, comparari, sed vota & preces Christianorum, cum precibus illorum; has perferri ab Angelis in aram coelestem: denique per *bona*, quae Deus per Christum creet, sanctificet &c. esse intelligenda beneficia Dei, vt fructus terrae, aut panem & vinum, per quae Eucharistia conficiatur. Sola commemoratio rerum tam repugnantium, & pro libidine confictarum, refutationis vim habet: praesertim lectis iis, quae capite tertio disputata sunt. A principio totius Liturgiae dona sunt panis & vinum, & nunc repente, quia ita lubet *Muratorio*, sicut e carne piscis, cum placet istis rerum arbitris, ex iis fit corpus & sanguis Christi, & cum aliter videtur, votum & supplicatio, & rursus vbi satis profuere, alimenta humana, quae ab initio fuerant. Nullus Vertumnus tam varias figuras sumit, quam huic verbo imponuntur. Non, si non statutum esset, quauis ratione malam caussam defen-

fendere, nec plane perfricta esset frons, fateri necesse esset, haec dona post consecrationem esse eadem, quae ante toties *haec dona* dicta erant: haec ascendere ad Deum cum precibus & gratiarum actionibus, vt illius Centurionis *Cornelii* eleemosynae & preces ascenderant ad Deum, vt preces suas *Dauides* velut nidorem victimarum ascendere cupiebat: denique haec bona esse eadem illa dona a piis oblata, quae sunt prius bona Dei (Psalm. L. 10. sqq.) quam fiant dona fidelium, quibus Deus, quamquam ipsius ante fuerant, tamen; delectatur. Haec sunt plana, haec unicuique primum totam Liturgiam uno tenore legenti, & a praeiudicatis opinionibus integro, nec afferenti secum iam & certo, quid in verbis esse velit, sed verum sensum e natura verborum, & structura orationis indaganti, in mentem veniant necesse est.

Illa etiam bella ratio est, propter quam existimari posse negat, Ecclesiam optare, vt proprie Christi corpus de altari in coelum per angelos feratur. *Hoc sine miraculo, eoque perenni*, inquit, *fieri nequit, & quotidie cernuntur coelestia dona ex altari terreno non dimoueri.* Verissime. Sed quis ista dicit? Nempe is, qui nos non audit, cum negamus, panem & vinum in corpus & sanguinem Christi conuerti, sublata priori substantia, quod *id sine miraculo, eoque perenni fieri nequeat*, & *quotidie cer-*

namus, panem, & vinum non tolli, sed permanere. Hoc non iniquum, non impudens videatur? Par iniquitas eſt in eo, quod, vt vidimus ſtatim, ipſe verba Canonis tropice interpretatur, cum autem nos pariter oblationis, & ſacrificii, & cetera ſimilia verba tropice interpretanda dicimus, in eoque ſequimur conſuetudinem loquendi ſacrorum librorum, & veterum Eccleſiae Doctorum, manibus pedibusque repugnat. Sed hoc eſt commune vitium omnium, qui nihil minus in docendo ac diſputando ſpectant, quam conſtantiam, nec certis ac perpetuis rationibus reguntur, ſed caſu & temere feruntur, quo libido impellit. Itaque quod hodie rectum, verum, aptum, certum, perſpicuum eſt, cum ipſorum opinionibus defendendis prodeſt, idem, cras, immo eadem die, altera ſtatim hora, pravum, falſum, alienum, dubium & obſcurum eſt, cum obeſt. Cuius generis multa exempla commemorare poſſem, ſi hic locus eſſet. Sed nobis cum *Muratorio* iam res eſt, a cuius doctrina celebrata talis inconſtantia valde eſt aliena.

VI.

VI. *Supplicationes Coelitibus in Ecclesia Romana, & pro mortuis fieri solitas recte in Augustanae Professionis Formula repudiari, nec firmari antiquis Liturgiarum formulis.*

Quoniam Liturgiae Eucharisticae pars est commemoratio mortuorum, primum eorum, quos *Sanctos* vocant vulgo, deinde horum, qui *fideles*, famuli ac servi Dei, appellantur: hoc quoque sibi negotii sumsit in hac Disputatione *Muratorius*, vt & Liturgiam adversus *Bingamum*, eiusque interpretationes & reprehensiones, & consuetudinem Ecclesiae Romanae vniuersam vel supplicandi Sanctis, vel precum facienda-rum pro mortuis, aduersus Augustanae Confessionis placita explicando confirmandoque defenderet. Quem locum etsi molli articulo tractat, omni modo moderans rem, ne quid offensionis habeat: tamen ne sic quidem aliquid proficit, multisque nominibus nobis reprehendendus videtur. Sed quoniam in hac disputationis parte quaedam sunt, ad *Bingamum* proprie pertinentia in eo, quod Liturgiæ rationem non satis accurate perspexisse videtur, ea, quoniam consilium nostrum non attingunt, nec disputatio nostra attingat.

Iam primum *Muratorius* negat, aut in Liturgiis pro omnibus mortuis preces fieri, aut veteres Ecclesiæ Doctores fieri voluisse. Nam eos, qui sint coelo recepti, non indigere precibus nostris, cum summa felicitate fruantur. Itaque pro iis nunquam preces factas: sed eorum tantum cum laude & Dei & ipsorum fieri mentionem in Liturgia, vt eorum exemplo incendatur pietas. Atque huc pertinent ea, quae p. 263. e latinarum Liturgiarum carminibus testimonia proferuntur. Itaque intelligendum esse, preces fieri tantum pro fidelibus vita functis, qui nondum in cœlum atque in chorum coelitum sint a Deo recepti. Pro his autem preces fieri solitas, & Liturgiarum omnium testimoniis, & SS. Patrum antiquissimorum auctoritate firmari. Iam, quod ad supplicationes sanctis fieri solitas attinet, eas negat pertinere eo, vt Dei maiestati, aut Christi dignitati fiat iniuria. Nam nec ab ipsis beneficia peti, nec in iis spem beneficiorum impetrandorum collocari, quorum illud Deo proprium esse, hoc Christo: verum vt vtile sit, vel de nostra Lutheranorum confessione, commendare se precibus piorum, dum sint in viuis, ita nihil impedire putat, quo minus nos precibus mortuorum, qui in coelo sint, & apud Deum gratiosi, commendemus. Sed utraque hæc ratio, quamquam moderata & lenis, tamen maxima vitia habet: quae age breuiter aperiemus. Ac

Ac illud quidem ei demus, quod ait, pro coelitibus supplicationes nunquam factas esse, quod etiam pugnare *Renaldotium* video, in notis ad Liturgiam *Nestorii* p. 645. nixum etiam satis diserto *Augustini* loco: quamquam & Nestoriana illa Liturgia, & aliorum loca, videntur aduersari, propterea quod, si quid eiusmodi in Liturgiis reperitur, pariter eodemque modo explicari potest, quo supplicationes pro ceteris fidelium mortuorum intelligendas docebimus. In altero autem capite, de precibus pro fidelibus vita functis, vitium permagnum hoc est, quod non firmavit Liturgiarum & Patrum testimoniis id, quod maxime quaeritur. Etenim nostri vbi cum Theologis Romanis de hoc genere precum disputant, quaerunt de precibus iis, quae prosint mortuis hanc in partem, vt eos liberent a Purgatorii ignis cruciatibus ac suppliciis, impetranda eorum peccatorum venia, quae in illa Vtopia luere dicuntur: has sine auctoritate, immo vero contra praecepta sacrarum literarum, & antiquioris, & incorruptae Ecclesiae inuectas pugnant. Has igitur, tam fructuosas vivis, i. e sacerdotibus & monasteriis preces debebat *Muratorius* diuinorum ecclesiasticorumque librorum auctoritate defendere, si gratiam ab suis inire, si contra nos aliquid efficere volebat. Sed bene fecit, quod ab ea re se abstinuit, quae nullam facultatem habet. Quamquam quid dico, abstinuit?

Immo verbis disertis illam rem agere veritus est, in principio disputationis. Mox prodidit satis mentem, & omissa Purgatorii cruciatus mentione, defendit preces factas pro mortuis hac de caussa, vt iis prosint hanc in partem, vt ad felicitatem coelestem perveniant. Hoc vero est, quod nullo modo Liturgiis antiquis & SS. Patrum testimoniis firmari, clare ostendam.

In Liturgia Gregoriana haec sunt verba: (*qui nos praecesserunt & dormiunt in somno pacis*) *Domine, & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerii, lucis & pacis vt indulgeas, deprecamur.* Haec verba magnifice ostentat *Muratorius*, haec neminem non videre existimat, pro vita functis, nondum gloria coelesti donatis, duntaxat dici: comparatque locum *Tertulliani* notissimum & saepe in hac caussa iactatum, e libro de Monogamia (p. 682.) vt a *Millesio* ad *Cyrillum*, & aliis, itemque formulam precum pro mortuo in Constit. Apost. VIII. 41. vbi rogatur Deus, vt eum collocet in sinu Prophetarum & Apostolorum &c. Vellem addidisset, ubi eas animas piorum putaret esse, pro quibus fiant deprecationes. Sed quamquam non addidit; tamen quia Ecclesia Romana nullum alium locum intermedium inter coelum, sedem

Dei

Dei Angelorumque, & Orcum agnoſcit, niſi Purgatorium, ibi illas fidelium animas ſtatuerit neceſſe eſt, pro quibus preces fiant. Quod falſiſſimum eſſe, & a TE, VENERANDE DEYLINGI in praeclaris *Cyrilli* Vindiciis §. 25. 26. demonſtratum eſt, et nos breviter, demonſtrabimus.

Eſt autem duplex ratio iſtorum locorum interpretandorum. Prima, quae maxime mihi arridet, & in locum Liturgiae propoſitum ſatis convenit, haec eſt, vt iſta precantes fidelium felicitatem laetis ac piis ominibus proſequantur, Deumque rogent, vt eam ipſis augeat, & ſumma cum ſuauitate frui ſinat: quod nihil habet abſurdi. Atque ego ſaepe olim audivi, talibus ominibus ac precibus proſecutos ſacerdotes pie mortuos in iuſtis funerum. An quis dubitet, eos, qui, ut hoc utar, in pace et otio vivant, tamen Deum rogare poſſe, vt ſibi pacem, otium, tranquillitatem indulgeat ac praeſtet? Si in praeſenti pace ita precamur, atque adeo, vt det pacem Deus, quis nos reprehendat, niſi quid rideri velit? Neque hoc alienum eſt a *Tertulliani* loco, ſi modo inſpiciatur recte. *Feminam*, ait, *pro anima mortui mariti orare, & refrigerium ei adpoſtulare.* Sed addit, quod non omittere in hoc loco commemorando debebat

Mura

Muratorius, addit, inquam, *& in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis eius.* Dico, qua ratione posterius hoc intelligendum, *adpostulat marito in prima resurrectione consortium*, eadem & priora illa capienda esse de anima eius. Iam, nunquam putauere veteres, nemo Christianus unquam somniauit, precibus nostris effici posse, ut impius particeps fiat primae resurrectionis: contra credidere omnes, qui sanctam vitam ad extremum egerint, eos, vi mortis Christi & promissionis diuinae, primae illius resurrectionis participes fore. Quorsum ergo adpostulat mulier marito pie mortuo primae resurrectionis consortium? Nempe amoris testificandi caussa, vt mortuum beneuola memoria, & felicitatem eius piis ominibus prosequatur Hoc quidem ita euidens est, vt profecto nihil commode contra dici possit. Itaque callide solent haec verba omittere, cum superiora illa commemorant. Ex quo efficitur, vt etiam, cum *refrigerium animae* mortui *expostulat*, nihil aliud facere videatur, quam, quod ante dixi, hoc est, laetis & benevolis ominibus felicissimam eius inter coelites conditionem prosequatur. Nam verbum *refrigerii* si quis opponat nobis, idque recreationem a cruciatu aliquo arguere, dicat, quod foret contrarium interpretationi nostrae

ſtrae, foedam verbi ignorantiam prodat. Ἀνάψυξις, quam *refrigerium* interpretantur latini ex Act. Apoſt. III. 19. eſt, vt viri doctiſſimi demonſtrant, felicitas, atque, vt dies ἀναψύξεως eſt feliciſſimum tempus, ſic locus ἀναψύξεως ſedes beatiſſima. Atque etiam ſi verbum vel graecum, vel hebraicum (נחמה) unde graecum expreſſum eſt, ad ſuperioris conditionis triſtitiam aut miſeriam referatur; tamen nulla alia, niſi ea, quae eſt in hac mortali vita, intelligi debet Nam & παράκλησις, quae pariter de coelitum felicitate, ex eodemque hebraico verbo dicitur, eſtque ἀναψύξει plane συνώνυμος, ad ſolam vitae humanae miſeriam refertur, vt e Lucae XVI. 25 patet.

Quod ſi tamen quis, verborum tenacior, putet eſſe aliquid amplius in iſtis verbis, vel Liturgiae, *locum indulgeas*, vel *Tertulliani*, *adpoſtulat refrigerium*: tamen nihil lucrabitur, neque aliud quicquam efficiet, niſi id, quod minime placere video *Renaldotio*, T. II, p. 104. ſed placet divino *Eraſmo* ad c. XV. primae ad Corinthios epiſtolae Paullinae, vt ea verba pertinere dicamus ad opinionem, quam veteris Eccleſiae Doctores multos, inque his inprimis *Tertullianum* defendiſſe conſtat, e libro de Anima, Apologetico, contra Marcionem tertio

qua

& quarto, in primisque de resurrectione carnis, cum dicerent, animas piorum non statim a morte in coelum euolare, sed venire in locum inferiorem coelo, non vt ibi purgarentur a reliquiis peccatorum, vt volunt Romani, sed qui sit, vt ait in quarto c. Marc. (p. 560.) *temporale animarum fidelium receptaculum*, *in quo delineetur futuri* (h. e. coelestis felicitatis) *imago:* siue vt in tertio (p. 499.) *post decursum vitae in sinu Abrahae refrigerium.* Enimvero primum locus is, in quo futurae felicitatis est delineatio & adumbratio, quomodo potest aliquem cruciatum habere talem, qualem ignis purgatorius habet. Deinde ille *locus refrigerii s. refrigerium*, contingere putabatur statim a morte, *post decursum vitae.* Vnde fit, vt etiam in hac sententia verborum, preces pro mortuis nullae aliae esse possint ex istorum mente, quam quas descripsimus ante, bona omina potius vel congratulationes, quam preces, quas proprie dicimus. Nam in locum eum fidelibus aditum per preces parari, nemo ne somniauit quidem. Atque has preces inuentas esse nullam aliam ob caussam, quam, vt honore prosequerentur memoriam mortuorum, eosque vel ipsos sibi caros fuisse, vel virtutes eorum sibi amabiles, & imitatione dignas videri, testarentur, vel ex eo patet, quod pro verbis,

vt

vt animae famuli tui proſit haec oblatio, alibi eſt , *vt illis* (ſc. ſanctis) *proficiat ad honorem.* Itaque *Auguſtinus* bene *non praeſidium ſalutis* , *ſed humanitatis officium* in iſtis precibus ponit : quamquam ille interdum ſui oblitus, ſcilicet in re nugatoria, vt rectiſſime *Eraſmus* vocat, & humani inventi, durius loquitur. Sed ea loca ex his verbis, aliis que *Tertulliani* & *Cypriani* iudicanda, in quibus eas preces & oblationes *εὐχαριστικὰς* faciunt, non *ἱλαστικάς*. Nam quod diſcrimen facit *Muratorius* precum pro *Sanctis* h. e. in coelum receptis, & *fidelibus*, quos Sanctos non putat, ſcilicet, & purgatorii ignis cruciatibus addicit, vt illis proſint ad honorem, his ad ſalutem, id etſi conſentaneum eſt diſcrimini *Auguſtini*, & aliorum quorundam Doctorum veteris Eccleſiae ſomniis , qui Martyres non in locum refrigerii, ſiue Paradiſum, ſed ſtatim in coelum aſcendere putabant, praecipui ſcilicet honoris ac praemii aliquid, velut Agonothetae diuinitus conſtituti, Martyribus tributuri: tamen ſtultiſſimum eſt: quippe prorſus a ſacrorum librorum diſciplina abhorret, & tamen nihil prodeſt Purgatorio, ſi mentem veterum ſequamur, qui animas fidelium, non in coeleſti quidem illa & ſumma felicitate , ſed felicitate tamen collocant. Atque haec de precibus pro mortuis.

Preces

Digitized by Google

Preces autem eae, quae fiunt mortuis in choro Sanctorum apud Deum agentibus, etsi molliter explicantur ac defenduntur a *Muratorio*, vt supra dixi, tamen & ea ratio habet vitia maxima. Primum est, duoa nulla nititur auctoritate diuina, sine qua nihil in sacris rectum est, aut probari potest. Nam quod προσευχαὶ τῶν ἁγίων, e Ioannea Apocalypsi, commemorantur, primum, vt supra diximus, libri sacri ignorant discrimen Sanctorum & Fidelium: deinde quod iis adsignatur coelum, non est, vt ego arbitror, qui in illo libro me nihil magnopere intelligere scio, non est, inquam, illud, quod proprie, & in sermone communi, vocamus, sed quod Prophetae dicunt, Ecclesia Christiana, regnum Christi inter homines: vt sancti illi Ioannei commode de viuis intelligi possint. Quanquam quis negauit, aut dubitauit, coelites supplicare Deo pro salute generis humani, pro Ecclesia, sanctis hominibus: immo id facere credimus, sed, vt sancti homines viui, atque adeo multo magis, sua sponte & non rogati. Itaque nec opus erat, hoc testimoniis sacrorum librorum firmare, nedum vti locis alienis: qualis est vel maxime alter e secunda *Petri* Epistola (I. 15.) vbi ne vestigium quidem precum talium. Curaturum se *Petrus* dicit, vt post mortem suam

ſuam poſſint τέτων μνήμην ποιεῖϑαι, *harum rerum meminiſſe*, ſicuti nunquam viuus neglexerit, eos ὑπομιμνήσκειν περὶ τέτων, *admonere earum rerum* i. e. praeceptorum de ſtudio pietatis & virtutum Chriſtianarum omnium Quid haec habent commune cum iſto genere precum, de quo nobis eſt diſputatio? Quid autem? Hoc non viderit *Muratorius*, etſi non ἀκριβῶς doctus graecas literas, attamen non adeo rudis, vt hoc videre non potuerit? praeſertim poſtea quam huius loci auctoritas in hac quaeſtione dudum repudiata eſt a noſtris. Immo nihil aliud in Theologorum Romanorum libris repererat, aut ei loco in ea re vſurpando e puerili diſciplina adſuetus erat, cuius commendatione ſiquid ingeniis humanis perſuaſum eſt, haud facile vitium eius agnoſcitur. Sed maximum vitium in ea re hoc eſt, quod non demonſtrat id, quod maxime deſideratur, quomodo earum precum ſcientia ad coelites perueniat, vt iis commoti faciant libentius, quod etiam non rogati faciunt, vt pro nobis ſupplicent Deo: quod ſecus eſſe cum viuorum precibus neceſſitates noſtras commendamus, in promptu eſt. Ita profecto res habet. Quamquam multa in ſingulis Diſputationis huius Liturgicae partibus falſa, aliena, interdum prorſus nugatoria, dixit, vt vidimus: tamen non ſu-

ſtinuit hanc rem attingere, cum nec nugas Theologorum ſuorum commemorare auderet, vt opinor, nec aliud melius ipſe haberet.

Sed, quoniam conſilium *Muratorio* fuit, Liturgiarum antiquiorum teſtimoniis confirmare opinionum rituumque Romanae Eccleſiae antiquitatem, exſpectabam hic talia teſtimonia, quibus appareret, Sanctis ſupplicatum eſſe, vt Deum nobis ſuis precibus placarent. Enim vero ea plane nulla ſunt prolata, nec e Liturgiis antiquis & incorruptis, nec e SS. Patrum antiquiorum libris. Proferuntur ſane loca plurima Liturgiarum latinarum, p. 258. ſed iis nihil aliud conficitur, nec conficere velle videtur *Muratorius*, quam morem fuiſſe, laudare Deum Sanctorum & Martyrum cauſſa, eumque rogare, vt eorum precibus commotus bene faciat viuis. Sed repente, quaſi hoc iam clarum eſſet, (p. 259. med.) *confugium ad Sanctos coelo potitos* commemorat, idque a nobis improbari queritur. Quod quis non videt eſſe ſophiſtae, quam rem ſerio agenti & legitime demonſtranti ſimilius?

VII.

VII. *Pani consecrato post Eucharistiae solemnia male honorem haberi.*

Si pani consecrato, inter ipsa consecrationis solemnia, male honos προσκυνήσεως habetur, neque Liturgiarum ille antiquarum, & veteris Ecclesiae auctoritate firmatur: multo minus profecto probari potest ea ratio post Eucharistiae solemnia. Itaque tota haec disputatio, de honore Eucharisticarum reliquiarum & panis consecrati extra Eucharistiam, superuacua & inutilis debet videri. Sed ne partem aliquam Disputationis Muratorianae praetermisisse, aut ei non occurrere potuisse videamur, patere VENERANDE DEYLINGI, me eam quoque excutere, & quid in ea vanitatis sit, paucis demonstrare. Est autem haec disputatio apud *Muratorium* duplex. Nam primum, C. XXIII. de adseruatis reliquiis Eucharistiae disputat, deinde C. XXIV. de honore pani consecrato post Eucharisticum sacrum habito, eiusque proponendi locis sacris & in supplicationibus solemnibus circumferendi consuetudine.

Cum in vetere Ecclesia pii homines plurimum panis vinique afferrent in Eucharistico sacro idque omne precibus & laudibus sacerdotis consecraretur: fieri non potuit, quin aliquae, interdum magnae, reliquiae

 fierent.

fierent. Nam & hoc ſpectabatur ab iis, qui afferebant, vt eſſet aliquid reliquum, unde abſentibus, pauperibus inprimis, aliquid mitti poſſet: eaque erat liberalitas quaedam, quam Deo gratam eſſe credebant, vt Liturgicae formulae planiſſime docent. Itaque nihil ab initio aliud factum reliquiis iſtis, quam vt mitterentur Chriſtianis iis, qui ſacro Euchariſtico adeſſe non potuiſſent. Καὶ ἡ *διάδοσις καὶ μετάληψις*, inquit *Iuſtinus*, *ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἑκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται.* Atque huic beneficentiae iungebatur alia pecuniaria eodem tempore, i. e. diebus Dominicis, qua viduae, pupilli, aegroti, aliique aliqua neceſſitate preſſi iuuarentur; eodem *Iuſtino* auctore, In ea re ſubinde aliquid mutatum eſt, ſed ita tamen, vt primis ſex ſeculis non diſcederetur a diſtributione reliquiarum, nec id negare ſuſtinet *Muratorius*. Sed labente diſciplina antiqua, paullatim alii mores inuecti ſunt, quam boni ac probabiles, diſputare nihil attinet. In quibus maxime tolorabilis fuit hic, vt reliquiae panis ſeruaretur in templis: quod arbitror factum reuerentia quadam, & opinione ſanctitatis alicuius, quae pani e conſecratione adiuncta videretur. Sed eius adſeruationis nullum alium conſilium fuit, niſi vt eius panis vſus eſſet, cum iterum Euchariſticum ſacrum

crum ageretur. Neque panis ille adferuatus eſt eo, quo nunc fit in Eccleſia Rom. modo, ſed in loco eo, vbi cetera ſupellex ſacrorum ſeruabatur, & inter illam ſupellectilem, *ſecretarium* vocant Ordines Romani. Id ipſum fatetur *Muratorius*, vſus loco *Humberti*, Sec. XI. ſcriptoris: de qua re poſt plura dicemus. Sed ſiue ſuperſtitio, quae iſtis reliquiis impie abuteretur, ſiue cauſſae quaecunque fecere, vt, quibusdam locis, reliquiae plane igni aut alio quo modo abolerentur

Hinc exoritur grauis & magna difficultas *Muratorio*, & omnibus μεταμορφώσεως Paſchaſianae defenſoribus. Negant enim eius aduerſarii, eos, qui panis conſecrati reliquias, poſt ſolenne Euchariſticum, abolerent, crediſſe, panem in corpus Chriſti fuiſſe per conſecrationis carmen conuerſum, ſublata omni panis ſubſtantia. Ex hac difficultate ſe expedire dum conatur *Muratorius*, & parum ſubtilem & accuratum diſputatorem ſe praeſtat, & multis ſe modis ipſe impedit Nam nec factum negare audet: quomodo enim neget, in tam claro *Heſychii* teſtimonio, atque etiam *Humberti*, teſtis ſui? ſed vel paucorum eum morem fuiſſe contendit, vel parum reuerentiae corpori Chriſti habentium: nec concludendi

diendi modum vitii arguit, vel conuincit: certe in eo ita fluctuat & errat, vt appareat facile, quantopere hic laborarit. Etenim primum (p. 273. sqq.) nihil aliud agit, nisi vt late de veritate corporis & sanguinis Christi in S. Coena disputet, proferendis locis S. S Patrum, qualia in superiore disputatione, qua hoc proprie agebatur, protulerat: quae sunt omnia ab hoc loco aliena, suntque argumenta quaerentis effugia, & certo loco, pede collato, dimicare detrectantis. Sane fatemur nos, hactenus falsam esse *Albertini*, *Bingami*, ceterorumque earum partium Theol. rationem, ex *Hesychii* verbis intelligi posse existimantium, veritatem corporis Christi in S. Coena creditam ab iis non esse, qui ea consuetudine abolendarum Eucharisticarum reliquiarum vterentur. Etenim hoc modo intelligitur, quod nostri Theologi defendunt, idem veteres illos credidisse, corpus Christi tantum adesse, cum panem in ipso sacro sumimus atque edimus, & dum edimus, neque quicquam sententiae nostrae contrarium ex illo instituto intelligitur. Id secus est in ratione Paschasiana, quae panem prorsus abolet, & in substantiam corporis Christi consecrando conuertit. Ea si vera est, profecto infandae impietatis rei agendi sunt ii, qui igni aut alia vi aboleuere consecratum panem

panem: eaque impietas ita conſpicua eſt, ita in oculos incurrit, vt nullo modo latere veteres iſtos potuiſſet. Tandem (p. 279) ad rem redit, poſt quam (p. 272 273) leuiter, velut per proluſionem, tetigerat, & conciliare inſtitutum illud cum μεταμορφώσει tentat. Id quomodo ei ſucceſſerit, age videamus.

Cauſſam ergo moris illius ait fuiſſe hanc, quod *ſacrati panis ſpecies poſt aliquot dies mucorem & corruptionem contrahant, & aqua, tineis, muribus, alioue modo vitientur.* Quibus paria ſunt, quae ſupra, (p. 272. extr.) dixerat, non ignoraſſe illius moris auctores, *ſpecies quidem Euchariſticas deſtrui, ſed nihil inde offici incorruptibili Domini corpori.* Hem! quid audio? *Species*, i. e. ea, quae ſchola *accidentia* barbare vocat, in quibus nihil eſt ſubſtantiae, nulla materia: eſſet enim verus panis: haec igitur ſpecies inanis mucorem ducit, aquam bibit, tineis muribusque pabulum praebet? Philoſophos eſſe mures illos neceſſe eſt, qui cibum tam metaphyſicum expetant, & accidentibus ſine materia paſcantur atque alantur. Profecto ſi hoc non ridiculum eſt, nihil vnquam, quo ridiculum ſit, nec vidi, nec audiui. Immo vero, o! bone *Muratori*, ſi poſt ſacrum, in capſula, aut quocun-

Sed vide mihi aliam non minus bellam rationem. Veteres, ait, ex illo ipso vitio, quod contraxisset panis, collegisse, *corpus Christi a pane illo recessisse*: atque ob hanc caussam sibi religioni non duxisse, abolere eum. Hic quam multis modis se implicat. Primum ita confingitur prorsus noua μεταμόρφωσις. Nam si Christi corpus recessit, profecto aut illa species inanis vna euanescere debuit, quod nulla subiecta esset materies, cui inesset, aut panis materia debuit rursus redire, & illam speciem destitutam a corpore sustinere: idque sine vi diuina fieri non potuit. Huius autem rei, sine omni idonea caussa & auctoritate, confingendae quod ius est? Omnia commentis explebimus, si talium confingendorum licentia concedatur. Sed ante, in priori ratione, dixerat, abolitas esse igni reliquias, quod *possent* vitium contrahere: quod committere, scilicet, parum decorum videbatur: nunc propterea id factum, ait, quod ex illo vitio intelligerent, corpus Christi recessisse. Quae sunt prorsus repugnantia. Nam si hoc est, exspectare semper debuere, dum putrefactio appareret. Enim vero, ita non potuit caueri, ne putrefieret. Atque hoc etiam cadit tantum in eam rationem, cum vitium concipit panis a situ, ab humore. Quid? mures & tineae etiam tum demum

impetum faciunt, cum discessum illum & seiunctionem factam intelligunt? Profecto tota res est falsa & nugatoria.

Atque etiam in eo parum eleganter disputat *Muratorius*, quod docere instituit testimoniis antiquorum scriptorum, panem consecratum in multis Ecclesiis adseruatum post Eucharistiam esse. Nam id nec *Albertinus* aut *Bingamus*, nec quisquam negauit. Immo posteaquam recessum est ab antiquissima illa primae & incorruptae Ecclesiae consuetudine distribuendarum comedendarumque reliquiarum, adseruari coepere: idque concedimus factum esse in plerisque Ecclesiis, ob reuerentiam quandam, superstitiosam illam quidem, sed tolerabilem tamen, consecrati panis, vt nunc etiam fit apud nos, cum aliquid superest e pastillis, nec numerus accurate initus est. An post sacrum, & extra vsum, adesse creditum sit corpus Domini, id quaeritur: id illa demonstratione non conficitur: Immo id credidere nullo modo, qui istas reliquias vel igni absumerent, vel in puteos abiicerent, atque ita vsibus humanis subtraherent.

Sed tamen illas ipsas panis εὐχαριστηθέντος reliquias *viuificum corpus* appellauit. quis? Antiqua & incorrupta Ecclesia, & prio-

priorum feculorum aliquis doctor magnae auctoritatis? Non. Quis ergo? Obscurus aliquis & ignobilis feculi VI, fi tamen auctor, qui inducit feminam dicentem Abbati: *Accipe mihi facrum vas viuifici corporis & fanguinis Chrifti*, *tantis myfteriis dignum* p. 23 Hoc ergo auctore credemus, veterem Ecclefiam omnem femper ftatuiffe de reliquiis Euchariftiсis ita, vt Romanis placet? Nullo modo. Nam nec neceffitas vlla nos cogit hoc concedere, vt illa verba in hanc fententiam accipi debeant in quam vult *Muratorius*. Panis ille, vt *Chryfoftomus* ait, per confecrationem liberatus nomine panis, non modo corpus Chrifti appellatus eft, cum fumeretur, fed etiam eius nominis honorem in vulgari confuetudine loquendi retinuit poft facra folemnia. At reuerentiae plurimum habitum eft iftis reliquis in vetere Ecclefia. De hoc iam, quale fit, & quid id profit Ecclefiae Romanae, videamus.

In hac autem altera difputationis parte (C. XXIV.) maxime res eft *Muratorio* cum *Lutheri* fectatoribus, qui extra vfum negant effe cum pane coniunctum corpus Chrifti. Sed in hoc non magis, quam in fuperiori, nobis fatisfecit. Ac prima quidem totius iftius capitis pars eft plane aliena, nec vllius

vllius vtilitatis in caussa proposita. Nam reliquias Eucharisticas alio missas, quod clarum esse ait multis SS. Patrum testimoniis, scimus ipsi: sed vt supra diximus, ea res pertinuit ad vsum, vt comederentur, & ita vel benefieret pauperibus, vel beneuolentia, & communio cum iis & coniunctio vtcunque indicaretur. Hoc igitur vt doceret, non desideramus: hoc autem demonstrandum erat, eos, ad quod missae essent, accepisse, vt verum corpus Christi, & adorasse eas: quorum nihil factum videmus.

Iam qnod reliquiae, quod tamen primis seculis factum non est, illatae in Pastophorium, vt vocat auctor Constitutionum Apost. VIII, 13, aut *Secretarium*, (Ord. Rom. I. p. 8. II, p. 23.) siue quo alio nomine appellatus iste locus fuit, siue in ipso altari repositae & adseruatae sunt, id ipsum quoque nil *Muratorii* caussae prodest. Nam totum hoc pertinet, non ad eam consecrati panis post Eucharisticum sacrum venerationem, quam hodie vsurpat Ecclesia Romana, sed ad reuerentiam eam quam supra descripsimus, & ad vsum reliquiarum in proximo Eucharistico sacro. Id clarum est e loco *Humberti* supra commemorato a *Muratorio*; *Si quid e sancta & venerabili Euchari-*

chariſtia ſuperfuerit - - in pyxidem mundam recondunt, & ſequenti die communicant ex ea populum. Cui nos addemus alium ex Ordine Rom. II, n. 35. p. 23. ubi deſcribitur praeparatio Euchariſtiae in Miſſa Pontificali: *Presbyteri duo - - intrant Secretarium vel vbi poſitum fuerat corpus Domini, quod pride remanſit, ponentes eum in patena: & ſubdiaconus tenet ante ipſos calicem cum vino non conſecrato, & alter ſubdiaconus patenam cum corpore Domini* &c. Hic locus planisſime docet, corpus Domini eſſe nil aliud, quam panem conſecratum: deinde non propoſitas fuiſſe iſtas reliquias, vt ſpectarentur, adorarentur, ſed in ſacrario conditas in pyxide (Ordo I. p. 8. vocat *capſam, conditorium*) denique cum eximeretur e pyxide, non adoratas eſſe, niſi quod Pontifex accedens miſſae celebrandae cauſſa, caput inclinat: in quo nullam adorationem intelligendam eſſe, ſupra docuimus. Reliqua omnia ſunt ſuperſtitione inutili contaminata omnia, quae, vbi ſemel adſeruatio reliquiarum inualuit, mox in Eccleſiam irrupit.

At *Cyrillus* Alexandrinus (Epiſt. ad Coloſyrium adu. Anthropomorph.) reprehendit eos, *qui dicere audeant, Euchariſtiam nullam ſanctitatem accipientibus conferre poſſe, ſi*

do

de altero in alterum diem seruetur. Audio. At id non habet hanc sententiam, vt seruatus panis interea, dum seruaretur, corpus ipsum verum Christi manserit, aut omnino fuerit: sed vt ille panis, etiamsi non iterum consecretur solenni ritu, tamen in altero Eucharistico sacro, vbi edatur, corpus Christi adiunctum habeat. Nam profecto panem illum ab consecratione adseruatum non iterum consecratum esse, etiam superior ille Ordinis Romani locus indicare videtur. Atque per illum ipsum morem nobis videtur sparsum esse aliquod semen opinionis de μεταμορφώσει Eucharistica, & venerationis superstitiosae, vnde paullatim ipsa adoratio religiosa nata est. Neque enim vbi incipit superstitio, ibi desinit. In principio fere est inconsulta pietas, paullatim fit foeda impietas: praesertim vbi huic nascenti lolio fotus & alimenta accedunt a disputationum calore, a pertinacia, superbia, aliisque talibus vitiis, itemque ab ignorantia barbarieque: vt factum est in hac ipsa re, de qua agimus. Nam *Muratorius* ipse docet, post Berengarianam controuersiam, nihil antiquius fuisse Ecclesiis (h. e. Clericis) quam reuerentiam erga augustum hoc Sacramentum quotidie & quouis modo augere; hinc natum Festum corporis Chri

Christi, propositionem panis sacrati in altaribus, circumgestationes, & similia: in quibus quoniam confitentem habemus *Muratorium*, nulla res disputatione indiget. In his tamen nullam mentionem facit adorationis, quae fit, cum consecratus pastillus, inclusus capsae, gestatur per publicum, & ad quemuis eius conspetum. Sed eam rem fortasse putauit confectam supra, quo capite de Adoratione consecrati panis actum est. Quamquam quae ibi dicta sunt, facile huc accommodari possunt. hic caussam suam deteriorem fecit *Muratorius*. Nam cum superiori capite (XXIII.) innuerit, recedere corpus Christi a panis specie posse: profecto incertos ac dubios reddidisse videri potest gregales suos: qui definire non audebunt, quando illa discessio fiat, atque ita in periculo erunt, ne subinde meras species, siue panem reducem adorent. Sed cum tota illa res sit nugatoria, vix attinet, de ea aliquid addere. Et quamquam adhuc restant quaedam passim etiam in his capitibus sparsa, de quibus aliquid dici contra possit: tamen, quia non coniuncta sunt magnopere cum caussa ea, quam disceptamus, ea praetermittere lubet. Atque etiam & ipse fatietate iam defessus sum refellendi ea, quae tam nulla cum specie dicuntur, & TE, VIR

VENE-

VENERANDE, legendi. Itaque hic finem faciam ſcribendi, nunquam autem TVI colendi, TVAEque doctrinae, virtutisque admirandae. Quod ſi quid in hoc libello a me ſcriptum inueneris, quod TVO in hoc genere acutiſſimo iudicio probetur, tum vero me operae pretium feciſſe, & magnum in primisque ſuauem huius mei laboris fructum cepiſſe arbitrabor.

VA1 1528730

Digitized by Google

165
a
2

Digitized by Google

